

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

OSVOBOZENÍ KARLOVÝCH VARŮ V KVĚTNU 1945
THE LIBERATION OF KARLOVY VARY IN MAY 1945

Diplomová práce

Autor diplomové práce: Kateřina Jánská

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jan Podlešák

katedra společenských věd PF JU

České Budějovice

2010

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 20. 4. 2010

.....
Podpis

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě mám prostor pro poděkování těm, kteří mi při psaní této diplomové práce velice pomohli. Nejvíce bych chtěla poděkovat panu PhDr. Janu Podlešákovi z katedry společenských věd Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích za trpělivé odborné vedení této práce a cenné připomínky k ní. Dále pak pracovníkům karlovarského muzea, jmenovitě zejména panu PhDr. Stanislavu Burachovičovi, který mi nejenže poskytl veřejně přístupné materiály muzea, ale také cenné materiály ze své osobní sbírky. Také bych chtěla poděkovat zaměstnancům SOKA Karlovy Vary, panu Mgr. Milanu Augustinovi i archivářkám v badatelně archivu a v neposlední řadě knihovnicím krajské knihovny, především v regionálním oddělení, které mi dlouhodobě pomáhaly vyhledávat vhodnou literaturu týkající se problematiky mé práce v regionu Karlových Varů.

ANOTACE

Tato diplomová práce na téma „Osvobození Karlových Varů v květnu 1945“ se věnuje období konce druhé světové války a osvobození města.

Nejprve je v této práci zmíněn historický kontext nejen domácí, ale i mezinárodní. Následuje výklad historického vývoje ve městě, na které se v práci zaměříme.

Hlavní částí práce je pokus o rekonstrukci událostí z jara 1945, hlavně osvobozovacích akcí v Karlových Varech a blízkém okolí města. V následující části se zabýváme událostmi po ukončení války, zejména problematikou vysídlování Němců, a to nejen v Československu, ale především v Karlových Varech. V závěru práce si nastíníme proces nového osídlování Karlovarska. Pro upřesnění této diplomové práce jsou v závěru připojeny přílohy, obsahující nejen dokumenty, ale také dobové fotografie.

Práce vychází ze studia celostátní a regionální literatury a dobových pramenů (archivní materiál, materiály Muzea Karlovy Vary).

ANNOTATION

This diploma paper „Liberation of Karlovy Vary in May 1945” describes the end of the Second World War in this city and its following liberation.

At first, the local historical context and international background are mentioned, followed by a short presentation of city’s historical evolvement.

The main part of this paper deals with an attempt at reconstruction of the spring events in 1945, mainly liberational actions in Karlovy Vary and its environs. The next part of the paper deals with the events after the end of the WWII., especially with problems of German expatriation, not only from Czechoslovakia, but chiefly from the city of Karlovy Vary. At last, the process of new settlement in this region is outlined. For better comprehension there are special supplements in the addendum containing not only important documents, but interesting contemporary photographs too.

The paper is based on detailed national and regional research, as well as on serious literature and contemporary archive sources.

OBSAH

ÚVOD	8
I. HISTORICKÝ KONTEXT	10
1.1 Počátky katastrofy nalezneme v Německu	10
1.2 Situace v Československu ve 30. letech.....	11
1.2.1 Národnostní složení v Československu.....	11
1.2.2 Role Sudetoněmecké strany	12
1.2.3 Stavba pohraničních opevnění	13
1.2.4 Mocenské zájmy Německa v Československu	13
1.2.5 Mnichovská dohoda a její důsledky	14
1.3 Situace v Karlových Varech po roce 1938.....	18
1.3.1 Život v Karlových Varech ve 30. letech	18
1.3.2 Obsazování pohraničí německými vojáky	19
1.3.3 Křišťálová noc v Karlových Varech	19
1.3.4 Obsazení města Karlovy Vary německými vojáky.....	20
II. KONEC VÁLKY V ČESKOSLOVENSKU POD VLIVEM ODBOJE	22
2.1 Domácí odboj	22
2.2 Zahraniční odboj	23
2.3 Československé zahraniční jednotky	24
III. KONEC VÁLKY V OBLASTI KARLOVÝCH VARŮ	26
3.1 Odboj.....	26
3.2 Nálety na město.....	27
3.3 Pochody smrti	27
IV. KVĚTEN ROKU 1945	29
4.1 Úvodem.....	29
4.2 Zahraniční události na jaře roku 1945.....	29
4.3 Povstání českého lidu.....	30
4.3.1 Průběh povstání českého lidu.....	30
4.4 Postup osvobozenecých armád	31
4.5 Osvobození Prahy	31
4.6 První události po osvobození	32
V. KVĚTEN ROKU 1945 V OBLASTI KARLOVÝCH VARŮ	33
5.1 Osvobození města Karlovy Vary	33
5.2 První roky pod československou samosprávou.....	37
5.2.1 Kulturní dění ve městě	37
5.2.2 Školství a zdravotnictví.....	38
5.2.3 Církev.....	38
5.2.4 Hospodářská situace Karlových Varů v prvních poválečných letech.....	39
VI. VYSÍDLENÍ NĚMCŮ	40
6.1 Přípravy na vysídlení.....	40
6.1.1 Přípravné aktivity exilové vlády	40
6.1.2 Košický vládní program.....	42
6.1.3 Postupimská konference.....	43
6.2 Divoký odsun	44
6.3 Organizovaný odsun.....	46
6.3.1 Průběh organizovaných odsunů	47
6.3.2 Osud odsunutých Němců za našimi hranicemi	49
6.3.3 Antifašisté	49

6.3.4	Směrnice platné pro organizovaný odsun od roku 1946.....	50
VII.	VYSÍDLENÍ NĚMCŮ Z OBLASTI KARLOVÝCH VARŮ	53
7.1	Období před organizovanými odsuny	53
7.2	Organizované odsuny	55
7.2.1	Sběrný tábor Dvory u Karlových Varů	57
7.2.2	Životní podmínky Němců v této době ve městě Karlovy Vary	58
7.2.3	Zacházení s německými zločinci	59
7.3	Konkrétní příklady odsunů z Karlových Varů	59
7.3.1	Žádosti o vynětí z odsunu	60
7.3.2	Specialisté	61
7.4	Současná národnostní situace v Karlových Varech	62
7.5	Spolupráce Karlovarského kraje s německou stranou	62
VIII.	NÁSTIN NOVÉHO OSIDLOVÁNÍ	64
8.1	Zemědělské osidlování.....	64
8.2	Organizovaný osidlovací proces	65
8.3	Poslední etapa.....	66
8.4	Osidlování v oblasti Karlových Varů.....	66
	ZÁVĚR.....	68
	CONCLUSION.....	70
	IX. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	72
	X. SEZNAM PŘÍLOH.....	78

ÚVOD

Tematika konce druhé světové války a osvobození v roce 1945 může být z dnešního pohledu vnímána jako příliš vzdálená či zapomenutá – také již od těchto událostí uběhlo více než šedesát let. Při obšírnějším pohledu na tyto události je ale zjevné, že nezvratně ovlivnily historický vývoj nejen v tehdejší Československu, ale i v letech následujících. Stále žijí lidé, kteří toto období zažili nebo v něm vyrůstali, a při rozhovorech s nimi je jasné, že ne všechna témata spojená s obdobím konce druhé světové války jsou definitivně uzavřena. Asi nejvíce diskutovanou otázkou, ke které se stále vracíme a již nelze s klidným svědomím uzavřít, je vysídlení Němců, kterému se v této práci také budeme věnovat.

Téma období jara 1945 i následující události jsem si vybrala především proto, že sama pocházím z Karlových Varů. Toto město bylo ve zmiňovaném období z 99 % osídleno německým obyvatelstvem. Právě proto jsem se rozhodla pro pokus zmapování zdejších událostí na jaře 1945. Zajímalo mě, jak probíhalo osvobozování města a následný odsun Němců ve městě ryze německém, které ale já, jako zástupkyně mladé generace, která zde vyrůstala, již takto nejsem schopna vnímat.

Je až překvapující, jak málo informací o osvobození města lze v literatuře i archivních materiálech nalézt. Zdá se, že jde o téma, které se dosud pokusila rekonstruovat jen hrstka historiků. Více zdrojů již lze nalézt k problematice vysídlení, které, jak jsme si již řekli výše, je stále diskutovaným tématem.

Pokud se zaměříme na literaturu, považuji za nutné zmínit, že většina zdrojů zabývajících se tímto obdobím pochází z doby před rokem 1989. Proto je mnoho z nich ovlivněno politickou situací a dobovou ideologií v tehdejší Československu. Je tedy nutné snažit se oddělovat věcná fakta od agitačních snah komunistických autorů. Literatury po roce 1989, která je jistě věrohodnější, je daleko méně. V posledních letech se ale někteří autoři k tomuto tématu vrací, a tak věřím, že již brzy budeme moci nahlédnout do kvalitněji zpracovaných odborných publikací. Bohužel ale regionální literatura zůstává na stejné úrovni jako doposud. Jen velmi málo historiků se v současné době zabývá obdobím jara 1945 na regionální úrovni.

Ještě dnes můžeme na mnoha místech nalézt pamětní desky či pomníky věnované padlým či vysídleným v tomto období. Mnoho z nich je ale terčem vandalů a neúcty lidí, kteří tuto dobu nezažili, neumí si ji představit, a tak těm, kterým zde bylo v poválečném období ukřivděno, jsou místo omluvy, projevena jen další příkoří. Snad

jediné místo, které se v Karlových Varech stále snaží o uchování těchto pomníků, je karlovarský hřbitov, na kterém lze nalézt pomník padlých Němců, vojáků Rudé armády či lidí zabitých při pochodech smrti. Snad i díky této snaze města o uchování odkazů minulosti nebude doba, které se v této práci zabýváme, nikdy úplně zapomenuta.

I. HISTORICKÝ KONTEXT

1.1 Počátky katastrofy nalezneme v Německu

Pokud máme pochopit události týkající se konce druhé světové války, osvobození a následných let nejen v Československu obecně, ale především v oblasti města Karlovy Vary, je nutné přiblížit si okolnosti počátků ideologie Adolfa Hitlera i vzestup jeho moci na území dnešního Německa. K mnohým událostem bychom jen marně hledali vysvětlení, kdybychom tyto předcházející okolnosti neznali.

Adolf Hitler byl výborným řečníkem a i díky tomu rychle stoupal na pomyslném žebříčku politické moci. Byl členem nacistické politické strany, kterou lze vnímat jako extremistickou. Po krachu na newyorské burze většinu světa ochromila hospodářská krize a nevyhnula se ani tehdejšímu Německu.¹ Tato krize v důsledku způsobila chudobu a nezaměstnanost obrovského množství lidí i jejich nespokojenost s politikou států obecně. Právě v těchto situacích mívají ideologie největší pravděpodobnost úspěchu. Jde o situace, kdy lidé hledají nové impulzy ke změně a právě ideologie jim tyto možnosti nabízejí. V Německu proto začala růst popularita Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP).² Dosud tato nacistická strana při volbách nepřesáhla 4 % hlasů. Díky hospodářské krizi ale NSDAP vítězí v parlamentních volbách do Říšského sněmu roku 1932 s celkovým počtem 37, 4 % hlasů.³

Tento volební úspěch napomohl Adolfu Hitlerovi ke jmenování do funkce říšského kancléře, ke kterému došlo 30. ledna 1933. Dodnes se mnoho lidí domnívá, že toto jmenování nebylo korektní vzhledem k normám tehdejšího německého práva. Přesto nikdo z nich nijak nedokázal, že šlo o akt ve sporu s Ústavou Německa.

Ve funkci říšského kancléře začal Adolf Hitler rušit dosavadní zákony a tvořit své vlastní. Začalo docházet k zatýkání politicky nevyhovujících občanů, především z řad levicově smýšlejících, což způsobilo značnou vlnu emigrace. Podporován politiky i běžnými občany si tzv. připravil půdu pro následný válečný konflikt mnohými činy, od

¹ Ke krachu na newyorské burze došlo 24. října 1929. Bezprostředně po něm se rozpoutala světová hospodářská krize. Ta jen umocnila špatný stav evropské ekonomiky po tzv. krachu na berlínské burze, ke kterému došlo 13. května 1927. (kol. aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník I.* Praha 1980, s. 301.)

² Národně socialistická německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) oficiálně vznikla 24. února 1920 přejmenováním Německé dělnické strany (Deutsche Arbeiterpartei, DAP). Šlo o stranu vyznačující se šovinismem, nacionalismem a antisemitismem. V jejím čele se záhy ocitl Adolf Hitler, čímž se z této strany stal základ dlouhotrvající fašistické diktatury Německa. (kol. aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník II.* Praha 1981, s. 703–704.)

³ HUGHES, Matthew. MANN, Chris. *Hitlerovo Německo: život v období třetí říše.* Praha 2002, s. 34.

porušení versailleské dohody⁴ až po opětovné ozbrojování Německa. Mocenské zájmy Německa se poprvé projeví 12. března 1938 obsazením dosud neutrálního Rakouska a jeho postoupením Německu, tzv. anšlussem Rakouska. Brzy poté došlo k Mnichovské dohodě⁵, k vojenskému obsazení Polska od 1. září 1939 pod záminkou špatných vzájemných vztahů států Polska a Německa tj. k přepadení Polska Německem a začátku druhé světové války a následnému vyhlášení válečného stavu Velké Británie a Francie s Německem dne 3. září 1939. To započalo druhou světovou válku, která trvala skoro 6 let, vybrala si obrovské množství obětí nejen na frontě, ale také nacistickými praktikami prosazujícími tzv. čistou rasu, které v důsledku stály život skoro 17 milionů lidí rasově nevyhovujících, mezi které můžeme zařadit nejen Židy, ale také Poláky, Romy, tělesně či mentálně postižené, homosexuály a politicky nevyhovující občany z mnoha států Evropy.⁶

1.2 Situace v Československu ve 30. letech

1.2.1 Národnostní složení v Československu

Krise a vnitrostátní problémy se netýkaly jen okolních evropských států, ale i Československa. Zde kromě objektivních problémů byla i složitá národnostní situace. Československo bylo územím nejen Čechů a Slováků, ale také Němců, Maďarů, Poláků či Podkarpatských Rusínů. Největší podíl menšin můžeme reflektovat v pohraničních oblastech, kde docházelo i k největším konfliktům. Přesto považuji za důležité zmínit fakt, že ještě v počátcích 30. let zde tyto menšiny existovaly bez závažnějších problémů. Přesnější představu o národnostním složení Československa si můžeme udělat po shlédnutí tabulky v příloze č. 1.

Vážnější problémy sice začaly vznikat až roku 1933, a to především díky tiskové propagandě, která měla silné slovo a podněcovala touhu místních Němců po sjednocení s německým národem. Nutno ale říci, že větší část sudetských Němců byla proti vzniku Československa již od počátku (jejich političtí představitelé se přihlásili k nově vzniklé Rakouské republice), a tak mnoho aktivistů kandidovalo do Národního shromáždění,

⁴ Versailleská dohoda byla jednou z prvních mírových smluv ukončujících první světovou válku. K jejímu podepsání došlo 28. června 1919, ratifikována Společností národů byla 10. ledna 1920 a šlo o ustanovení nových hranic států v Evropě a převzetí zodpovědnosti Německa za důsledky první světové války. Německo se muselo vzdát svých kolonií, minimalizovat svou armádu a přislíbit zaplacení státům Dohody finanční částku blížící se 132 miliardám marek. (kol. aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník III.* Praha 1982, s. 754.)

⁵ Viz kapitola č. 1.2.5

⁶ kol. aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník I.* Praha 1980, s. 808.

kde se snažili bojovat o zrovnoprávnění Němců ve státě či za zlepšení německého školství. Postupně se na našem území uskutečnilo mnoho kampaní podporující tyto snahy. Nejvíce kampaní pro sjednocení Němců vznikalo roku 1937.⁷

1.2.2 Role Sudetoněmecké strany

Důležitou roli v této problematice v pohraničí zastávala Sudetoněmecká strana (SdP)⁸, která vznikla transformací z původní Sudetoněmecké vlastenecké fronty. Politici této strany se již od poloviny 30. let dovolávají u Společnosti národů svých práv. Zatímco ještě roku 1934 popírá Konrad Henlein své spojení s Adolfem Hitlerem, od roku 1937 je jeho strana otevřeně podporována Německem a to nejen organizačně, ale také finančně. Dne 24. dubna 1938 se v Karlových Varech konal sjezd strany SdP (viz fotografie v příloze č. 2), kde byla uveřejněna nejen doktrína strany, ale především Karlovarské požadavky, které někteří historikové, jmenovitě například J. W. Brügel, vnímají jako otevřené vyhlášení války: *„Realizace těchto návrhů by znamenala rozložení Československa na několik zcela autonomních útvarů a likvidaci jeho jednoty a celistvosti. Požadavky však byly jen zástěrkou dalekosáhlejších plánů, jejichž cílem bylo odtržení pohraničních oblastí a jejich připojení k Německu.“*⁹ Znění všech osmi bodů Karlovarského programu si můžeme přiblížit pomocí přílohy č. 3. Ten samý rok 22. května 1938 SdP v obecních volbách získala 91 % německých hlasů v Sudetech. Toto vítězství bylo výsledkem ekonomické situace v pohraničí, kde docházelo ke zvyšování daní, snižování podpor v nezaměstnanosti, poklesu mezd a celkovému snížení životní úrovně obyvatel. Hospodářská krize za hranicemi dolehla nejhůře právě na československé pohraničí, které bylo ekonomicky závislé na exportu. Došlo k poklesu výroby železa a oceli, těžby uhlí, snížení výroby v chemickém, textilním a sklářském průmyslu. To společně s národnostními problémy zvýšilo šanci SdP ve volbách.¹⁰ Počátkem září tato strana navrhuje tzv. 3. plán vlády na vyřešení sudetoněmecké otázky. Prezident Edvard Beneš tedy vypracoval 4. plán o úpravě

⁷ ŠAMBERGER, Zdeněk. K problematice česko – (sudeto) německých vztahů před rokem 1938. In : *Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945: č. 10*. Ústí nad Labem 2005, s. 7–99.

⁸ Sudetoněmecká strana (Sudetendeutsche Partei, SdP) byla založena 1. října 1933 Konradem Henleinem a jejím působištěm bylo právě pohraničí, kde snadno nalézala své příznivce mezi místní německou menšinou usilující po německém sjednocení či alespoň uznání samostatnosti Sudet. (kol. aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník III*. Praha 1982, s. 442–443.) V roce 1934 existovaly další dvě strany ucházející se o nacionálně socialistické členství – Deutschsoziale Partei a Deutsche Arbeitspartei. (NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu*. Praha 1987, s. 48.)

⁹ NĚMEČEK, Jan a kol. *Cesta k dekretům s odsunu Němců*. Praha 2002, s. 34–35.

¹⁰ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu*. Praha 1987, s. 9–15.

národnostních otázek, který objektivně vzato znamenal přijetí Karlovarských požadavků. Šlo o kombinaci lokální samosprávy a činnosti státních orgánů. Ve stejné době v pohraničí došlo k několika incidentům, při kterých se henleinovci pokoušeli o povstání.¹¹

1.2.3 Stavba pohraničních opevnění

V červnu roku 1936 naše vláda z obav před vývojem událostí v ostatních evropských státech nechává postavit opevnění v oblasti našeho pohraničí. Toto opevnění mělo být možnou obranou Československa před hrozícím vpádem cizích vojsk na naše území. Tato stavba měla svá pozitiva i negativa. Již nebylo tak snadné jako dříve přecházet hranice. Díky stavbě opevnění vznikl určitý počet pracovních míst, na druhou stranu se do pohraničí pomalu přesouvali naši vojáci¹² a místní Němci se začali cítit ohrožení. Již v této době proto můžeme pozorovat určitou vlnu emigrace do vnitrozemí, i když zatím nelze hovořit o takových počtech emigrantů, kteří pohraničí teprve opustí.

20. května 1938 dochází k mobilizaci jako reakci na přesuny německé armády. Dne 23. září 1938 byla vyhlášena všeobecná mobilizace československé branné moci, která se týkala asi 1 100 000 mužů. Ti na hranicích Československa zůstávají až do 1. října 1938.

1.2.4 Mocenské zájmy Německa v Československu

Již 28. března 1938 Adolf Hitler uvažuje o svých mocenských zájmech v Československu. Tehdy sděluje Konradu Henleinovi a Karlu Hermannu Frankovi svůj úmysl zlikvidovat Československo: „*Pro zlepšení naší vojenskopolitické pozice musí být naším prvním cílem v případě válečné zápletky dobýt Československa a Rakouska současně, aby se odstranila hrozba z boku v možném postupu na západ.*“¹³ U následujících předmnichovských jednání Německa se západními mocnostmi Adolf Hitler prohlásil: „*Nebudou-li do 1. října Sudety odevzdány Německu, pak já, Hitler, sám půjdu jako první voják proti Československu. ... Až bude sudetoněmecká otázka vyřešena, nebudeme mít již žádných dalších nároků v Evropě.*“¹⁴ Odpověď Západu je

¹¹ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty Sudetské otázky*. Praha 2005, s. 193–212.

¹² V pohraničních opevněních byla zřízena tzv. Stráž obrany státu. (NĚMEČEK, Jan a kol. *Cesta k dekretům s odsunu Němců*. Praha 2002, s. 26.)

¹³ *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci*. Praha 1992, s. 15.

¹⁴ Tamtéž, s. 31.

ještě nyní vnímána s rozpaky. Reakce Nevilla Chamberlaina totiž tehdy zněla takto: „*A i kdybychom měli sebevětší sympatie s malým národem, proti němuž stojí velký a mocný soused, nemůžeme jednat za všech okolností tak, abychom přivedli celou britskou říši do války prostě jen kvůli němu.*“¹⁵

1.2.5 Mnichovská dohoda a její důsledky

Došlo tedy k dohodě mocností, kdy se Československo mělo vzdát území Sudet ve prospěch Německa. Mnichovskou dohodu, tzv. dohodu o nás, bez nás, 29. září 1938 podepsali za Německo Adolf Hitler, za Itálii Benito Mussolini, za Velkou Británii Neville Chamberlain a za Francii Édouard Daladier. Západní mocnosti tuto dohodu podepsaly především pro obavy z hrozícího válečného konfliktu.

Bezprostředně po Mnichovské dohodě byl Konrád Henlein jmenován říšským komisařem pro Sudety.¹⁶ Jeho hlavním úkolem v této době bylo vytvoření sudetoněmecké župy.¹⁷ Pro západočeské území, kterému se budu věnovat v dalších kapitolách, byl návrh župy podán 29. září 1938. Již 30. října 1938 vznikl Výnos Adolfa Hitlera o ustavení Říšské župy Sudety pro celé pohraničí bývalého Československa.¹⁸

5. října 1938 abdikuje prezident Edvard Beneš a československým prezidentem se 30. listopadu 1938 stává pro Německo přijatelný Emil Hácha, který se snažil o zmírnění neblahých dopadů mnichovského diktátu. Předsedou vlády se stal Rudolf Beran. 14. – 15. prosince 1938 došlo ke schválení tzv. zmocňovacího zákona, který umožňuje vládě a prezidentu měnit zákony i bez souhlasu parlamentu, což ukončilo jeho činnost. V tomto období jsou české politické strany součástí Strany národní jednoty a Národní strany práce. 23. března 1939 prezident Emil Hácha jmenoval 50 členný Výbor národního souručenství.¹⁹

Adolf Hitler byl při obsazování pohraničí vítán německým obyvatelstvem jako osvoboditel utiskovaného národa. Brzy poté, 4. prosince 1938, se v Sudetech konaly volby do Říšského sněmu, kterých se ale mohli účastnit jen říšští příslušníci narození

¹⁵ Tamtéž, s. 32.

¹⁶ Označení Sudety (Sudetenland) bylo užíváno pro pohraniční oblast Československa obývanou německou menšinou od října 1918. (kol. aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník III.* Praha 1982, s. 443.) Vymezení Sudet si můžeme prohlédnout v příloze č. 4.

¹⁷ Sudetoněmecká župa (Sudetengau) byla severočeská část pohraničí. Jiné části pohraničí byly přiřčeny k jiným župám např. bavorské či rakouské.

¹⁸ BREITFEDER, Miroslav. Vytváření sudetoněmecké župy dle dokumentů a záznamů kanceláře vůdcova zástupce v období mezi Mnichovem a 15. 3. 1939. In: *Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945: č. 5.* Ústní nad Labem 1999, s. 5–26.

¹⁹ VODIČKA, Karel. CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky.* Praha 2007, s. 45–54.

před 1. lednem 1910. Od 2. prosince 1938 je na území Sudet vyhlášen zákaz užívání českého jazyka jako jazyka úředního a ruší se české školy. České děti ze Sudet nesměly jít studovat do Československa. Cílem bylo vychovat z českých dětí pouze pomocné dělníky, nesměly získat ani výuční list. Rušily se knihovny, české časopisy a noviny, zakázal se český rozhlas i místní české zábavy.²⁰

Po Mnichovu byli Češi největší menšinou Říše (asi 300 000) bez menšinového práva. Ve všech okresech byly zřízeny místní organizace NSDAP a v Liberci byl zřízen Župní úřad pro pohraničí. Hned po okupaci se zvedla vlna zatýkání německých antifasistů a Čechů dle seznamů vyhotovených sudetskými nacisty. Byly ničeny české obchody, strhávány české nápisy a pomníky. Byl zakázán pozdrav Nazdar ! a obce se přejmenovávaly německými názvy. Zrušeny byly i místní české spolky. Vznikl pohraniční fond k financování germanizačních akcí jako například stavby německých škol ve výši 3 milionů marek. Tato suma se nakonec zvýšila až na 20 milionů marek.²¹

Na území předmnichovského pohraničí Československa žilo maximálně 727 000 Čechů. Mnichovská dohoda znamenala masovou emigraci z našeho pohraničí. Ta v určité míře započala již mobilizací, která značně zvýšila obavy místního českého obyvatelstva o jejich budoucnost v Sudetech. Mezi utečenci byli kromě Čechů (114 577) také Židé (7325), antifasističtí Němci (11 647) a občané jiné národnosti (1000).²² Z Čechů šlo nejčastěji o komunisty, sociální demokraty, duchovní²³ a státní zaměstnance, kteří zde byli po Mnichovu nahrazeni zaměstnanci německými. V této době šlo ještě o emigraci dobrovolnou, mnoho Čechů a Židů ale bylo k odchodu donuceno buď nátlakem německých obyvatel, nebo pro existenční potíže.

Většina utečenců odcházela do vnitrozemí. V počátcích žili u příbuzných nebo v provizorních ubytovnách, které vznikaly v prostorách tělocvičen, hospod či škol. Mnoho z pohraničních emigrantů po útěku do vnitrozemí bojovalo s chudobou, a tak jejich existenci často řešily charity. Ty měly důležitou roli také v momentě, kdy provizorní ubytovny již déle nemohly vystačit uprchlíkům kapacitně ani kvalitou. Vznikaly tedy hromadné uprchlické ubytovny, které poskytly emigrantům ubytování,

²⁰ MACHÁČEK, Pavel. *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*. Praha 2002, s. 65–98.

²¹ BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945*. Praha 1986, s. 12–87.

²² *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci*. Praha 1992, s. 42.

²³ Hranice po Mnichovu rozdělily i diecéze. Došlo tedy k reorganizaci. Tehdejší proticírkevní politika donutila duchovní k akcím proti režimu, a proto mnoho z nich bylo zatýkáno gestapem. Již roku 1941 dochází k soudním procesům proti duchovenstvu za výroky proti nacismu, poslouchání zahraničního rozhlasu nebo za pomoc lidem nasazeným na práci. V sudetské župě bylo v této době 1640 duchovních a z toho 1143 bylo postiženo represáliemi. (HORÁK, Martin. JELÍNEK, Tomáš. *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí*. Praha 2006, s. 23.)

stravu, ošacení a také pomáhaly nalézt těmto lidem zaměstnání. Nutno říci, že většina z těch, co své domovy v pohraničí opustili s minimálním majetkem, se již nesměla vrátit zpět, a tak mnozí byli závislí právě na pomoci českých charit.²⁴ Obsazením Sudet Československo přišlo nejen o 41 596 km² a asi 4 922 440 obyvatel, ale také o zásoby hnědého uhlí, sklářského, keramického, textilního a papírenského průmyslu.²⁵

Po postoupení Sudet Německu a zřízení Protektorátu Čechy a Morava Adolf Hitler uvažuje o budoucnosti českého národa. Má v úmyslu úplně germanizovat český prostor a nevyhovující Čechy přemístit na Sibiř nebo na Volyň: „*Poněmčení českomoravského prostoru germanizací Čechů, tj. jejich asimilací. Tato možnost by přicházela v úvahu u větší části českého národa. Z asimilace je třeba vyjmout ty Čechy, o kterých jsou rasové pochybnosti anebo kteří mají k říši nepřátelský postoj. Tuto kategorii je třeba vyhubit.*“²⁶ Tato teze se začíná pomalu naplňovat až po nástupu Reinharda Heydricha jako zastupujícího říšského protektora, který trvá na úplném poněmčení a osídlení českého prostoru Němci. Rozlišuje Čechy na špatnou rasu a špatně smýšlející, kteří mají být odsunuti z tohoto prostoru. Pak na dobrou rasu a dobře smýšlející, kterou je možné poněmčit. A nakonec na dobře smýšlející a špatnou rasu. Tito lidé mají pracovat v Říši, ale nemají mít děti. Na nucené práce bylo odvečeno asi 640 000 lidí a z toho se jich 5000 již nevrátilo. Za rasově vhodné bylo shledáno asi 45 % Čechů a jen 25 % sudetských Němců.²⁷ Od původního germanizačního plánu, kdy se předpokládalo s vystěhováním asi 2 000 000 Čechů z Protektorátu, se nakonec upustilo, jelikož nebylo tolik Němců, kteří by mohli osídlit zdejší prostor. Proto se nakonec veškeré germanizační snahy soustředí na pohraničí, kde jsou Češi pouze menšinou.

Německo ale záhy po podepsání Mnichovské dohody porušilo předchozí ujednání a 15. března 1939, den po vzniku samostatného Slovenského štátu, obsadilo zbytek českých zemí. Tentýž den v 19:15 h. vystoupil Adolf Hitler na Pražském hradě a o den později, tedy 16. března 1939 byl vydán Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Říšským protektorem byl 15. dubna 1939 vyhlášen diplomat a bývalý ministr zahraničí Konstantin von Neurath. Tento úřad vykonává do 27. září 1941, kdy je Adolfem Hitlerem odvolán na zdravotní dovolenou a na jeho místo nastupuje Reinhard

²⁴ RADVAKOVSKÝ, Zdeněk. K otázce uprchlíků z pohraničí českých zemí po Mnichovu 1938. In : *Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945: č. 2. Ústní nad Labem 1998*, s. 5–52.

²⁵ TOMS, Jaroslav. *Od Mnichova po osvobození: přehled dějin Čechů a Slováků v letech 1938 – 1945*. Plzeň 1994, s. 7.

²⁶ *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci*. Praha 1992, s. 60.

²⁷ BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945*. Praha 1986, s. 14.

Heydrich²⁸, o kterém jsme se zmínili již výše. K tomuto jmenování došlo především pro události 28. října 1939, kdy během demonstrací proti německé okupaci v Praze došlo ke smrtelnému zranění studenta Jana Opletala. V návaznosti na tuto událost se 17. listopadu 1939 uzavřely vysoké školy. Bylo zatčeno 1200 studentů, kteří byli následně posláni do koncentračního tábora Sachsenhausen a popraveno bylo devět z nich.²⁹

Bezprostředně po tomto jmenování dochází k akci SS³⁰ a gestapa³¹, k tzv. akci Mříže, při které docházelo k hromadnému zatýkání antifašistů, komunistů a Židů. Šlo o 6400 osob, přičemž 1500 z nich bylo odvezeno do Buchenwaldu.³² Následovalo vyhlášení stanného práva, kdy hned 487 osob dostalo trest smrti a 2240 osob bylo posláno do koncentračního tábora. V Protektorátu se brzy zavádějí praktiky nacistického Německa dle norimberských zákonů³³, takže již v roce 1939 a pak hlavně od roku 1941 jsou odesíláni čeští Židé do koncentračních táborů. Pro tyto účely byla i pevnost Terezín předělána na koncentrační tábor. Genocida se u nás netýkala jen Židů, ale například také Romů, kteří byli posíláni do pracovních táborů v Letech a v Kunštátu u Hodonína a ti, kteří zde přežili, byli poté roku 1944 deportováni do Osvětimi.³⁴ V období od 28. května do 2. července 1942, po atentátu na Reinharda Heydricha, který se uskutečnil 27. května 1942, gestapo zabilo 1585 Čechů a asi 3000 Židů – včetně událostí v Lidicích.³⁵ Po Reinhardu Heydrichovi se stal říšským protektorem Kurt

²⁸ Reinhard Heydrich byl německý generál policie a SS, šéf bezpečnostní policie a měl na starosti konečné řešení židovské otázky. Vybudoval také koncentrační tábory v Polsku.

²⁹ NĚMEČEK, Jan a kol. *Cesta k dekretům s odsunu Němců*. Praha 2002, s. 62.

³⁰ SS (Schutzstaffel) byla paravojenská jednotka spadající pod NSDAP, která měla za hlavní cíl ochranu vůdce a zajištění klidu v Říši. (KOCOUREK, Lubomír. *Nacistické organizace v Říšské župě Sudety*. In: *Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945: č. 12*. Ústí nad Labem 2006, s. 9.)

³¹ Gestapo byla tajná politická policie spadající pod SS. Hlavními úkoly bylo potlačit odbojová hnutí a rozvoj germanizace. Na našem území působilo od roku 1938 v pohraničí. Hlavní úřadovny mělo v Liberci, Karlových Varech, Opavě, Praze, Brně a dalších větších městech. Během okupace gestapo z politických důvodů v akcích např. Gitter nebo Albrecht I. zatklo 115 000 Čechů. (TOMS, Jaroslav. *Od Mnichova po osvobození: přehled dějin Čechů a Slováků v letech 1938 – 1945*. Plzeň 1994, s. 28–30.)

³² Tamtéž, s. 12–44.

³³ Norimberské zákony byly přijaté jako tři ústavní zákony Říšského sněmu dne 15. září 1935 v Norimberku a staly se hlavním prostředkem pro rasovou diskriminaci a následnou genocidu v zemích okupovaných nacistickým Německem. (kol. aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník II*. Praha 1981, s. 686.)

³⁴ TOMS, Jaroslav. *Od Mnichova po osvobození: přehled dějin Čechů a Slováků v letech 1938 – 1945*. Plzeň 1994, s. 30.

³⁵ K vypálení obce Lidice došlo 10. června 1942 jako reakce na atentát na Heydricha. Hlášení místních správních orgánů o této události tehdy znělo takto: „*Obec sestávající z 95 domů byla úplně vypálena. 199 mužů nad 15 let bylo na místě zastřeleno, 184 žen převezeno do koncentračního tábora Ravensbrück, 7 do policejního vězení v Terezíně, 4 těhotné ženy do nemocnice v Praze, 88 dětí bylo přepraveno do Lodže a 7 mladších jednoho roku do domova do Prahy, 3 děti byly předány k poněmčení do říše.*“ (*Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci*. Praha 1992, s. 70.)

Daluege. V letech okupace přišlo na československém území o život 360 000 našich občanů, z nichž byli více než dvě třetiny Židé.³⁶

1.3 Situace v Karlových Varech po roce 1938

V této kapitole si přiblížíme stav ve městě Karlovy Vary již od počátku třicátých let, abychom měli představu o okolnostech situací, které následovaly. Zde hovoříme o průběhu obsazování pohraničí, krutosti Křišťálové noci v Karlových Varech i o obsazení města včetně jeho důsledků.

1.3.1 Život v Karlových Varech ve 30. letech

V důsledku hospodářské krize i v Karlových Varech klesly příjmy až o 40 %. Od roku 1934 byly lázeňské služby pouze na lékařský předpis a veškerý personál v lázních byl německé národnosti. Z finančních důvodů celkově klesla návštěvnost Karlových Varů jako lázeňského města. Krize v tomto městě dospěla tak daleko, že bylo nutné 5. února 1935 žádat o finanční devizovou pomoc. Karlovy Vary žádaly o 30 milionů korun, ale bez úspěchu.³⁷

Roku 1937 byla v Karlových Varech obrovská nezaměstnanost, objevuje se pelagra, tzv. nemoc z hladu, a stoupá podvýživa dětí i počet sebevražd. Lidé byli extrémně nespokojeni a to se odrazilo i na výsledcích voleb. Zatímco v roce 1929 volby vyhrála později zakázaná nacistická strana DNSAP a ostatní volební hlasy byly rozloženy mezi jednotlivé politické strany, roku 1935 již s naprostou převahou volby vyhrává Henleinova SdP. Přesné výsledky voleb si můžeme prohlédnout v příloze č. 5.³⁸ Na jaře roku 1938 se Karlovým Varům říkalo okno republiky. Ještě roku 1937 zde bylo 47 999 hostů, v době krize překvapivě 67 000, čímž ale vzniká ještě větší zadluženost města. V okrese Karlovy Vary tehdy žilo pouze 4,3 % Čechů.³⁹ 1. května 1938 během prvomájových oslav došlo k manifestaci SdP v Karlových Varech, kdy městem procházelo skoro 40 000 lidí s hesly Domů do říše! / *Heim ins Reich!*./

Ještě před Mnichovem je v pohraničí vyhlášeno stanné právo, během kterého projelo obcí Rybářemi (Fischern)⁴⁰ až k hranicím si 50 tanků. Chebský most, který byl

³⁶ Tamtéž, s. 66.

³⁷ KOBESOVÁ, Miluše. Třicátá léta v Karlových Varech. In: *Historický seminář Karla Nejdla: č. 7.* Karlovy Vary 1998, s. 26–28.

³⁸ FALTYS, Antonín. *Karlovarsko proti fašismu a válce.* Plzeň 1976, s. 105–146.

³⁹ SCHÖNBACH, Rudolf. Jaro 1938 v Karlových Varech. In: *Historický sborník Karlovarska: č. 8.* Karlovy Vary, 2000, s. 241.

⁴⁰ V tomto období šlo o samostatnou obec, dnes jsou již Rybáře včleněny do města Karlovy Vary.

hlavním spojením obcí přes řeku Ohři, byl připraven k podminování. K těmto událostem došlo po projevu Adolfa Hitlera 12. září 1938 na sjezdu NSDAP v Norimberku. Místní sudetští Němci poslouchali tento projev v rozhlase a dá se říci, že rozpoutal vlnu násilí, kdy davy občanů města procházely ulicemi a ničily vše, co jim přišlo pod ruku. V těchto dnech můžeme již hovořit o prvních mrtvých.⁴¹

Hlavní demonstrace za připojení k Německu se konala u Tržnice⁴² města Karlovy Vary. Již v této době odcházejí někteří Češi, Židé a antifašističtí Němci do vnitrozemí.⁴³

1.3.2 Obsazování pohraničí německými vojáky

Po Mnichovské dohodě úroveň lázeňství ještě více klesla. Pohraničí začalo být obsazováno německými vojáky v rozmezí 1. – 10. října 1938. V návaznosti na obsazení byla vytvořena Sudetská župa.⁴⁴ Již v počátcích obsazování pohraničí Němci se u hranic pohybovalo velké množství Freikorps⁴⁵ a členů Wehrmachtu⁴⁶, kteří měli na svědomí 1500 zajatců, 110 mrtvých a až 2000 pohraničních, převážně mladých občanů odvedených do Německa na práci. Během jejich příchodu do našeho pohraničí docházelo k mnoha násilnostem či ponižování československých vojáků.

1.3.3 Křišťálová noc v Karlových Varech

3. října 1938 opouští Karlovy Vary kolony československé armády. Ten samý den přišel příkaz pro české úředníky k opuštění města. V tomto okamžiku se vlna zloby všech obrací na místní Židy⁴⁷, a tak začalo jejich ponižování, týrání a zatýkání. Ne

⁴¹ MAREK, Jindřich. Vytržený list z učebnice dějepisu (historie, která se zapomíná). In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003, s. 84.

⁴² Tržnice se nalézá v centru města a jejím hlavním využitím je stanoviště všech linek městské hromadné dopravy.

⁴³ STRÁNSKÝ, Rudolf. Karlovarsko v roce 1938. In: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku*. Karlovy Vary 1978, s. 120–126.

⁴⁴ Po vytvoření Sudetské župy v západní oblasti pohraničí šlo o 7467 km² a asi 808 300 obyvatel, z toho přes 99 % Němců. V roce 1939 je konkrétně v Karlových Varech nahlášeno 53 311 obyvatel. (KURAL, Václav. RADVANSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem 2002, s. 37–70.)

⁴⁵ Freikorps je označení pro dobrovolnickou polovojskovou armádu Německa 20. století. Byla založena 17. září 1938 a měla v pohraničí udržovat napětí a ozbrojené srážky. Nutno dodat, že na našem území po vyhlášení Mnichovské dohody je tato organizace rozpuštěna. (NĚMEČEK, Jan a kol. *Cesta k dekretům s odsunu Němců*. Praha 2002, s. 41)

⁴⁶ Wehrmacht byl ozbrojenou silou Německa od roku 1935 do roku 1945. (kol. aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník III*. Praha 1982, s. 848.)

⁴⁷ Židé po první světové válce tvořili v Karlových Varech celých 10 % obyvatel. Ve dvacátých letech se zde konaly významné světové sionistické kongresy.

zcela výjimečné byly sebevraždy místních židovských podnikatelů. Tak jako v celé Říši byly na příkaz Hermanna Göringa 9. – 10. listopadu 1938 páleny synagogy, ničeny židovské obchody a Židé samotní napadáni, tak i v Karlových Varech proběhla tzv. Křišťálová noc. Židé zde byli sdruženi do hotelových hal a nákladňáky pak převezeni do cel gestapa⁴⁸ s kapacitou jedné asi deseti lidí. Zde museli odevzdat své osobní věci a byli podrobni výslechům. Židé, kteří byli ochotni spolupracovat s nacisty, byli po třech dnech propuštěni a měli možnost emigrovat do českého vnitrozemí.⁴⁹

Otcové 283 zámožných židovských rodin byli donuceni k podepsání darovacích listin a 15. listopadu 1938 převezeni do přístavu v Hamburku, odkud byli vyvezeni do zámoří.⁵⁰

Ti, co nestihli utéct, byli převezeni do koncentračního tábora v Olšových vratech (Espenthor) a odsud do táborů vyhlazovacích.⁵¹ Krásná karlovarská synagoga byla spálena.⁵² (viz fotografie v příloze č. 6)

1.3.4 Obsazení města Karlovy Vary německými vojáky

4. října 1938 již do města přijíždí první německé vojenské oddíly, které město vítalo sirénami a vyzvánění zvonů z kostelů. Ten samý den ve 13:30 h. přijíždí do města Adolf Hitler. On i němečtí vojáci jsou vítáni jako osvoboditelé utiskovaného národa se slavobránou mající nápis: Otrouctví je pryč! za obrovské manifestace na Divadelním náměstí.⁵³ Adolf Hitler se svými spolupracovníky, mj. Himmlerem nebo Keitelem, vystoupili na tribuně městského divadla před tisíci zfanatizovanými sudetskými Němci z Karlových Varů (viz příloha č. 7 a 8). Němečtí vojáci využívali k ubytování velkých hotelů např. Imperialu nebo Grandhotelu Pupp. Rozhodující pracovní místa zabrali říšští Němci.⁵⁴

⁴⁸ Gestapo v Karlových Varech mělo centrální budovu na stejném místě, kde se nyní nachází budova Státní policie ČR.

⁴⁹ HAHN, J. Karl. *Křišťálová noc v Karlových Varech*. Praha 1998, s. 25.

⁵⁰ BERAN, Jiří. BURACHOVIČ, Stanislav. KLSÁK, Jiří. ŠEBESTA, Pavel. VAICOVÁ, Romana. *Dějiny karlovarského kraje*. Karlovy Vary 2004, s. 145.

⁵¹ BURACHOVIČ, Stanislav. Židé a Karlovy Vary. In: *Historický seminář Karla Nejdla: č. 10*. Karlovy Vary 2001, s. 58–62.

⁵² První synagoga v Karlových Varech byla postavena v polovině 19. století vedle ženského lázeňského ústavu v Libušině ulici. Ta ale byla zbořena ještě před rokem 1886. Poté vznikla druhá, tzv. Velká synagoga. Ta byla postavena v letech 1875 – 1877 v Sadové třídě architektem A. Wolfem. A právě tato synagoga byla spálena a rozbořena během křišťálové noci. Dnes je na tomto místě židovský památník. (FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha 1992, s. 83–84.)

⁵³ RICHTER, Karel. Ve stínu hákového kříže. In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003, s.104–107.

⁵⁴ STRÁNSKÝ, Rudolf. Okupace a léta válečná. In: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku*. Karlovy Vary 1978, s. 133–140.

Mnozí občané Karlových Varů propadli nacistické propagandě, a tak záhy po obsazení města začalo docházet k zatýkání nevyhovujících občanů města, především sociálních demokratů a komunistů. Tito lidé byli poté posíláni do koncentračních táborů v Plavně, Cvikově a jiných. Většina byla ale o rok později propuštěna jako nutná pracovní síla.⁵⁵ Ti ze zatčených, kteří nebyli převezeni do koncentračních táborů, museli nastoupit do pracovních táborů v Ostrově (Schlackenwerth) nebo Nové Roli (Neu Rohlau)⁵⁶.

Po záboru Karlových Varů německou armádou byly rozpuštěny místní spolky, chlapani vstupovali do Hitlerjugend⁵⁷ a dospělí do Německé pracovní fronty. Karlovy Vary se 15. dubna 1939 stávají krajským městem a celkem řídí 18 okresů od Horšovského Týna po Žatec.⁵⁸ V Karlových Varech vznikla jedna z centrálních budov NSDAP, která pod sebe začlenila i DNSAP a SdP. Okresním vedoucím se stal Georg Wollner, po něm nastoupil Paul Tschörner, který sehrál jistou úlohu při osvobození města na konci války.⁵⁹ Na poradách Německé osidlovací společnosti v Karlových Varech v září 1939 došlo k závěru o nutnosti rychlého vyvlastnění českých objektů a půdy.⁶⁰

V prvních letech války zde život pokračoval takřka stejným způsobem jako doposud. Od konce února 1943 se Karlovy Vary stávají lazaretním městem. Bylo sem tehdy přestěhováno skoro 12 000 raněných osob z válečných front.⁶¹

⁵⁵ SEDLÁK, Miroslav. *Historický průvodce Karlovarskem*. Plzeň 1962, s. 165.

⁵⁶ Viz fotografie v příloze č. 9.

⁵⁷ Hitlerjugend byla polovojenská organizace pro mládež spadající pod NSDAP.

⁵⁸ BERAN, Jiří. BURACHOVIČ, Stanislav. KLSÁK, Jiří. ŠEBESTA, Pavel. VAICOVÁ, Romana. *Dějiny karlovarského kraje*. Karlovy Vary 2004, s. 141–153.

⁵⁹ ŘEHÁČEK, Karel. NSDAP v Karlových Varech, její struktura a někteří její představitelé v letech 1938 – 1945. In: *Historie okupovaného pohraničí: č. 7. Ústí nad Labem 2003*, s. 173.

⁶⁰ BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945*. Praha 1986, s. 88.

⁶¹ AUGUSTIN, Milan. *Konec 2. světové války v Karlových Varech: Pokus o rekonstrukci*. Karlovy Vary 1995, s. 4–7.

II. KONEC VÁLKY V ČESKOSLOVENSKU POD VLIVEM ODBOJE

Okupace v Československu znamenala nejen povinnost hlásit pobyt, ale především potlačení svobod a hromadné zatýkání. Mnoho lidí přišlo o své domovy a příbuzné. Reakcí na okupaci u nás byla řada protiněmeckých manifestací, například u příležitosti druhého pohřbu Karla Hynka Máchy v Praze nebo při náboženské pouti na horu Říp hned roku 1939. Jedinou legální politickou organizací bylo Národní souručenství, o kterém jsme se zmiňovali již výše. Největší podíl na boji proti okupaci, který výrazně ovlivnil i poslední válečné dny můžeme připisovat činnosti odboje domácího i zahraničního. Odbojové organizace vznikaly zpočátku hlavně pro nespokojenost se špatným zásobováním, drahotu a nezaměstnaností.⁶² Již Jaroslav Stránský v časopise Československý boj v prosinci roku 1939 vymezil 3 hlavní cíle odboje, a to znovuzřízení armády, vládního aparátu a uskutečnění mírové konference.

2.1 Domácí odboj

Mezi ilegální odbojové skupiny můžeme zařadit Politické ústředí v čele s dr. Přemyslem Šámalem, které vzniklo 22. října 1938 z popudu Edvarda Beneše, ale nemělo masovou základnu. Hlavní činností této organizace bylo zpravodajství pro západní Evropu a pomáhání při přechodu hranic. Členové této organizace byli záhy roku 1939 zatýkáni.

Další odbojovou organizací byla vojenská Obrana národa⁶³, která vznikla 22. března 1939 z rozpuštěné československé armády a fungovala nejen v Protektorátu, ale i v pohraničí. V čele této organizace stáli důstojníci předmnichovské armády ve spojení s Aloisem Eliášem, který byl za heydrichiády popraven. V základně bylo asi 90 000 mužů. Připravovali ozbrojené povstání a jádrem skupiny byl český nacionalismus. Konali zpravodajskou činnost, přechody přes hranice a mnohé sabotáže. I tato skupina byla brzy vystavená zatýkání.

Ve vnitrozemí můžeme také registrovat petiční výbor levicových intelektuálů a sociálních demokratů v úzkém spojení s Londýnem, Věrní zůstaneme, který vykonával zpravodajskou činnost pro londýnskou exilovou vládu⁶⁴, v čele s J. L. Fischerem.

⁶² BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945*. Praha 1986, s. 107.

⁶³ Obrana národa je považována za první ilegální organizaci v okupované Evropě.

⁶⁴ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*. Praha 2006, s. 75.

Od roku 1941 (po přepadení SSSR Německem) představoval další odbojovou složku značného rozsahu ilegální odboj komunistický. Kromě Komunistické strany Československa lze do tohoto odboje zahrnout skupinu Pochodeň, která pomáhala rodinám vězňených a vydávala ilegální tiskoviny. Další takovou skupinou byl Předvoj, ilegální mládežnická organizace úzce spolupracující s Komunistickou stranou Československa. Tato skupina vydávala vlastní časopis, měla asi 2000 členů a soustředila se především na sabotáže v továrnách a dopravě. Vedoucí osobnosti Předvoje byli 2. května 1945 popraveni v Terezíně. Mezi další komunistické odbojové skupiny můžeme zařadit mj. Aktiv či Plamen svobody. V době okupace bylo zatčeno asi 25 000 členů těchto skupin.⁶⁵

Domácí odboj stál za řadou sabotáží v průmyslu i zemědělství a stávkami proti snižování životní úrovně. Existovaly zde i další menší odbojové organizace, o těch se ale v této práci zmiňovat nebudu.⁶⁶

Ze zbylých členů předchozích odbojových skupin a spojením s ilegálním vedením KSČ vznikl Ústřední národně revoluční výbor Československa, který spolupracoval se Sovětským svazem. Od roku 1941 čelí i tato organizace likvidačním snahám gestapa a roku 1943 zaniká úplně.

2.2 Zahraniční odboj

Zahraniční odboj měl centra na Západě a v Moskvě. Londýnská koncepce odboje měla za hlavní cíl obnovení demokratické republiky, zatímco moskevská koncepce toužila po revolučních změnách v obnoveném Československu.⁶⁷

Zahraniční odboj v Evropě mělo dva vůdce, Edvarda Beneše a Štefana Osuského. Osuský se 2. října 1939 dohodl s Edouardem Daladierem v Paříži o vytvoření československé armády ve Francii. 17. října 1939 vzniká Československý národní výbor v čele s Janem Šrámkem. Poté se exilový odboj přemísťuje do Londýna, kde je 5. března 1940 uznán Velkou Británií jako československá prozatímní exilová vláda.⁶⁸ 18. července 1941 došlo k úmluvě o spojení proti Německu se Sovětským

⁶⁵ FRAJDL, Jiří. *Protektorát Čechy a Morava 1939 – 1945*. Moravská Třebová 1993, s. 31–34.

⁶⁶ TOMS, Jaroslav. *Od Mnichova po osvobození: přehled dějin Čechů a Slováků v letech 1938 – 1945*. Plzeň 1994, s. 63–100.

⁶⁷ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*. Praha 2006, s. 34.

⁶⁸ Tato prozatímní exilová vláda je 18. července 1941 uznána Sovětským svazem.

svazem. Londýnská vláda kromě jiného zorganizovala atentát na Heydricha a roku 1943 předběžné dohody o poválečném odsunu Němců.⁶⁹

2.3 Československé zahraniční jednotky

Pokud hovoříme o zahraničním odboji, nemůžeme vynechat alespoň zmínku o československých jednotkách působících v zahraničí.

Nejsilnější proud československých emigrantů po 15. březnu 1939 mířil do Polska. Vojáci se usazovali nejvíce v Krakově a Katovicích. Již 30. dubna 1939 vzniká zahraniční vojenská skupina v čele s npor. J. Králem. Polsko mělo největší zájem o zpravodajskou činnost a posilu v letectví. Působilo zde asi 1200 československých vojáků, z toho 477 letců. 17. září 1939 československá jednotka bránila Tarnopol. Po kapitulaci Polska se československé jednotky přemístily do Sovětského svazu, Rumunska či Syrie a letci do Francie.⁷⁰

Ve Francii vznikla cizinecká legie. 2. srpna 1939 byla v Paříži zřízena československá vojenská kancelář. Ta byla 12. září 1939 přetvořena na vojenskou misi s výcvikovým střediskem v Adge. 29. září vznikl první náhradní prapor a o den později 1. pěší a 2. pěší prapor. 17. listopadu 1939 byla vyhlášena mobilizace pro československé občany ve Francii. 15. ledna 1940 byla vytvořena 1. československá divize o 11 405 mužích včetně dobrovolníků tvořena ze 45 % Čechy. Do francouzského letectva přešlo 960 československých letců. Po porážce Francie odešlo téměř 5000 mužů včetně 932 letců do Velké Británie.⁷¹

V československých jednotkách ve Velké Británii k 20. srpnu 1940 bylo 3274 mužů, z toho 79,3 % Čechů, 14 % Slováků, 3,3 % Židů a 1,3 % Němců. 25. října 1940 vznikla 1. československá smíšená brigáda, která byla záhy pověřena obranou na jižním pobřeží britských ostrovů. Československé jednotky se také účastnily bojů v Dunkerque od 8. října 1944 do 9. května 1945, kde zemřelo 167 československých vojáků a 461 jich bylo zraněno. Část československých jednotek se stala součástí kombinovaného oddílu, který se účastnil osvobození západních Čech. 4. československá peruč složená 1567 letci po dobu svého působení sestřelila 315 nepřátelských letadel, shodila 1123 tříštivých pum a 92 000 zápalných. Padlo 480 letců a 51 dalších bylo zajato.⁷²

⁶⁹ PÁTEK, Jaroslav. *Československé dějiny*. Praha 1974, s. 24–39.

⁷⁰ FRAJDL, Jiří. *Protektorát Čechy a Morava 1939 – 1945*. Moravská Třebová 1993, s. 52.

⁷¹ Tamtéž, s. 52.

⁷² Tamtéž, s. 53.

Naše zahraniční jednotky působily i na Středním východě a v Africe. V této oblasti byl největší československý pěší prapor 11 – východní se 432 muži, který bránil egyptskou Alexandrii a v období od 21. října 1941 do 10. prosince 1941 bránil Tobruk. Významný byl letecký 200. československý profilový pluk – východní, který se podílel na obraně Haify či Bejrútu.⁷³

Další československé jednotky působily v Itálii. Šlo o 11 praporů vládního vojska, ve kterém bylo 5300 mužů. Někteří z nich zběhli k partyzánům. Mnoho z těchto vojáků bylo 4. října 1944 zajato Němci a jako pracovní výpomoc sloužili 10. německé armádě až do jara 1945.⁷⁴

V Jugoslávii byli českoslovenští vojáci v oddíle Matija Grubce. 3. května 1943 v Cikota vznikl 1. československý prapor Jana Žižky, který ukončoval boje v Rakousku.

V neposlední řadě je důležité zmínit československé jednotky v Sovětském svazu, které se podílely na bojích u Sokolova, v Kyjevě a v Bílé Cerekvi. 1. československý armádní sbor v Sovětském svazu čítal 97 299 vojáků (3670 Čechů, 8780 volyňských Čechů, 74 400 Slováků a 12 499 Rusínů).⁷⁵

⁷³ Tamtéž, s. 53–54.

⁷⁴ Tamtéž, s. 54.

⁷⁵ Tamtéž, s. 54.

III. KONEC VÁLKY V OBLASTI KARLOVÝCH VARŮ

Konec války v Karlových Varech byl také ovlivněn odbojovými snahami. Stejně jako v jiných okupovaných zemích a Říši i Karlovy Vary byly obětí bombardování západními zeměmi.

6. února 1945 již není Berlín bezpečný, a tak se jednotky KONRu⁷⁶ v počtu asi 700 vojáků i s rodinnými příslušníky přesunuly do Karlových Varů. Zde ale nebyla dostatečná kapacita pro všechny. Konrad Henlein nesouhlasil s jejich pobytem ve městě, a tak dal generálu Vlasovovi 48 hodin na opuštění města. Nakonec zde ale přece jen vlasovci zůstali i přes odpor místního obyvatelstva, které se od této doby obávalo bombardování. Brzy poté se sem z Německa stěhují také příslušníci SS i se svými rodinami.⁷⁷

3.1 Odboj

Odbojové skupiny neexistovaly pouze v Protektorátu a zahraničí, ale i v pohraničních oblastech. V Karlových Varech šlo o ilegální komunistickou organizaci kolem Valentina Meerwalda.⁷⁸ Tato skupina čítající v počátcích více než 40 dělníků ze skláren a keramických závodů roznášela ilegální letáky a brožury proti válce a fašismu a pomáhala sovětským a francouzským zajatcům na útěku. Ženy z této organizace sbíraly šaty a potraviny pro zajatce, které pašovali do zajateckých táborů. Některé z nich vstupovaly do nacistických organizací, aby mohly zprostředkovávat informace pro ostatní členy odbojové skupiny. Jistý Zimmermann byl odsouzen za krádež. Trest mu byl odpuštěn za podmínky, že bude vyzvídat v této odbojové skupině. Na základě jeho svědectví došlo k hromadnému zatýkání.⁷⁹ Hlavní členové⁸⁰ této skupiny byli 15. září 1944 popraveni a ostatní posláni do koncentračních táborů.⁸¹ Po zrušení této organizace byly odbojové snahy omezeny na činnosti jedinců, které byly nejvíce znát v době osvobození města.

⁷⁶ KONR byl součástí Ruské osvobozené armády, která v období druhé světové války dobrovolně nebo z donucení bojovala na straně nacistického Německa proti Sovětskému svazu. Členové této armády byli nazýváni vlasovci. (kol.aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník III*. Praha 1982, s. 785.) Koncem dubna 1944 navazují vlasovci kontakt s velitelem 2. amerického tankového sboru generála Kemredyho, který je převzal do amerického zajetí a poté je násilně poslali do Sovětského svazu. (AUSKÝ, Stanislav. *Vojska generála Vlasova v Čechách*. Praha 1996, s. 181.)

⁷⁷ Tamtéž, s. 55–60.

⁷⁸ Valentin Meerwald byl sklář, který se ještě před koncem války vrátil z koncentračního tábora a byl opětovně zaměstnán v místní sklárně pro svou specializaci.

⁷⁹ FRANK, Hanuš. *Fučíkovi němečtí soudruzi*. Karlovy Vary 1961, s. 5–9.

⁸⁰ Mezi vrcholné členy skupiny patřil i Karl Kderer, Josef Ruppert, Leopold Ott a Karl Wittrich.

⁸¹ SEDLÁK, Miroslav. *Historický průvodce Karlovarskem*. Plzeň 1962, s. 170.

3.2 Nálety na město

Karlovy Vary byly dlouho téměř nedotčené válkou. Od roku 1943 již dochází k náletům na města v Říši a o rok později jsou bombardovací letky viděny i nad městem Karlovy Vary. 12. září 1944 se konaly nálety na Most, kde byly strategické vodárny a ty letecké svazy, které nebombardovaly zde, si cestou zpět vybraly za svůj cíl právě Karlovy Vary. A tak ve 12:34 h. sled 41 – B, který byl složen jedenácti letadly, shodil na město 110 trhových bomb vedoucích od městského parku přes Tržnici až po Horní nádraží. Nejhůře zasaženo bylo právě toto nádraží, silnice k Chebskému mostu a Tržnice. Tento nálet stál život 93 osob (56 žen a 37 mužů) a zranil 300 dalších. Ranění z náletů byli společně s uprchlíky soustředováni v budovách škol.⁸² Další nálety 13. – 14. února 1945 britských bombardérů se obešly bez zranění, ale poničily železniční trať u Staré role (Alt Rohlau) a Dolní nádraží. Poslední nálet na město se konal 19. dubna 1945, jehož cílem byla železnice, Rybáře a Tuhnice (Donitz).⁸³ Při tomto náletu došlo k masivnímu rozšíření ohně v již zmíněných Tuhnicích.⁸⁴ Byl asi nejmasivnější, vyvolal obrovský strach obyvatel a ochromení místního hospodářství.⁸⁵

3.3 Pochody smrti

V posledních dnech války bylo v koncentračních táborech zastřeleno nebo ubito mnoho lidí. Zároveň začaly jejich evakuace a transporty. V oblasti Karlových Varů se to týkalo například Nové Role (Neu Rohlau). V polovině dubna do Sudet mířilo mnoho transportů. Přes západní Čechy vedlo 13 hlavních tras přesunů a Karlovarska se konkrétně týkala trasa č. 4, 5 a 8, a to především z Buchenwaldu. Z Karlových Varů většina transportů pokračovala pěšky.⁸⁶

Asi nejhorší transport, který se týkal Karlových Varů, se konal 16. dubna 1945 a převážel 822 politických vězňů (mužů, žen i dětí) z koncentračního tábora v Johannegeorgenstadtu. Za doprovodu dozorkyň SS se přemístili vlakem do Perninku,

⁸² AUGUSTIN, Milan. *Konec 2. světové války v Karlových Varech: Pokus o rekonstrukci*. Karlovy Vary 1995, s. 13.

⁸³ O Rybářích jsme již hovořili výše, Tuhnice byla a dosud je částí města Karlovy Vary.

⁸⁴ SCHÖNBACH, Rudolf. Nálety na Karlovy Vary v roce 1944 – 1945. In: *Historický sborník Karlovarska: č. 1*. Karlovy Vary 1993, s. 145–175.

⁸⁵ Viz fotografie v přílohách č. 10 a 11.

⁸⁶ HOLÁ, Dagmar. Pochody smrti přes Karlovarska. In: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarska*. Karlovy Vary 1978, s. 169–171.

kde 40 vězňů muselo odnést jednoho mrtvého do lesa a vykopat příkop. V tomto místě nakonec zemřelo dalších 25 lidí zastřelením, ubitím či pohřbením za živa. Dále vlak pokračoval do již zmíněné Nové Role. Velitel tohoto tábora ale vězně odmítl přijmout. Zůstali tedy dva dny ve vlaku. Již za první večer zemřelo 41 lidí, mnoho dalších bylo zastřeleno další den. Vlak pokračoval do Karlových Varů, kam dorazil 19. dubna 1945 a zde zemřelo 154 lidí, kteří byli pohřbeni v masovém hrobě. Po válce byla těla obětí přemístěna na židovský hřbitov v Karlových Varech.⁸⁷ Ostatní vězni odsud byli podrobeni 125 kilometrům chůze, přičemž dostávali maximálně jedno jídlo denně. První zastávka se konala 22. dubna 1945 v Tepličce, kde strávili 2 dny a zemřelo zde 15 osob, později pohřbených v bývalé porcelánce. 27. dubna 1945 se dostali do Bochova, kde prostí místní lidé dávali vězňům jídlo. Ráno bylo nalezeno 35 ubitých či zastřelených vězňů.⁸⁸ Mrtví z transportu byli nacházeni i podél cest k městu Lubenec. Hromadné hroby byly otevřeny v období 28. června až 3. srpna 1945 zástupci Sovětského svazu, Velké Británie, Francie a Polska.⁸⁹

⁸⁷ Viz fotografie v příloze č. 12.

⁸⁸ NEDBÁLEK, František. Železniční transporty a pochody smrti vězňů koncentračních táborů a válečných zločinců přes české země – zima a jaro 1945. In: *Historie okupovaného pohraničí: č. 9*. Ústí nad Labem 2005, s. 15–27.

⁸⁹ Viz fotografie v příloze č. 13.

IV. KVĚTEN ROKU 1945

4.1 Úvodem

V této kapitole si nejprve přiblížíme nejvýznamnější události v zahraničí, které silně ovlivnily nejen úplný konec druhé světové války, ale také průběh osvobození na území Čech, Moravy a Slezska.

Dále se pak zaměříme na průběh osvobození podle postupu vojenských oddílů armády americké i sovětské, který se pokusíme reflektovat chronologicky za sebou a samozřejmě významné povstání českého lidu, které vzniklo impulzivně bez vlivu zahraničních vlád a některé události, které proběhly bezprostředně po osvobození.

4.2 Zahraniční události na jaře roku 1945

12. dubna 1945 zemřel americký prezident Franklin Delano Roosevelt, a tak se hlavní rozhodující síla přenesla na generála Dwighta Davida Eisenhowera, který měl již delší dobu v úmyslu osvobodit Prahu.

3. května 1945 byl velkoadmirál Karl Dönitz, nejvyšší představitel Německa po Hitlerově smrti, vyslán k britskému maršálovi Montgomerymu do severního Německa, kde došlo k podepsání listiny o kapitulaci Německa. 7. května se vzdávají německá vojska Eisenhowerovi.⁹⁰

V rámci postupu osvobozenecých armád bylo nutné určit hranici, na které se americká armáda setká s armádou sovětskou, tedy demarkační linií. Tato čára dotyku obou armád byla dohodnuta na řekách Labi a Muldě v Německu a Enns v Rakousku. Generál Eisenhower 29. dubna 1945 informoval svůj sovětský protějšek generála Antonova o svém záměru postupovat ve směru měst Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice.⁹¹ Antonov s touto linií nesouhlasil.⁹² Nakonec je demarkační linie dodržena, kromě Karlových Varů, kde tato linie byla vnímána jinak. O tom si ale více řekneme v následujících kapitolách.

⁹⁰ HUGHES, Matthew. MANN, Chris. *Hitlerovo Německo: život v období třetí říše*. Praha 2002, s. 178.

⁹¹ Prezident Truman 1. května 1945 určuje přesný směr demarkační linie od Saské Kamenice, přes Karlovy Vary, Plzeň, České Budějovice až po Lince. (MAREK, Jindřich. *Z pláže Omany do Karlových Varů (Karlovarsko ve vzpomínkách amerických vojáků a jejich přátel)*. In: *Historický sborník Karlovarsko: č. 8*. Karlovy Vary 2000, s. 151.

⁹² ZÁMEČNÍK, Stanislav. *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*. Praha 2006, s. 81.

4.3 Povstání českého lidu

V květnu roku 1945 došlo ke spontánnímu vystoupení českého národa proti německé okupaci. Toto povstání nebylo podporováno velmocemi a probíhalo s nevyrovnaností obou stran, jelikož Češi neměli dostatek zbraní. Bojovná nálada vzrostla především po Slovenském národním povstání.

Začalo sjednocování odbojových skupin do nově vytvořené České národní rady. V čele této skupiny stála revoluční mládež.⁹³

4.3.1 Průběh povstání českého lidu

1. května 1945 se do Přerova dostala mylná informace o německé kapitulaci, což zvedlo vlnu nadšení místních obyvatel a také pokusy o osvobození města. Došlo k těžkým bojům o místní železnici. Povstání bylo násilně potlačeno a zemřelo zde 23 lidí. 2. května povstání proběhlo ve městech Nymburk, v Poděbradech, v Chlumci nad Cidlinou, v Jičíně a v Novém Bydžově. 3. května povstání proběhlo mj. v Železném Brodě a Semilech. 4. května se osvobození konalo ve Vsetíně pod vedením partyzánské brigády Jana Žižky, dále pak v Kladně a Mělníce.⁹⁴

5. května došlo k přípravám k největším osvobozovacím akcím, a to v Plzni a v Praze. Osvobození Plzně proběhlo 6. května, stejně jako v Písku. V Praze se touto dobou již rozšiřují protiněmecké akce a koná se ilegální schůze 100 delegátů, na které došlo k dohodě začít s povstáním 7. května 1945. Ve 14:00 h. 5. května 1945 přebírá moc v Praze Česká národní rada, o které jsme hovořili již výše. Za počátek květnového povstání lze označit volání o pomoc českého rozhlasu toho dne ve 12:33 h..⁹⁵

Němečtí vojáci se ještě 5. a 6. května 1945 pokoušejí o protiútok, kdy si povolávají pomoc z vojenských oblastí v Milovicích a Sedlčanech. Tento protiútok byl typický brutalitou a vraždami nevinných neozbrojených lidí. Konkrétně v Praze bylo poté asi 1600 německých vojenských brigád.

6. května se do Prahy dostala I. divize Ruské osvobozené armády (vlasovců) pod vedením Buňačenka, která místním povstalcům pomáhala těžkými zbraněmi. 7. května roku 1945 ve 02:41 h. došlo k definitivní kapitulaci Německa v

⁹³ TOMS, Jaroslav. *Od Mnichova po osvobození: přehled dějin Čechů a Slováků v letech 1938 – 1945.* Plzeň 1994, s. 101–103.

⁹⁴ KURAL, Václav. ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *České národní povstání v květnu 1945.* Praha 2008, s. 104–119.

⁹⁵ OLIVOVÁ, Věra. KVAČEK, Robert. *Dějiny Československa od roku 1918 do roku 1945.* Praha 1967, s. 436.

Remeši podpisem Alfreda Jodla na protokolu o kapitulaci německých branných sil. Po této kapitulaci se němečtí vojáci začali stahovat z oblasti Čech, Moravy a Slezska.

8. května 1945 se konalo jednání České národní rady s generálem R. Toussaintem o protokolu umožňujícím volný odchod Němců z Prahy.⁹⁶ V rámci osvobození Čech do 11. května zemřelo asi 8 000 mužů, žen i dětí.⁹⁷ Během osvobozovacích akcí posledních dní se část německých vojáků vzdala a ostatní přechali směrem na jih nebo se stávali zajatci Rudé armády.

4.4 Postup osvobozenecých armád

Zatímco ze západu osvobozovaly naše pohraničí americké vojenské oddíly, z východu Čech, Moravy a Slezska šlo o vojenské oddíly Rudé armády. Tyto oddíly se setkávají kolem 12. května 1945 na předem dohodnuté demarkační linii Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice.⁹⁸

V lednu roku 1945 Rudá armáda v čele s veliteli R. J. Malinovskijem a I. S. Koněvem osvobodila Košice a Prešov, 4. dubna Bratislavu a poté pokračuje ve východní oblasti Čech. 22. dubna osvobozuje Opavu, 26. dubna Brno a 30. dubna Ostravu. Na západě v těchto dnech 3. armáda generála George S. Pattona osvobozuje 18. dubna Hranice, 20. dubna Aš, 26. dubna Cheb a 2. května Tachov. 5. května Američané postupují přes Šumavu, Český les až po Vyšší Brod.

4.5 Osvobození Prahy

Osvobození Prahy započalo voláním Českého rozhlasu o pomoc. Výbušná nálada nevládla jen na Vinohradech, ale i před pankráckou věznicí, kde dav Pražanů žádal propuštění politických vězňů. V tomto okamžiku město napadly tři německé letouny. Po dlouhém vyjednávání se nakonec dostali političtí vězni na svobodu.

Ze severu, z vojenské oblasti Milovice a cvičiště Böhmen u Neveklova se k Praze blížili jednotky SS s tanky a další obrněnou technikou. Mimopražské jednotky se do Prahy dostaly ráno 6. května 1945. Dobyly Zbraslav a Pankrác. Pražané začali stavět barikády, kterými měl být povstalcům vytvořen úkryt a zároveň znemožněn postup německých vojenských technik. Záhy obsadili obrněné vlaky a protiletadlová děla. Téhož dne do města přijeli jednotky vlasovců z 1. divize Ruské osvobozenecé armády.

⁹⁶ Více o osvobození Prahy viz kapitola 4.5.

⁹⁷ TOMS, Jaroslav. *Od Mnichova po osvobození: přehled dějin Čechů a Slováků v letech 1938 – 1945*. Plzeň 1994, s. 104–111.

⁹⁸ Tamtéž, s. 112.

Obsadili Smíchov, letiště Ruzyně a široký pruh podél levého břehu Vltavy. K hlavním bojům o Prahu došlo až 7. května. Českým povstalcům začalo docházet střelivo. Mimopražské jednotky postupovaly do centra Prahy. Němci v řadě případů využívali civilistů v čele s ženami a dětmi jako rukojmí. V noci ze 7. na 8. května vlasovci opouštějí Prahu. Německé jednotky se probily až na Staroměstské náměstí, kde zapálily Staroměstskou radnici. 8. května probíhaly boje, za kterých německé dělostřelectvo ostřelovalo Trojský most v Kobylisích a ustupující členové jednotek SS zabili na Pankráci v ulici Na zelené lišce 40 žen a dětí. O den později byly podminovány mosty pod Vyšehradem, v Tróji a v Libni. Za pražského povstání padlo 1693 českých povstalců, 663 jiné národnosti, 3000 lidí bylo zraněno.⁹⁹

Po dlouhých bojích byl v 16:00 h. podepsán protokol o kapitulaci německých branných sil. Boje skončili až večer téhož dne. Jednotky Rudé armády, konkrétně 1. ukrajinský front v čele s generálem Koněvem dorazil do Prahy až 9. května ve 4:00 h. Za výzvy Českého rozhlasu Pražané likvidovali barikády, aby umožnili sovětským vojákům postup městem. Rudá armáda se s Němci střetla v Dejvicích, na Klárově a U Bulhara. Do večera tyto jednotky vytvořily obranný kruh kolem celého města.¹⁰⁰

4.6 První události po osvobození

11. května 1945 došlo ke znovuotevření vysokých škol. 16. května prezident Edvard Beneš přijíždí z Košic, kde probíhala první jednání nově ustanovené československé vlády viz. níže, do Prahy. O den později se v Praze konala přehlídka 1.československého armádního sboru. 28. května 1945 se na Hradě konala přehlídka Revolučních gard a 13. srpna 1945 se konal slavnostní přelet československých letců zpět do vlasti.¹⁰¹

⁹⁹ NESVADBA, František. *Za svobodu Prahy*. Praha 1980, s. 105–193.

¹⁰⁰ *Český rozhlas* [online]. 2005, [cit. 2010–03–10]. Dostupný z WWW: <<http://www.rozhlas.cz/wwii/osvobozeni>>

¹⁰¹ FALTYS, Antonín a kol. *Kronika 1944/1945*. Praha 1976, s. 222.

V. KVĚTEN ROKU 1945 V OBLASTI KARLOVÝCH VARŮ

Nejprve se konkrétněji podívejme na průběh osvobození v oblasti současných západních Čech a Karlových Varů, kterými se budeme zabývat nejpodrobněji. Považuji za důležité zmínit, že otázka osvobození Karlových Varů ještě dnes není úplně jasná.

Někteří historici se domnívají, že k osvobození města došlo za součinnosti americké a sovětské armády, o čemž svědčí památník věnovaný americkým osvoboditelům z 1. pěší divize V. sboru 3. americké armády umístěný od 26. dubna 1990 před hotelem Thermal nebo památník na hřbitově v Karlových Varech věnovaný vojákům Rudé armády.¹⁰²

Existuje ale také názor, že k osvobození Karlových Varů těmito armádami ve skutečnosti vůbec nedošlo, jelikož správa města bez bojových akcí přešla z německé strany na stranu českou. Pokusím se o objektivní popsání květnových dnů v Karlových Varech dle literatury a pramenů, které mi byly dostupné.

5.1 Osvobození města Karlovy Vary

V prvních květnových dnech vznikl v Karlových Varech Revoluční národní výbor. V této organizaci byly spojeny dvě skupiny starousedlíků dlouhodobě sabotujících činnost okupantů. Schůzka obou skupin se konala 4. května roku 1945 a předsedou nově vzniklého Revolučního národního výboru (dále jen RNV¹⁰³) o 12 členech se stal Jindřich Šípek.¹⁰⁴

5. května 1945 místní antifašista Wilhelm Christl zprostředkoval setkání Stanislava Segmüllera¹⁰⁵ a Jaromíra Kytýře, tedy hlavních představitelů výše zmíněných skupin. V noci téhož dne se konala tajná schůzka s krajským velitelem NSDAP Paulem Tschörnerem, o kterém jsme se zmínili již výše. Ten proti nim překvapivě neprovedl žádný zákrok ani je neudal. Zástupci RNV na této schůzce Tschörnerovi vylíčili svou žádost o předání města do českých rukou bez vojenských operací, čímž chtěli ochránit Karlovy Vary od dalších ztrát nejen materiálních, ale především na lidských životech. Tento plán měl dvě verze. Při první by správa města přešla na RNV a ten by jednal s americkou armádou o dalším vývoji. Druhý plán

¹⁰² Viz příloha č. 14 a 15.

¹⁰³ Složení RNV viz příloha č. 16.

¹⁰⁴ SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 4.

¹⁰⁵ Tento Němec měl pevné vazby s městem Karlovy Vary a v posledních měsících okupace sem přišel z Prahy, aby zde organizoval odboj.

nabízel Tschörnerovi účast na jednání RNV s Američany a předání správy města by proběhlo za přítomnosti představitelů Ruské osvobozené armády.

Bohužel 6. května 1945 měl Konrad Henlein¹⁰⁶ projev, ve kterém tvrdil, že i přes květnové události Sudety dále zůstanou Německu. Po tomto projevu Tschörner úmluvu s RNV zrušil.

V důsledku toho se dva zástupci RNV rozhodli jet k americkým vojákům. Nejprve jeli do města Loket, který v té době byl již americkou armádou osvobozen. Odtud byli nakonec posláni až do Chebu, kde měla americká armáda osvobozující západní Čechy provizorní velitelství. Tito zástupci se zde sešli s majorem Charlesem Katkem, který jim dal písemné zmocnění k převzetí správy města. V té samé době i Tschörner vyslal za Američany svého zástupce, Karla Lipperta, aby slíbil této armádě klidné předání města, pokud již budou zastaveny letecké útoky na město. Karl Lippert ale dorazil do Chebu později než členové RNV, a tak tento pokus o vyjednávání nebyl úspěšný. Téhož dne 8. května 1945 přijeli do města v džípu dva Američané¹⁰⁷, kteří oficiálně pověřili RNV k převzetí civilní správy do příchodu spojeneckých armád.¹⁰⁸ Zároveň bylo RNV sděleno, že americká armáda do města nakonec i přes předchozí plány nepojede, a to pro dohodu s Rudou armádou. Americká armáda měla po této dohodě v západních Čechách zákaz překročit linii měst Kraslice (Graslitz) – Sokolov (Falkenau) – Bečov nad Teplou (Petschau) – Plzeň (Pilsen). Demarkační linie zde byla v praxi ustálena až 12. května 1945, a to konkrétně od Nejdku přes Chodov, Doubí, Karlovy Vary, Krásné Údolí, Útvinu a Toužim. Místní občané za tuto linii považovali řeku Ohří. Linií styku mezi americkou a sovětskou armádou v Karlových Varech se stal Chebský most, přičemž na každé straně mostu byla závora s vojenskými hlídkami.¹⁰⁹ Přes most obyvatelé, kteří na jiné straně bydleli a na jiné měli zaměstnání, mohli přecházet pomocí propustek.¹¹⁰

Po této události si členové RNV přerozdělili funkce ve městě. Vicestarostu Krámera nahradil Jindřich Houkal, Karla Lipperta poté Jaromír Kytýř, policii od tohoto

¹⁰⁶ Konrad Henlein se již 7. května setkává se zástupci americké armády a poté je převezen do zajateckého tábora, kde v noci z 9. na 10. května 1945 spáchal sebevraždu. (KURAL, Václav. RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety“ pod hákovým křížem*. Ústní nad Labem 2002, s. 368.)

¹⁰⁷ Šlo o Rubena Forota a Kenta Tauba ze zpravodajské organizace Office of Strategic Services (OSS) (SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 7.)

¹⁰⁸ Pro zajímavost: tito vojáci byli Čechoameričané a hovořili s členy RNV plyně česky.

¹⁰⁹ Viz příloha č. 17.

¹¹⁰ BERAN, Jiří. BURACHOVIČ, Stanislav. KLSÁK, Jiří. ŠEBESTA, Pavel. VAICOVÁ, Romana. *Dějiny karlovarského kraje*. Karlovy Vary 2004, s. 149.

okamžiku řídil Cyril Kačena a Alois Kačena byl určen jako prostředník RNV a americké armády. 8. května 1945 byla také vyhlášena výzva k občanům k odevzdání zbraní. Téhož dne zanikl místní deník Karlsbader Badeblatt, který hned 17. května nahradily Karlovarské národní noviny, které fungovaly do konce roku 1945.¹¹¹ Stejného dne došlo k obsazení propagačního úřadu v budově Drážďanské banky, kde poté vznikla první úřadovna národního výboru. Stejného dne byla převzata i budova gestapa. Po převzetí města byla vyhlášena mobilizace, při které se přihlásilo 30 mužů. Všichni získali zbraně a měli se starat o bezpečnost ve městě. Jejich velitelem se stal Josef Kopecký. 14. května došlo k převzetí budovy NSDAP. Američané obsadili levý břeh Ohře. Ti němečtí vojáci, kteří stihli přejít k Američanům do půlnoci 8. května 1945 byli nakonec v jejich zajetí. V tomto období se odsud američtí vojáci stahují a 20. května se usazují v Jalovém dvoře za Karlovými Vary. V Karlových Varech neudržovali klid jen vojáci, ale také dobrovolníci, pořádková služba a Prapor národní stráže¹¹² pod velením Jana Šustra. Policejní komisařství se přesunulo do hotelu Sírius.¹¹³

RNV spravoval město do 11. května, kdy do města přišli příslušníci Rudé armády, tehdy pouze bez těžké techniky, na vozech tažených koňmi.¹¹⁴ Celkem šlo o 10 důstojníků, 3 aspiranty a 263 vojáků z 340. gardového pluku 121. gardové divize pod vedením M. R. Burlakova.¹¹⁵

Příchod sovětských vojáků byl doprovázen mnoha krutostmi. Například podle svědectví místní Němky M. Scherzerové 17. května v noci asi 30 těchto vojáků přepadlo dům jejích rodičů, který posléze začali ničit a vykrádat. 1. června přepadli jejího otce při práci na židovském hřbitově dva čeští četníci. Otce zmlátili, matku dověkli do kuchyně, nejprve ji bili a poté ji zde zamkli. Otec se po těchto událostech pokusil o sebevraždu. Když ho v nemocnici byla rodina navštívit, byli okradeni a zatčeni. Odvezli je na Zlatý kříž, kde bylo sídlo české policie. Otec zde byl bit, nařízli mu ucho a polili ho benzinem. Paní Scherzerová zde byla donucena k rozloučení

¹¹¹ AUGUSTIN, Milan. *Konec 2. světové války v Karlových Varech: Pokus o rekonstrukci*. Karlovy Vary 1995, s. 14–26.

¹¹² V této organizaci byli bývalí političtí a vojenští zajatci.

¹¹³ SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 9.

¹¹⁴ Za úplně první osvoboditele jsou ale považováni sovětské parašutisté vedení nadporučíkem Alexandrou Michajlovnou Galenkovou, kteří touto oblastí procházeli 24. a 25. dubna 1945. (KOCOUREK, Josef. *Osvobození Karlovarska Rudou armádou*. Karlovy Vary 1985, s. 8.)

¹¹⁵ SEDLÁK, Stanislav. *Karlovarské jaro 1945*. In: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku*. Karlovy Vary 1978, s. 229.

s otcem a sestrou, kteří byli posléze zastřeleni. Dle jejího svědectví se vše toho dne odehrálo během půl hodiny.¹¹⁶ Mezi další případy brutality lze zahrnout také osud prvního předsedy RNV, který spáchal sebevraždu poté, co mu sovětsí vojáci znásilnili ženu a dvě dcery.¹¹⁷

Po příchodu do Karlových Varů si členové Rudé armády zbudovali velitelství v hotelu Central. 30. května 1945 byli oficiálně pohřbeni hrdinové Rudé armády v parku naproti poště.

3. června se v Tuhnicích, na tehdejší náměstí Langemarkt¹¹⁸, konala lidová veselice a hned 10. června se zde konala přehlídka Rudé armády.¹¹⁹ 15. června vznikla Místní správní komise Karlovy Vary.¹²⁰ Tato komise si jako první úkol uložila repatriaci československých politických vězňů a totálně nasazených z koncentračních a pracovních táborů, kteří se přes Karlovy Vary vraceli domů. V rámci repatriace se město snažilo poskytnout těmto lidem oblečení, jídlo a kulturní akce. 2. července byly slavnostně pohřbeny oběti z pochodů smrti, o kterých jsme hovořili již výše. 12. července vznikla první skupina Sboru národní bezpečnosti, ředitelem se stal Jan Chudoba a sídlo této organizace bylo ve Zlatém kříži. Tento sbor zatýkal gestapo, členy nacistických organizací a potíral černý obchod a první snahy zlatokopů z vnitrozemí.¹²¹ Na počest příslušníků 1. ukrajinského frontu, který se také účastnil osvobozovacích akcí v západních Čechách, byla před budovou pošty 19. srpna 1945 slavnostně odhalena socha Rudoarmějce.¹²²

Oficiálně se z města sovětsí vojáci stahují až 10. listopadu 1945.¹²³ Toho dne se v Grandhotelu Pupp konalo slavnostní rozloučení se sovětskými vojáky. Zde měl generál Trofimov projev: „*Budu celý život hrdý na to, že jsem mohl mezi prvními vstoupit do vašeho krásného města. Nikdy v životě nezapomenu na těch šest měsíců v Karlových Varech, kdy ve vzájemném pochopení vy jste pomáhali nám a my zase vám.*

¹¹⁶ *Slyšme i druhou stranu. Dokumenty k vyhnání Němců z českých zemí.* České Budějovice 1991, s. 181–184.

¹¹⁷ JIŘÍK, Václav. *Kupředu levá. Historické epistoly z nejzápadnějších Čech.* Praha 2008, s. 35.

¹¹⁸ Později Stalinovo náměstí a v současné době Náměstí dr. Milady Horákové.

¹¹⁹ Viz příloha č. 18.

¹²⁰ Předsedou se stal Bušta. Dále v této komisi byl Otakar Javornický, Milan Voňavka, Vladimír Víša, František Otákal, Jan Bartoš, Vilém Donth, Jaroslav Jelínek a Josef Škarda. (SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946).* Karlovy Vary 2005, s. 18.)

¹²¹ Tamtéž, s. 2–20.

¹²² *Z bojů o dnešek.* Karlovy Vary 1985, s. 33.

¹²³ KOCOUREK, Josef. Osvobození Karlovarsku Rudou armádou. In: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku.* Karlovy Vary 1978, s. 189–202.

*To, co vám zde říkám, jde mi z nejpřímnějšího srdce a chtěl bych, aby to našlo cestu k vašim srdcím. Neříkám vám loučíme se – ne, říkám vám Do svidanija v Moskvě.*¹²⁴

5.2 První roky pod československou samosprávou

O zřízení úřadů a bezpečnostních složek ve městě pod českým vedením jsme hovořili již výše. 1. května 1946 byla zahájena lázeňská sezona. Přijelo tehdy 4000 hostů a 39 500 turistů. Pro zadlužení města, které se snažilo o zlepšení ekonomické situace, bylo měsíční léčení v Karlových Varech navýšeno na 10 020 Kčs.

26. května 1946 se sešlo Ústavodárně národní shromáždění. Němci v něm nebyli zastoupeni a voleb se nemohli účastnit.¹²⁵ Po těchto volbách byl 2. července 1946 ustaven Místní národní výbor Karlovy Vary a 16. července 1946 byl vytvořen Okresní národní výbor Karlovy Vary.

V této kapitole se zaměříme na život ve městě v prvních poválečných letech. Nejprve se seznámíme s kulturní složkou městského dění, školstvím, zdravotnictvím a rolí církve. Důležitým tématem v této podkapitole je hospodářská situace v Karlových Varech, městě zničeném bombardováním a dlouhodobě zadluženém, těsně po válce.

5.2.1 Kulturní dění ve městě

V listopadu 1945 se konaly volby do Prozatímního národního shromáždění.¹²⁶ Tyto volby měly ukončit problémy v oblasti zákonodárné moci. Na základě výsledků těchto voleb se změnilo i složení Místní správní komise v Karlových Varech. Od počátku roku 1946 v Karlových Varech vychází několik tiskovin. Od 15. února 1946 vychází týdeník Budovatel a od 22. března 1946 vychází hraničářský list Jednota.

V roce 1946 byla oficiálně obnovena činnost Oblastního divadla v Karlových Varech.¹²⁷ Ředitelem divadla se stal Bohumil Čermák a hráli zde mj. Marie Glázrová, Karel Höger nebo Jiřina Štěpničková. 2. prosince se obnovila činnost Karlovarského symfonického orchestru pod vedením Josefa Bartlema.

¹²⁴ SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 15.

¹²⁵ V těchto volbách vyhrála KSČ s 2680 hlasy. Voleb se dále účastnila ČSNS s 2612 hlasy, ČSSD s 1451 hlasy a ČSL s 974 hlasy. (SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 27.)

¹²⁶ Viz. příloha č. 19.

¹²⁷ Již v prvních měsících po osvobození se v tomto divadle hrály hry pro vojáky osvobozenecých armád. 15. září 1945 se zde poprvé hrála hra J. K. Tyla Jiříkovo vidění. V prostorách divadla v Karlových Varech se konala i představení divadelního souboru Rudé armády či orchestru Rudé armády.

30. května 1945 se v kině Praha konalo první filmové představení promítáním filmu Maxim přišel. V této době vznikl i Karlovarský lázeňský klub, který organizoval různé slavnosti, sportovní akce či šachová utkání.

12. června 1945 vznikl SK Slavia a 4. července 1945 v Karlových Varech vznikl TJ Sokol. Krátce poté zde vznikají další sportovní kluby mj. jezdecký, hokejový či tenisový.

Pokud hovoříme o českých spolcích, měli bychom zmínit také Klub československých turistů nebo Svaz osvobozených politických vězňů. Místní spolky záhy začaly spolupracovat se svými zahraničními protějšky. Mezi ty hlavní můžeme zahrnout Svaz přátel SSSR, Britský klub, Americký klub nebo Alliance Francaise.

Významným kulturním aktem v období 1. – 15. srpna 1946 na podnět Milana Míxy bylo uskutečnění I. ročníku Filmového festivalu v Karlových Varech, který má své jméno i v zahraničí do dnešních dnů.¹²⁸

5.2.2 Školství a zdravotnictví

Po osvobození města z místních škol mizí německý jazyk a místo něj se začíná vyučovat jazyk osvoboditelů, ruština. Německé školy byly zrušeny. První české školy v Karlových Varech vznikly 5. června 1945 v Rybářích, kde vznikla obecná a měšťanská škola. V téže době v Karlových Varech vznikla Státní odborná škola pro porcelánový průmysl. Školství ve městě bojovalo s nedostatkem učitelů, vhodných budov i učebnic.

Karlovarská nemocnice přešla pod českou správu 22. června 1945. Jelikož Karlovy Vary byly dlouho vedeny jako lazaretní město, potýkalo se zdejší zdravotnictví s řadou obtíží, především s nedostatkem zdravotnického materiálu a lékařů.¹²⁹

5.2.3 Církev

Největší místní kostel Máří Magdalény byl první, kam byl po válce poslán český římskokatolický kněz. Dřívější sbor Německé evangelické církve byl zrušen a jeho majetek ve výši 496 490 Kčs byl zabaven městem. V srpnu roku 1945 byla obnovena Židovská náboženská obec.¹³⁰

¹²⁸ Tamtéž, s. 22–25.

¹²⁹ Tamtéž, s. 26.

¹³⁰ O znovuoživení Židovské náboženské obce se zasloužili Miroslav Slanský, Evžen Galan, Izrael Fakler a Josef Šafař. (Tamtéž, s. 26.)

5.2.4 Hospodářská situace Karlových Varů v prvních poválečných letech

V květnu 1945 byl v Karlových Varech zřízen stavební úřad, jehož hlavním cílem bylo opravit město po bombardování. Nejvíce zasaženy byly Rybáře, Tuhnice a Čertův ostrov. Bylo nutné opravit řadu veřejných budov, komunikací, mostů a především obě zdejší nádraží. Jen odstranění poškozených budov vyšlo na 252 840 Kčs. Celkový úklid trosk, na který byli využíváni zdejší váleční zajatci, se vyšplhal až na 7 396 963 Kčs.

Mezi další výdaje města patřil provoz všeobecné správy, policie, škol, umělecké činnosti, stavební a osidlovací politika a obnovení chodu hospodářských podniků. 19. července 1946 místní národní výbor žádá o náhradu výloh spojených s ubytováním sovětských vojáků ve výši 2 675 199 Kčs.

Proti přání města dochází ke znárodnění průmyslu, bank a pojišťovnictví dle dekretu č. 100/1945 Sb. a zdejší plynárna spadá pod Západočeské plynárny. Je obnovena železniční trať a provoz městské hromadné dopravy.

Celou hospodářskou situaci komplikuje chaos způsobený výměnou peněz z marek, kterými se zde dá platit do 10. června 1945, za peníze československé.¹³¹

¹³¹ Tamtéž, s. 31–39.

VI. VYSÍDLENÍ NĚMCŮ

Vysídlení Němců je otázkou již počátků 40. let, kdy naše exilová vláda podniká řadu kroků k jeho odůvodnění a schválení západními mocnostmi. Proto si nejprve osvětlíme nejen kroky této vlády, ale i následující okolnosti předcházející samotnému odsunu.

Následně si popíšeme průběh odsunu již od počátku, který můžeme rozdělit na tři vlny. Budeme se zabývat nejen divokým, neboli živelným odsunem, který se konal bezprostředně po válce, ale také odsunem organizovaným. Proto si také vysvětlíme směrnice a průběh organizovaného odsunu až do jeho oficiálního konce a nastíníme si i jeho důsledky v pohraničních oblastech.

6.1 Přípravy na vysídlení

Jak jsme si již nastínili výše, přípravy na vysídlení Němců z Československa byly ovlivněny nejen poválečným postojem místních Čechů vůči Němcům, ale také oficiálními kroky exilové vlády a následujícího Košického vládního programu či Postupimskou dohodou.

6.1.1 Přípravné aktivity exilové vlády

Londýnská vláda, neboli vláda emigrantů již od počátku 40. let začíná vydávat dekrety týkající se budoucího fungování obnoveného Československa. Mezi prvním byl ústavní dekret ustavující Státní radu dne 21. července 1940. Ta začala fungovat o rok později, měla 50 členů a byla náhradou za Parlament. 15. října 1940 vznikl dekret o prozatímním výkonu zákonodárné moci. V této době byla také podepsána dohoda o vzájemném vztahu československých pozemních jednotek a letectva vůči britské armádě. Tímto krokem bylo československé vojsko aktivní v zahraničí financováno Velkou Británií. Vznik dekretů sahá až k počátkům okupace na našem území. Program odsunu domácího a zahraničního odboje původně Edvard Beneš nepodporoval. Účastnil se na realizaci odsunu od roku 1941. Stal se hlavním iniciátorem dekretů, a na pět hlavních zabývajících se vysídlením Němců se můžeme podívat v příloze č. 20.

Po osvobození Košic v dubnu roku 1945 se sem přemístili designovaní ministři budoucí vlády, složené z řad emigrantů. Ti zde uskutečnili první schůzi nově jmenované vlády o 22 ministrech. Po osvobozovacích akcích i v Čechách se tato vláda přemístila do Prahy a 10. května se konala její schůzka s Českou národní radou. Od 15. května již

vláda zabírá jako své sídlo Strakovu akademii.¹³² V českých zemích jsou po válce povoleny pouze čtyři politické strany, a to Komunistická strana Československa, Československá sociální demokracie, Československá strana národně socialistická a Československá strana lidová; na Slovensku byly také povoleny čtyři politické strany.¹³³

Jak jsme si již výše uvedli, Edvard Beneš usiloval o obnovení Československa v předmnichovských hranicích od počátků svého působení v emigraci. S touto představou souhlasil i Sovětský svaz, který již roku 1942 prohlašuje Mnichovskou dohodu za neplatnou. Bezprostředně poté, 5. srpna 1942 ke stejnému stanovisku dochází i Velká Británie.

Ještě roku 1940 prezident Beneš hovoří o nutnosti žít se sudetskými Němci pospolu, jelikož i oni byli s Čechy a Slováky spojeni utrpením války. Dle původních plánů měli sudetští Němci mít v rámci Československa 3 župy s vlastní samosprávou, konkrétně by se jednalo o župu karlovarskou, libereckou a krnovskou. Tento plán se nakonec neuskutečnil. V počátečních úvahách o poválečném odsunu Edvard Beneš řekl: „...bude potřeba přesvědčit Angličany, Francouze, Američany a Rusy – a možno-li i Němce samé – že při zásadním zachování předmnichovského Československa bude třeba zmenšit velmi radikálně počet jeho menšin; a bude třeba přesvědčit Čechoslováky, že tomuto cíli budou musit i oni přinést některé oběti.“¹³⁴

V polovině roku 1942 československá politika dosáhla souhlasu s odsunem aktivních nacistů (Sovětský svaz souhlasil i s odsunem Maďarů, k němuž nakonec nedošlo). Britové s ním souhlasí, ale jen v omezené míře a za organizovaného vedení. Spojené státy americké jsou dlouhou dobu proti, ale nakonec mění názor. Právě pro nejasný postoj západních mocností k otázce odsunu Němců se naše vláda již v této době přiklání k Sovětskému svazu, kam roku 1943 Edvard Beneš odjíždí a získává zde souhlas s poválečnými transfery o celkovém počtu 2 milionů Němců. Po dlouhých jednáních Beneš již roku 1943 má souhlas s odsunem od Londýna, Moskvy i Washingtonu. V roce 1944 se hovoří o nutnosti odsunout 2/3 zdejších Němců do dvou let po ukončení války. Z transferů měly být vyňati Němci se zásluhami a účastníci osvobození. Západní mocnosti předběžně počítaly s tím, že v Československu zůstane

¹³² TOMÁŠEK, Dušan. Jak vznikaly dekrety. In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003, s. 227–230.

¹³³ PÁTEK, Jaroslav. *Československé dějiny*. Praha 1974, s. 105.

¹³⁴ BENEŠ, Edvard. *Odsun Němců*. Praha 1995, s. 13.

asi 500 000 Němců.¹³⁵ Politicky byl odsun odůvodněn kolektivní vinou: „Ale již v srpnu 1944 v rozhovoru s delegací Státní rady Gottwald rozhodně odmítl poskytnout Němcům a Maďarům demokratická práva, dokonce i spoluúčast antifašistů v místních orgánech moci.“¹³⁶

V červnu 1945 se již nehovoří o souhlasu s odsunem, ale o způsobu, jak jej provádět. Nutno říci, že vysídlení Němců z dnešního pohledu odporuje mezinárodnímu právu, ale v letech 1945 a 1946 neexistovala všeobecná mezinárodní právní norma, která by transfery zakazovala.¹³⁷

6.1.2 Košický vládní program

4. schůze vlády 17. dubna 1945 v Košicích měla za výsledek Košický vládní program, kde byl vydán velký retribuční dekret o trestání nacistických zločinců a československých kolaborantů. Po přesunutí vlády do Prahy vznikl dekret o zatímním hospodářství a o pracovní povinnosti. 17. května vyšel Dekret o národní správě majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a o neplatnosti některých majetkových jednání z doby okupace. Již od 15. června se musí nutně řešit problém divokých odsunů a ten samý den vzniká dekret o vnitřním zemědělském osídlení.

Jeden z nejdiskutovanějších dekretů byl Dekret o znárodnění. Původně mělo jít jen o znárodnění dolů a hlavního průmyslu. Poté se toto znárodnění týkalo také průmyslu potravinářského, chemického a farmaceutického. Tento dekret společně s dekretem o znárodnění akciových bank, soukromých pojišťoven a dekretem o závodních radách, byl vyhlášen 14. října 1945. Mnoho dekretů bylo schvalováno bez větších diskusí, jelikož se věřilo v jejich sílu vytvořit jimi nové Československo.¹³⁸

V roce 1945 v Československu žilo asi 3 252 000 Němců. Jedním ze závěrů Košického vládního programu byla nutnost všechno německé obyvatelstvo zbavit občanství, o které si poté mohou znovu zažádat.¹³⁹ 2. srpna 1945 tedy prezident Edvard Beneš vydává dekret č. 33/ 1945 Sb., kterým zdejší Němci přicházejí o československé státní občanství, o které neměli přijít ti, co: „Zůstali věrni Československé republice,

¹³⁵ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha 1990, s. 5–130.

¹³⁶ Tamtéž, s. 18.

¹³⁷ BRÜGEL, J. Wolfgang. *Češi a Němci*. Praha 2008, s. 203–326.

¹³⁸ TOMÁŠEK, Dušan. Jak vznikaly dekrety. In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003, s. 230–238.

¹³⁹ BRÜGEL, J. Wolfgang. *Češi a Němci*. Praha 2008, s. 179.

*nikdy se neprovinili proti národům českému a slovenskému a buď se zúčastnili boje za její osvobození, nebo trpěli pod nacistickým nebo fašistickým terorem.*¹⁴⁰

6.1.3 Postupimská konference

Vzhledem k průběhu divokých odsunů, kterými se budeme zabývat v následující kapitole, se západní mocnosti rozhodly ke společnému jednání o odsunech. Tím se stala právě tato konference, která se konala ve dnech od 17. července do 2. srpna 1945 a účastnili se jí hlavní představitelé mocností tj. za Sovětský svaz Josef Stalin, za Spojené státy americké Harry Truman a za Velkou Británii Winston Churchill, kterého vystřídal Clement Attlee. Hlavními tématy konference byly záležitosti poválečných hranic, mírových smluv, trestů válečným zločincům a odsunu německého obyvatelstva z Polska, Československa a Maďarska. Hlavním cílem této dohody bylo zastavení divokých odsunů.¹⁴¹

Prohlášení z této konference pochází ze 17. července 1945 a 2. srpna 1945 vyšla oficiální zpráva, která uznává nutnost odvozu Němců z našeho území, pod podmínkou, že bude prováděn spořádaně a lidsky. Z těchto důvodů byly zřízeny kontrolní úřady, které měly na průběh transferu dohlížet.¹⁴² 20. listopadu byl schválen plán Spojenecké kontrolní rady. Tato rada dohlížela nejen na průběh odsunů, ale také kontrolovala počty odsunutých do jednotlivých okupačních pásem.¹⁴³ Mezi prvními měli být vysídleni aktivní nacisté, veřejní zaměstnanci, zemědělci, majitelé podniků a živnostníci.¹⁴⁴

Roku 1946 již chtějí USA ukončení transportů a s touto žádostí se obrací na OSN. Po jednáních s Edvardem Benešem je západním mocnostem alespoň přislíbeno snížení počtu plánovaných odsunů.¹⁴⁵

¹⁴⁰ *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci.* Praha 1992, s. 83.

¹⁴¹ NĚMEČEK, Jan a kol. *Cesta k dekretům s odsunu Němců.* Praha 2002, s. 92.

¹⁴² HANZLÍK, František. Benešovy dekrety, odsun sudetských Němců a zápas o moc v poválečném Československu. In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti.* Praha 2003, s. 246–257.

¹⁴³ Tato pásma byla určena na Jaltské konferenci, na které se jednalo o poválečném rozdělení Německa na čtyři okupační zóny – britskou, americkou, sovětskou a francouzskou. V každé této zóně vznikly vojenské vlády. Během obsazování okupovaných států osvobozenými armádami mnozí zajatci umírali hladem a nemocemi. Denně šlo až o dvacet lidí. Zatímco američtí vojáci pouštěli německé zajatce po ujištění, že nejde o členy SS nebo gestapa, sovětské vojáci využívali německých zajatců k práci. (HUGHES, Matthew. MANN, Chris. *Hitlerovo Německo: život v období třetí říše.* Praha 2002, s. 208.)

¹⁴⁴ NĚMEČEK, Jan a kol. *Cesta k dekretům s odsunu Němců.* Praha 2002, s. 92–96.

¹⁴⁵ BRÜGEL, J. Wolfgang. *Češi a Němci.* Praha 2008, s. 192.

6.2 Divoký odsun

Přes původní plány, kdy se vysídlení nemělo týkat všech Němců, po kapitulaci Německa a následném osvobození Československa, přišla vlna protiněmeckých aktivit. Hned po válce z území Československa prchali místní říšští Němci. Poté následovalo několikaměsíční období nekontrolovaných divokých odsunů.

Roku 1945 bylo v Československu asi 3 500 000 německých civilistů. Již při květnovém povstání byli mnozí z nich zatýkáni, podrobeni domácím prohlídkám a zabavení majetku. V této době Američané blokovali hranice pro případ masivního odsunu Němců. Vznikly oddíly Sboru národní bezpečnosti, které měly pomáhat při evakuaci Němců. Asi v polovině června 1945 se odsuny zintenzivnily. Někteří byli odsunuti jen v tom, co měli na sobě, v některých oblastech Československa si směli vzít sebou 100 – 300 říšských marek, v některých jen okolo 50 říšských marek.¹⁴⁶

Časově lze divoký odsun zařadit mezi měsíce květen až srpen roku 1945. V mnoha místech Československa ale trval mnohem déle. Žádný Němec nemohl být jmenován do správní funkce v nově budovaných československých správách, a pokud byl, pak jen do funkce poradce. V prvních měsících po válce vláda nechala volnou ruku v zacházení s místními Němci lokálním činitelům. V tomto období jistou roli v míře krutosti jednání s Němci hráli čeští kolaboranti. „*Příčinou bezpráví těsně po válce byla především demoralizace, provázející každou válku a z toho vyplývající neúcta k právu, lidským životům, popřípadě snaha vyhnout se odpovědnosti za činy spáchané v průběhu války.*“¹⁴⁷

Němci byli prohlášeni za nepřátele státu. Po vyhlášení Dekretu o státní příslušnosti se mnoho Němců obávalo o ztrátu svých obydlí. Vznikaly antifašistické výbory, kde se vypracovávaly posudky k žádostem, aby mohli ve městě, kde žili, zůstat. V mnoha případech ale šlo jen o formální přípravu pro „dobrovolné“ odstěhování antifašistů. Po divokém odsunu v Československu mohli někteří zůstat. Brzy ale i ti přišli o své domovy a byli koncentrováni v odsunových táborech.¹⁴⁸

Proti divokým odsunům, kdy pod vlivem zloby a pocitům nutné msty na německém obyvatelstvu, byly tisíce Němců odsunuty bez jakéhokoli majetku, často za

¹⁴⁶ STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945*. Praha 1996, s. 2–26.

¹⁴⁷ HANZLÍK, František. Benešovy dekrety, odsun sudetských Němců a zápas o moc v poválečném Československu. In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003, s. 258.

¹⁴⁸ BRÜGEL, J. Wolfgang. *Češi a Němci*. Praha 2008, s. 185–192.

drastických podmínek, v této době protestovaly především Spojené státy americké a Velká Británie. Po válce rostl nacionalismus a většina Čechů tehdy s odsuny souhlasila. V počátcích, kdy se jednalo o ponižující jednání s Němci s touto situací mnoho Čechů souhlasilo, i když se jí aktivně neúčastnilo. Z období divokých odsunů se nedělaly žádné zápisy a do konce srpna 1945 neexistovaly žádné směrnice, takže ještě dnes není přesně známý počet vyhnáných Němců v prvních měsících po ukončení druhé světové války. Na bezprostřední následky vyhnání zemřelo v tomto období 18 889 lidí.¹⁴⁹

Divoký odsun neboli živelná vlna odplaty se brzy zaměřil nejen na Němce, ale také na české kolaboranty. Někteří Němci měli štěstí v tom, že byli schopni střízlivě pochopit svou situaci a opustili Československo i se svými majetky bez fyzického napadání či ponižování místním obyvatelstvem. Je ale dokázáno, že skoro 6000 Němců z těch, co neodešli včas, v průběhu divokého odsunu spáchalo sebevraždu pod hrůzou z toho, co je čeká. Báli se nejen krutého zacházení, ale také nejisté budoucnosti po opuštění svých domovů. Nejkrutější jednání v těchto měsících měly na svědomí tzv. Revoluční gardy.¹⁵⁰

Násilnosti, které probíhaly na civilním německém obyvatelstvu, lze přičítat nejen emocionálním reakcím Čechů, ale také absenci dozorcích orgánů československé veřejné správy.¹⁵¹ K nejmírnějšímu vykořisťování docházelo na územích obsazených americkými vojáky. Mezi odsunutými v této době bylo asi 660 000 Němců, a to především říšští příslušníci nacistických skupin či vojenských složek s rodinami a přistěhovalci z doby pomnichovské.¹⁵²

Až po Postupimské konferenci, o které jsme se informovali již výše, můžeme hovořit o organizovaném odsunu Němců za dohledu Spojenecké kontrolní rady, Mezinárodního červeného kříže a státních orgánů Československé republiky.¹⁵³

¹⁴⁹ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha 1990, s. 135–143.

¹⁵⁰ Revoluční gardy byly dobrovolnické skupiny vzniklé po květnu 1945 a měly na starosti zajišťování podezřelých osob, zabavování majetku, udržení bezpečnosti a dále také pomoc při vysídlení Němců. Mnoho ze členů těchto skupin ale jednalo při tomto vysídlování přinejmenším nemorálním způsobem. (kol. aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník III*. Praha 1982, s. 110.)

¹⁵¹ BERAN, Jiří. BURACHOVIČ, Stanislav. KLSÁK, Jiří. ŠEBESTA, Pavel. VAICOVÁ, Romana. *Dějiny karlovarského kraje*. Karlovy Vary 2004, s. 156.

¹⁵² NĚMEČEK, Jan a kol. *Cesta k dekretům s odsunu Němců*. Praha 2002, s. 89.

¹⁵³ *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci*. Praha 1992, s. 86.

6.3 Organizovaný odsun

Přípravy na organizovaný odsun trvaly od srpna 1945 do ledna 1946. Stále se udržovala protiněmecká nálada a to i aktivitami politiků: „*Všichni českoslovenští politikové prosazovali odsun rychlý a v největším rozsahu, výjimku schválili pouze u několika tisíců rodin dělníků a odborníků, a to ještě podmíněně.*“¹⁵⁴ 20. listopadu 1945 již existoval Plán kontrolní rady pro odsun německého obyvatelstva z Rakouska, Československa, Maďarska a Polska do čtyř okupačních pásem v Německu. Organizovaný odsun měl tři fáze. V první se vymezily odsunové kvóty pro jednotlivé okresy, ve druhé se odsouvali zbylí Němci vyjma antifašistů a ve třetí specialisté. Bylo nutné vytvořit sběrná střediska pro odsouvané. V počátcích organizovaného odsunu se určily konečné termíny pro odsuny, do sovětské zóny bylo stanoveno datum 27. října 1946 a do americké zóny 29. října 1946. 29. října 1946 americké pásmo již hlásilo příjem 1 465 700 Němců, britské pásmo 84 200, sovětské pásmo 840 800 a francouzské pásmo 8400 odsunutých.¹⁵⁵

V lednu 1946 byly zahájeny oficiální transporty Němců s minimem zavazadel, po měsících strávených v táborech nebo na nucených pracích. 25. února 1946 se konal první transport z Československa z města Chebu. V říjnu roku 1945 se na veřejnost dostává konkrétní plán transportů, kdy mělo být celkem odsunuto 2 500 000 Němců, což je počet schválený Postupimskou konferencí. Z toho 322 000 měli být chlapani do 12 let, 314 000 dívký do 12 let, 541 500 muži ve věku 13 – 60 let, 1 010 000 žen ve věku 13 – 60 let, 140 500 mužů ve věku nad 60 let a 172 000 žen nad 60 let.¹⁵⁶

Již během transportů se mnohokrát objevovala otázka, jak si morálně zdůvodnit příkoří, kterého se odsunutým dostalo. Některé názory dodnes souhlasí s tímto stanoviskem: „*Za situace, kdy staleté ideály evropského humanismu shořely v pecích Osvětlení, převládl názor, že krutost odsunu je menší než případné riziko, že se apokalypsa v budoucnu zopakuje, opětovně pod záminkou ochrany práv německých národnostních skupin zemí východní Evropy.*“¹⁵⁷

¹⁵⁴ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha 1990, s. 152.

¹⁵⁵ *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci*. Praha 1992, s. 95–98.

¹⁵⁶ BRÜGEL, J. Wolfgang. *Češi a Němci*. Praha 2008, s. 193–328.

¹⁵⁷ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty Sudetské otázky*. Praha 2005, s. 256.

6.3.1 Průběh organizovaných odsunů

Mezi prvními museli odejít okupanti, finančníci a podnikatelé. Všichni funkcionáři, členi nacistické strany NSDAP, SA (politická organizace s vojenským charakterem), SS (organizace sloužící především k ochraně vůdce a zajištění klidu v Říši), NSKK (nacistický sbor řidičů), NSFK (nacistický sbor letců), NSS (nacistický sbor studentů), Hitlerjugend a dalších organizací byli povinni opustit Československo i se svými rodinami s 30 kilogramy osobních věcí na osobu a bez cenností. V době prvních odsunů dostávali Němci potravinové lístky odpovídající lístkům, které během války získávali Židé. Byly jim zastaveny dávky v důchodovém pojištění. Všichni měli pracovní povinnost. V červnu 1945 byly zřizovány osidlovací referáty při okresních národních výborech a správních komisích, které měly konkretizovat plány na vysídlení. 14. června se poprvé objevuje myšlenka táborů pro odsouvané.¹⁵⁸ Záhy byla vytvořena sběrná střediska, kterých bylo na našem území nakonec celkem 107.¹⁵⁹

Vysídlenci si s sebou měli brát pouze věci pro osobní potřebu a jídlo na sedm dní. Byla snaha nerozdělovat rodiny a neodsouvat nemocné nebo raněné. Staří lidé a děti byli odsouváni vlaky nebo auty, ostatní většinou nějaký úsek cesty šli pěšky. Mnoho lidí bylo odsunuto, aniž by předem získali pověření pro odsun. 7. srpna 1945 dochází k zablokování sovětského pásma, kde byl vážný problém se zásobováním. Na podzim byl zastaven masový odsun, pokračovalo pouze dobrovolné vysídlení. Ti, co se rozhodli odejít dobrovolně a získali potvrzení z okresního národního výboru, že se nijak neprovinili, si s sebou mohli vzít část svých majetků a také si zvolit zónu, do které chtějí odejít. Většina z nich volila americkou zónu. Tito lidé se museli přepravovat na vlastní náklady.

Němci museli být přihlášení u četnické stanice v místě bydliště, nosili viditelné označení tj. bílou pásku kolem paže. Nesměli se dopravovat veřejnou dopravou, shromažďovat se, pohybovat se na veřejném prostranství či v lese. Měli zákaz nočního vycházení po určité hodině, přičemž tato hodina byla v každém městě určena jinak. Většinou ale šlo o devátou nebo desátou hodinu večerní. Měli také omezené podniky, do kterých směli chodit nakupovat, a to také jen v určených hodinách. Mnozí přišli o

¹⁵⁸ BIMAN, Stanislav. CÍLEK, Roman. *Poslední mrtví, první živi*. Ústí nad Labem 1989, s. 98–196.

¹⁵⁹ PROCHÁZKA, Jaromír. *Poválečné Československo 1945 – 1989*. Praha 1991, s. 12.

zaměstnání: „Každé pracovní místo, o které projevil zájem Čech, mělo být Němcem ihned uvolněno, pokud nebyl prohlášen za nepostradatelného.“¹⁶⁰

Také nesměli mít rozhlasový přijímač, telefon či telegraf, jízdní kola nebo automobil. Museli odevzdat zbraně, byly zavřeny německé školy a i bohoslužby v německém jazyce se zakázaly. Byli podrobováni cenzuře pošty. Mnoho zajatých německých příslušníků SS či Wehrmachtu bylo posláno do pracovních táborů. V těchto táborech byli často mučeni nebo popravováni. Při transportech lidé umírali pro vyčerpání, nedostatečné zásobení a nemoci. Během roku 1945 byli odsouvaní informováni maximálně 48 hodin předem. Po shromáždění museli odevzdat klíče od svého bydliště, byli podrobeni osobní prohlídce a často okradeni o jediné peníze a šperky, které měli při sobě.¹⁶¹

V roce 1946 vyhnanci získávali vystěhovalecký příkaz k přemístění do sběrných táborů. Před odsunem měli povinnost uklidit své byty, vydrhnout podlahu, umýt okna, povlécet postele a připravit čisté ručníky pro budoucí obyvatele. Poté většinou trávili noc v místních školách, odkud se přemísťovali na shromaždiště, často umístěné velmi daleko od svého bydliště.¹⁶²

Poslední fáze transportů byla ukončena 29. října 1946 symbolickým demonstračním transportem, kdy na nádraží čekal vlak o 40 vagoních, přičemž v každém vagoně bylo asi 30 lidí. Tento transport vyjížděl ze Dvorů u Karlových Varů za účasti prezidenta republiky, několika členů vlády i československé správy z Karlových Varů. Tohoto transportu se účastnilo také mnoho novinářů, tudíž se stal jednou z hlavních zpráv v Československu.¹⁶³

Oficiálně byly transporty ukončeny 1. listopadu 1946. I přesto ale bylo ještě v roce 1946 odsunuto 80 000 Němců a v roce 1947 dalších 204 000. Dle zápisů bylo koncem roku 1947 sečteno asi 130 000 obětí transferů z důvodů nemocí, podvýživy či vysílení a z toho 6000 v důsledku násilných činů.¹⁶⁴

¹⁶⁰ STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945*. Praha 1996, s. 58.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 5–163.

¹⁶² ŠKRÁBEK, Josef. *Včerejší strach*. Olomouc 2002, s. 196–247.

¹⁶³ GLOTZ, Peter. *Vyhnání. České země jako poučný případ*. Praha 2006, s. 193.

¹⁶⁴ NĚMEČEK, Jan a kol. *Cesta k dekretům s odsunu Němců*. Praha 2002, s. 97–101.

6.3.2 Osud odsunutých Němců za našimi hranicemi

Po umístění odsunutých Němců do okupačních zón v Německu a z části i v Rakousku se naskýkala otázka, jak jim zajistit materiální existenci. Sympatie místních byly mizivé, jelikož vnímali odsunuté jako břemeno. Bylo totiž nutné poskytnout jim bydlení, ošacení, jídlo a pracovní místa a mnoho místních to považovalo za vlastní znevýhodnění. Záhy v rámci církvi vznikla přesídlenecká hnutí sudetských Němců. V britské okupační zóně se zřizovaly poradní výbory pro přesídlence a charitativní organizace, které pečovaly o přesídlené v existenčních otázkách. Roku 1947 již můžeme nalézt skupiny sjednocených sudetských Němců spojených především společným traumatem odsunu. Nejčastěji se usazovali v Bavorsku, Dolním Sasku a na Holštýnsku. Zpočátku žili v bývalých vojenských ubikacích nebo opuštěných továrnách. Brzy pod vedením sudetských Němců vznikají i nová města mj. Geretsried, Neu Gablonz, Traunreut a další.¹⁶⁵

Brzy po ukončení transportů sudetoněmecký landsmanšaft požaduje dialog s českou stranou při přímém jednání s československou vládou. Požadoval zrušení Benešových dekretů, odsouzení odsunů, uznání Volksgruppe, přiznání sudetským Němcům práva na vlast a odškodnění. Mnoho těchto snah pokračuje do dnešních dnů.¹⁶⁶

6.3.3 Antifašisté

Antifašisté v otázce vysídlení byli zvláštní skupinou. Zpočátku do odsunů neměli být vůbec zařazováni jako účastníci odboje. „Z počátku bylo cílem ustanovení pro výjimečné případy ochránit německé antifašisty před spontánními protiněmeckými akcemi...“¹⁶⁷

Po válce se ale ani oni nemohli účastnit veřejného života a museli znovu prokazovat svou antifašistickou činnost. Nakonec bylo ministerstvem uznáno pouze 146 632 německých antifašistů, kteří zde měli mít možnost zůstat. Chodili s označením, černou páskou na rukávech. V únoru 1946 je ale již jasné, že i oni budou vystěhováni. Nakonec ale byla ve většině případů rozhodujícím faktorem národnost. Vrcholem nespravedlnosti odsunů byly odsuny Němců, kteří se po válce vrátili z koncentračních

¹⁶⁵ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty Sudetské otázky*. Praha 2005, s. 245–329.

¹⁶⁶ MACHÁČEK, Pavel. *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*. Praha 2002, s. 100.

¹⁶⁷ SCHNEIDER, Uwe. Němeští antifašisté v ČSR v roce 1945, jejich situace na konci války a vysídlení do sovětské okupační zóny v Německu. In: KOKOŠKA, S. OELLERMANN, T. *Sudetští Němci proti Hitlerovi. Sborník německých odborných studií*. Praha 2008, s. 150.

táborů (včetně německy mluvících Židů). Odsouvaní antifašisté byli rozděleni do tří skupin. V první byli právě antifašisté s doloženou ilegální činností v období války, bývalí vězni koncentračních táborů a političtí vězni. Ve druhé ti, kteří před rokem 1938 byli členy antifašistických politických stran a v poslední skupině antifašisté, kteří nebyli členy žádných organizací a proti režimu bojovali tajně. Většinou šlo o Židy.¹⁶⁸

Toto vystěhování bylo označováno jako dobrovolné. Ve skutečnosti šlo o snahu vysídlit i ty Němce, kteří s nacismem neměli nic společného. Jediným zvýhodněním pro ně bylo povolení odvézt si sebou všechn svůj movitý majetek a vysídlení řádnými vlaky, ne transportními. Do listopadu 1946 Československo opustilo 68 000 z nich, ze zbývajících získalo československé občanství pouze 5071 antifašistů.¹⁶⁹

Ještě v roce 1947 jsou Němci vnímáni jako nespolehliví. Otevírá se otázka, zda umožnit německým občanům žijícím v Československu volit. Ripka se k této záležitosti tehdy vyjádřil takto : „*Myslím, že by nebylo žádoucí Němcům volební právo odpírat, politická práva však mohou být přiznána teprve těm Němcům, kteří se v určité zkušební lhůtě osvědčili.*“¹⁷⁰

V roce 1948 lze ještě nalézt zmínky o přesídlování Němců do vnitrozemí na práci. Nadále jsou diskriminováni v ekonomické, sociální, politické i kulturní oblasti lidského života. Byl velký problém se zajištěním vhodného ubytování a dostatečných pracovních míst pro Němce, kteří zde mohli zůstat. Většina z nich nedostávala vyživovací příspěvek či pojištění. Nejčastěji byli Němci přijímáni na práci v zemědělství či do dolů. Přestože se jejich situace pozvolna lepšila, stále byli nuceni ke vzdělávání v českém jazyce a nesměli se svobodně sdružovat. Pro výše zmiňované diskriminace mnoho z místních Němců žádalo ještě v 50. letech o povolení k vystěhování z republiky.¹⁷¹

6.3.4 Směrnice platné pro organizovaný odsun od roku 1946

14. prosince 1945 byly schváleny směrnice k provádění soustavného odsunu za nutné spolupráce s velmocemi. První transporty byly vypraveny mezi 20. – 25. lednem 1946. Jeden transport měl 40 vagonů, což znamenalo asi 1200 lidí po trasách Domažlice – Furth a Cheb – Hof. V prvních měsících bylo 70 % vysídlenců posíláno do americké zóny. Od léta 1946 do Československa přijížděly oficiální návštěvy ze zahraničí, které

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 147–166.

¹⁶⁹ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha 1990, s. 155–158.

¹⁷⁰ STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích (1948 – 1989)*. Praha 1993, s. 39.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 39–197.

se zajímaly o průběh odsunů. Většina z nich byla posílána do odsunového střediska ve Dvorech u Karlových Varů, které bylo vnímáno jako ukázkové zařízení. Pro odsun bylo stanoveno 13 okrsků a obvody osidlovacích úřadoven. Za předání transportů na hranicích byla odpovědná Národní obrana doprovázející vlaky. Oficiálně v této době je povoleno zavazadlo o váze 50 kg a 1000 říšských marek. Ve skutečnosti tomu ale bylo jinak.¹⁷²

První směrnicí určující postup při odsouvání Němců, byla Směrnice Ministerstva vnitra č.j. B-300/1183 z 5. listopadu 1945, která určovala, že od 1. prosince 1945 mají všichni příslušníci německé národnosti povinnost hlásit se dle předepsaných evidenčních lístků. Museli se nahlásit na okresních národních výborech, které měly za úkol do konce roku 1945 zaregistrovat všechny příslušníky německé národnosti v okrese. Evidenční lístky vydávaly Osidlovací úřady v Praze a v Brně dle potřeb jednotlivých okresů. Městské národní výbory evidenční lístky získané z okresních národních výborů zpřístupňovaly lidem prodejem v trafikách. Evidenční lístky se vyplňovaly ve čtyřech provedeních. Hlava rodiny, většinou otec, je vyplňovala za celou rodinu. Povinnost vyplnění evidenčních lístků měli i příslušníci v táborech, kde jim je předkládalo vedení táborů. Lístky musely být vyplněny čitelně, pravdivě a česky. Německy se mohly vyplňovat pouze dvojjazyčné rubriky. Po vyplnění lístků se všechna čtyři provedení odnesla na městský národní výbor a jeden zůstal vyplňujícímu po potvrzení tímto výborem jako doklad o evidenci. Zde se poté kontrolovaly uvedené informace a nalezené nesrovnalosti se hlásily bezpečnostním složkám. Poté měl každý získat číslo své odsuvné kategorie a jeden lístek byl odeslán na úřad ochrany práce. Městský národní výbor tyto lístky vedl v abecedních kartotékách. Evidování měli povinnost nosit potvrzení o evidenci stále u sebe a každou nastalou změnu hlásit.

Odsun byl řízen ministerstvem vnitra dle pokynů osidlovacího úřadu za pomoci úřadu ochrany práce a vojenské správy. Dle směrnic ministerstev byly zřízeny tábory dvojího typu. Sběrné, kde se soustředili Němci určení k odsunu, a odsunové pod vojenskou správou. Výběr osob pro odsun se vykonával dle Směrnice č.j. B-300/414 z 27. srpna 1945. Existoval jmenný soupis dle kartotéky německých příslušníků okresu na městských národních výborech. Do sběrného tábora byli nejprve určeni Němci s nejnižší kategorií. Kategorií bylo celkem osm. V první kategorii byli pomnichovští

¹⁷² KUČERA, Jaroslav. *Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946*. Praha 1991, s. 4–34.

okupanti, ve druhé kategorii nacisté, ve třetí kategorii bývalí veřejní zaměstnanci, ve čtvrté kategorii zemědělci, v páté kategorii majitelé podniků a živnostníci, v šesté kategorii příslušníci svobodných povolání, v sedmé kategorii dělníci a osmá kategorie byla označena jako různí. Jako odsuvná jednotka byla brána celá rodina. Prakticky okresní správní komise určila počet osob k okamžitému odsunu. Dle toho městská správní komise vybrala konkrétní jedince a zajistila jejich majetek. Poté jim předala svolávací lístek, dle kterého si sebou mohli vzít maximálně 30 kilogramové zavazadlo, potraviny na sedm dní, přikrývku, misku s příborem a osobní doklady. Po úklidu bytu měli zalepit klíčové otvory a klíče odevzdat městské správní komisi. Byt bylo možno poté dát státně spolehlivým osobám. Na shromaždištích odsouvaní odevzdávali své cennosti a byli podrobeni osobní prohlídce. Odsud byli přemístěni do sběrných táborů pěšky nebo vozy. Zde následně čekali na své přidělení do konkrétního transportu do předem určené okupační zóny v Německu.¹⁷³

¹⁷³ Muzeum Karlovy Vary, soukromá sbírka S. Burachoviče.

VII. VYSÍDLENÍ NĚMCŮ Z OBLASTI KARLOVÝCH VARŮ

V této kapitole se zaměříme na problematiku vysídlení Němců z oblasti města Karlovy Vary, s ohledem na získané materiály z městského archivu a muzea města, a pokusíme si tuto dobu v Karlových Varech nastínit i několika konkrétními případy odsunutých Němců či těch, kteří byli nakonec z odsunu vyňati.

7.1 Období před organizovanými odsuny

Ještě před organizovaným odsunem mnoho Němců utíkalo z Československa přes západní Čechy: „*V prostoru Klášterec nad Ohří – Karlovy Vary se skoro nepřetržitě táhl proud německých vystěhovalců směrem k saské hranici.*“¹⁷⁴

V počátečních měsících byli Němci v Karlových Varech využíváni k úklidovým a demoličním pracím při odstraňování důsledků bombardování města a obnovy železniční stanice v rámci pracovní povinnosti Němců dle výše zmíněných dekretů. Zde se to týkalo německých mužů ve věku 14 až 60 let a žen ve věku 14 až 55 let. Národní hosté, kteří se zde v té době nacházeli, měli být odstěhováni do 19. června 1945, tedy mezi úplně prvními. Karlovy Vary se potýkaly se špatným zásobováním a mnozí lidé trpěli hladem: „*Mezi německým obyvatelstvem byl nedostatek potravin – zaviněný však velkými sociálními rozdíly nacistického režimu. Rodiny nacistických předáků mají, respektive měly, ve svých bytech velké zásoby, zatímco sociálně slabší vrstvy zápolí doslovně o kousek chleba.*“¹⁷⁵

Do 27. července 1945 bylo z karlovarského okresu odsunuto 16 000 z celkového počtu 82 000 Němců. V téže době zahájilo činnost reálné gymnázium v Karlových Varech činné dodnes a vznikl obnovovací sbor hospodářského života, který měl na starost chod místních podniků a v důsledku také problematiku tzv. specialistů. V říjnu roku 1945 bylo v karlovarském okrese registrováno 60 246 Němců.¹⁷⁶

Společně s odsunem Němců v Karlových Varech rostla snaha odstranit vše německé. Německé názvy ulic a obchodů se měnily na české a začaly se rušit i památky související s Němci. O tom rozhodovala místní osvětová rada v čele s Ladislavem Kozákem. V důsledku těchto snah bylo ve městě odstraněno 24 objektů mj. Goethův a

¹⁷⁴ BIMAN, Stanislav. CÍLEK, Roman. *Poslední mrtví, první živi*. Ústí nad Labem 1989, s. 107.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 105.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 105–198.

Schillerův pomník, sloup Cambridgeských vévodů nebo pomník padlým z 1. světové války.¹⁷⁷

Po zabezpečení bytů po Němcích odsunutých během divokých odsunů¹⁷⁸ byla vydána vyhláška, dle které ten, kdo vnikne do bytu opuštěného Němci, je považován za zločince, čímž se město snažilo o zabránění rabování. V červenci roku 1945 se již tvořila kartotéka uvolněných bytů, které ještě nebyly obsazeny Čechy. V téže době se řešila otázka vyplácení úspor Němců v bankách. Dr. Sommer, který rozhodoval o tomto vyplácení, nakonec povoloval jednotlivcům výplatu ve výši 50, 80 nebo 120 říšských marek měsíčně dle počtu příslušníků domácnosti.¹⁷⁹

Již v tomto období se řeší otázka, jak nakládat s přiznáním československého občanství Němcům ze smíšeného manželství. Nakonec bylo rozhodnuto, že těmto lidem bude občanství přiděleno pouze v případě, že jejich děti navštěvují české školy.¹⁸⁰

V srpnu 1945 byl schválen plán odhalení památníku Rudé armádě za finančního přispění města 50 000 korun. Další finanční podpora ve výši 18 000 korun se týkala sběru německých knih. V září téhož roku v rámci snah urychlit přípravy na organizovaný odsun vzniká první osidlovací komise o šesti členech, která v první řadě rozhodovala o pracovní povinnosti německého obyvatelstva Karlových Varů. 18. října 1945 v Karlových Varech vznikl osidlovací úřad, který měl na starosti nejen odsuny, ale také nové osídlení města. V září 1945 byl odsun pozastaven a do prosince téhož roku se odsuny týkaly jen říšských Němců, národních hostů a lidí z dobrovolných odsunů. 23. listopadu 1945 byl v rámci příprav na organizovaný odsun vyhotoven seznam pro první transport. Mělo se jednat o 1320 osob, z toho 359 dětí do 14 let, 69 mužů do 60 let, 418 žen do 60 let, 184 mužů a 290 žen starších 60 let. Do konce roku 1945 bylo z Karlových Varů odsunuto asi 10 000 lidí.¹⁸¹

¹⁷⁷ SLABOTÍNSKÝ, Radek. Osudy karlovarských soch a pamětních desek po roce 1945 aneb Radikální očista lázeňského města v oblasti hmotných památek. In: *Historický seminář Karla Nejdla: č. 15*. Karlovy Vary 2006, s. 63–65.

¹⁷⁸ V rámci divokých odsunů z Karlových Varů bylo odsunuto denně 300 osob často za brutálních podmínek.

¹⁷⁹ SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kniha č.1.

¹⁸⁰ SOKA KV, fond MNV Karlovy Vary, kniha č.1.

¹⁸¹ SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 45.

7.2 Organizované odsuny

Okresní národní výbor v Karlových Varech posílal okolním obcím již v přípravných měsících informace týkající se odsunu, který měl oficiálně končit v říjnu roku 1946. Tyto obce tedy měly povinnost nahlásit až stav odsunů k 1. listopadu 1946. Do té doby je prováděly pod rozhodnutím vlastních osidlovacích komisí. Nahlášen měl být celkový počet Němců v obci, ti co podléhají odsunu, a ti, co do odsunu nepodléhají.¹⁸²

V Karlových Varech byli Němci rozlišováni na místní, tedy ty, kteří zde byli ještě před Mnichovem, a na říšské, tedy ty, co přišli do města po Mnichovu. Ti, co byli určeni k odsunu, nejprve získali svolávací lístek s určenou komisí, pod kterou daný jedinec spadal. Mohlo se jednat o komisi průmyslovou, bezpečnostní či vyšetřující. Poté byli dopravní komisí určeni do konkrétního transportu. Každý transport z Karlovarska čítal 1200 osob. Při prvních odsunech měli Němci v této oblasti povoleno zavazadlo o váze 50 kilogramů a hotovost 1000 říšských marek. Asi tři dny před plánovaným transportem prošli odsouvaní osobní prohlídkou a prohlídkou zavazadel v bývalé jízdárně v Jízdárenské ulici. Zde jim byly většinou zabaveny zápisy z pozemkových knih, trhové smlouvy nebo vkladní knížky. Zajišťovací komise zabavovala cennosti a zlato. Zaznamenala toto zabavení do svolávacího lístku. Poté tito Němci odevzdávali klíče od bytů a potravinové lístky. Po této proceduře byli přemístěni do sběrného tábora ve Dvorech u Karlových Varů.¹⁸³ Hned po nástupu do sběrného střediska, o kterém budeme více hovořit později, byli všichni příchozí podroběni lékařským prohlídkám, včetně gynekologických prohlídek u žen, a odvšivení. V tomto táboře běžně čekalo na svůj transport okolo 2000 Němců.¹⁸⁴

Němečtí kněží byli z Karlových Varů odsouváni mezi posledními a mohli si s sebou vzít zavazadlo o váze 100 kilogramů a osobní předměty k výkonu povolání. Problémové bylo odsunutí německých dětí, jejichž rodiče byli mrtví nebo nezvěstní, například v nedaleké Kyselce se řešil odsun dvou potomků Karla Hermanna Franka. Nakonec byly tyto děti 12. prosince 1946 odsunuty do britského okupačního pásma. V Karlových Varech šlo konkrétně o 13 dětí. Specialisty byla snaha odsunout jako

¹⁸² Muzeum Karlovy Vary, sbírka S. Burachoviče.

¹⁸³ Dvory v této době nepatřily pod město Karlovy Vary, v dnešní době jsou ale do města včleněny.

¹⁸⁴ JIŘÍK, Václav. *Kupředu levá. Historické epištole z nejzápadnějších Čech*. Praha 2008, s. 66–67.

úplně poslední, jelikož se město obávalo o ochromení provozu podniků zaměřených na zpracování kaolinu, porcelánky a hnědouhelné doly.¹⁸⁵

Od února do května roku 1946 bylo z Karlových Varů odsunuto 5109 Němců, poté do 15. července 1946 ze Dvorů odjelo dalších 19 transportů, tedy 23 144 Němců. V dalších transportech se přepravovalo vždy asi 500 osob. V rámci oslavy osvobození v květnu roku 1946 bylo uděleno čestné občanství města čtyřem americkým a čtyřem sovětským důstojníkům. Srpnu roku 1946 byla snaha o vytvoření osidlovací komise z celého politického spektra.¹⁸⁶ Jaroslav Kafka z této komise v září roku 1946 rozhodoval o průběhu konfiskací nepřátelského majetku, které měly být ukončeny ke 14. listopadu 1946. Po plánovaných odsunech mělo v Karlových Varech zůstat asi 2500 antifašistů a 532 německých příslušníků ze smíšených manželství. Po tomto ukončení bylo ale ještě ve sběrném středisku ve Dvorech umístěno 400 Němců.¹⁸⁷

13. listopadu 1946 byla podepsána závěrečná nota o ukončení organizovaného odsunu do sovětské zóny. K dodatečnému odsunu došlo na jaře 1947 a týkal se zbylých Němců a těch, kteří se vrátili ilegálně již po odsunutí. Tito Němci byli ještě před opětovným odsunem častokrát nasazeni na tvrdou práci. Dodatečný odsun roku 1947 se netýkal Němců ze smíšených manželství, většiny Židů a omilostněných Němců, tzv. vyňatých z odsunu, o kterých budeme hovořit ještě později.¹⁸⁸

V roce 1947 na schůzi Okresního národního výboru Karlovy Vary došlo ke kalkulaci dosud odsunutých na základě informací zaslaných okolními obcemi. Do této doby proběhlo 53 řádných transportů, ve kterých bylo odsunuto 53 000 Němců. V Karlových Varech tedy zbylo asi jen 2 000 Němců.¹⁸⁹

Osidlovací úřad 31. května 1947 nahlásil stav obyvatel Karlových Varů v celkovém počtu 43 765, z toho 1233 německých antifašistů, 1092 specialistů, 2367 rodinných příslušníků výše zmíněných a 1968 Němců dosud určených pro odsun. Tito lidé prozatím zůstávali ve městě z důvodu hladomoru v americké okupační zóně, která z tohoto důvodu dočasně nepřijímala vysídence.¹⁹⁰

¹⁸⁵ TRAUTNEROVÁ, Jaroslava. K problematice odsunu Němců z Karlovarska v letech 1945 – 1947. In: *Dějiny Karlovarska v pracích učitelů: sborník regionálních historických studií*. Karlovy Vary 2000, s. 174–184.

¹⁸⁶ Za KSČ tedy v komisi byli Libuše Kokošková, Antonín Brouk, Jindřich Houkal a Ladislav Košťál. Za stranu lidovou (SL) Jiří Hofman, za stranu sociálně demokratickou (SD) Jaroslav Kafka a Zdeněk Šimáček a za národní socialisty (NS) Arnošt Jandl, Václav Mikeš a František Cibulka.

¹⁸⁷ SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kniha č. 67.

¹⁸⁸ SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 56–60.

¹⁸⁹ SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kniha č. 66.

¹⁹⁰ SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kniha č. 68.

V důsledku odsunu z Karlových Varů zemřelo mnoho lidí. 3411 lidí spáchalo sebevraždu, 6615 Němců zemřelo v táborech, 1481 na následky odsunu, 629 bylo zabito na útěku, 379 zemřelo bez prokázání příčiny smrti.¹⁹¹

Ještě v roce 1949 existují seznamy osob určených k odsunu do amerického, francouzského a sovětského okupačního pásma. V těchto seznamech, jakož i v následujících konkrétních případech vysídlelců, nebudeme zmiňovat pouze Karlovy Vary, ale také blízké okolní obce, které v tomto období patřily ke karlovarskému okresu, a to proto, že v současné době tyto obce jsou součástí města, ve kterém žiji skoro celý život, a přijde mi nepatřičné tyto případy oddělovat.¹⁹² Ještě v 50. letech je v karlovarském okrese hlášeno 13 % německého obyvatelstva.¹⁹³

7.2.1 Sběrný tábor Dvory u Karlových Varů

Sběrný tábor ve Dvorech byl vnímán jako ukázkový. Jak jsme si řekli již výše, v období, kdy západní mocnosti zajímal průběh odsunů, byly zahraniční návštěvy posílány právě sem, aby se přesvědčily o chodu takovýchto středisek. Tento tábor byl umístěn u dostihové dráhy. Šlo o 13 zděných pavilonů, 1 nemocniční, 2 pro kanceláře a 1 pro kuchařky. Měl celkovou kapacitu 2300 lidí, přičemž do jednoho domu se vešlo 130 lidí. Do personálu sběrného tábora můžeme zařadit velitele tábora, strážce složené z místních bezpečnostních složek, 3 lékaře a 16 ošetřovatelek.

Jak jsme si přiblížili výše, poslední oficiální a svým způsobem pouze symbolický transport nejen z Karlových Varů, ale z Československa celkově byl vypraven ze Dvorů 29. října 1946 za účasti prezidenta republiky, místní správy, poslanců Ústavodárného národního shromáždění a členů vlády, ministra vnitra Václava Noska, ministra školství Zdeňka Nejedlého, ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny a ministra zahraničního obchodu Huberta Ripky.

Ze sběrného střediska bylo propuštěno v prvních měsících organizovaného odsunu pro kladně vyřízené žádosti o československé občanství či vynětí z odsunu

¹⁹¹ TRAUTNEROVÁ, Jaroslava. K problematice odsunu Němců z Karlovarska v letech 1945 – 1947. In: *Dějiny Karlovarska v pracích učitelů: sborník regionálních historických studií*. Karlovy Vary 2000, s. 184.

¹⁹² SOkA KV, fond ONV Karlovy Vary, kart. 170, ev.č. 320.

¹⁹³ MOULIS, Miloslav. Soužití bylo možné. In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003, s. 245.

pouze 34 německých občanů Karlových Varů. K 8. červenci 1947 bylo ve středisku ještě 170 Němců.¹⁹⁴

7.2.2 Životní podmínky Němců v této době ve městě Karlovy Vary

Jak jsme se informovali v předchozí kapitole, Němci získávali potravinové lístky, které takřka odpovídaly lístkům, které za války dostávali Židé. Pro představu, tyto potravinové lístky čítaly na měsíc 7300 g chleba, 300 g poživatin, 125 g kávové náhražky, 8 kg brambor, 140 g másla, 300 g umělých tuků, 1200 g cukru a další položky. Národní fronta v Karlových Varech v Československém výstavním domě uspořádala výstavu „Proč je nechceme“, která trvala od 27. ledna do 10. února 1946 a všichni Němci starší 10 let byli povinni ji navštívit, jinak by jim byly zastaveny přiděly těchto potravinových lístků.

Problémy byly se zpětným udělováním československého občanství, o které si Němci mohli žádat na okresním národním výboru. *„Bohužel, docházelo k takovým případům, že ačkoliv měl konkrétní občan podanou žádost o navrácení československého občanství, neuchránilo ho to před odsunem, ba co víc, jeho žádost byla vyřízena kladně a on už byl dávno odsunut.“*¹⁹⁵ K těmto žádostem bylo nutno doložit hlášení k národnosti v roce 1930 a v roce 1939, policejní hlášení, přihlášky do škol, doložení původu rodičů, vyjádření k domácímu užívání jazyka, křestní list, oddací list, domovský list, potvrzení místní správní komise o politickém chování za okupace, životopis a kolek v ceně 50 korun za vyřízení žádosti. V letech 1945 až 1946 bylo v Československu podáno asi 140 000 těchto žádostí.

Pracovní povinnost Němců v Karlových Varech se týkala všech Němců kromě lékařů, ošetřovatelů, lékárníků, zemědělců, těhotných žen, matek s dětmi do šesti let věku, nemocných a práce neschopných či válečných invalidů. Omezení pro Němce týkající se dopravování, nákupů či navštěvování veřejných míst se týkalo i místních Němců. Stejně tak museli mít evidenční lístky.¹⁹⁶ Od března 1946 museli docházet na přihlašovací úřady a na pravém rameni nosit bílou pásku jako označení. Od omezení veřejného života byly osvobozeni pouze antifašisté a specialisté.¹⁹⁷

¹⁹⁴ SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kart. 166.

¹⁹⁵ HÁČEK, Libor. Udělení československého občanství Němcům z okresu Karlovy Vary v roce 1945. In: *Dějiny Karlovarska v pracích učitelů. Sborník regionálních historických studií.* Karlovy Vary 2000, s. 153.

¹⁹⁶ Viz příloha č. 21.

¹⁹⁷ SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946).* Karlovy Vary 2005, s. 46–55.

Prodejní doba pro Němce ve vyhrazených obchodech, umístěných v Tržnici, o které jsme již hovořili výše, byla určena mezi desátou hodinou dopoledne a jednou hodinou odpoledne. V červnu roku 1946 se rozhodlo o prodloužení doby volného pohybu Němců z osmé hodiny večerní na desátou.¹⁹⁸

7.2.3 Zacházení s německými zločinci

Provinění konkrétních osob projednávala okresní vyšetřovací komise, která také sama mohla rozhodnout o trestu. Karlovy Vary spadaly pod Mimořádný lidový soud v Chebu, který do konce roku 1948 vynesl na 2100 rozsudků v případech týkajících se západních Čech. V dubnu roku 1946 ale vznikl Okresní soud v Karlových Varech, a tak od tohoto okamžiku mnoho rozsudků padlo i zde. Podezřelé osoby byly zatčeny a přemístěny do internačních táborů, kterých v Čechách po válce existovalo 133. V západních Čechách se jako internační tábor využíval tábor v Nové Roli, o kterém jsme se zmiňovali již výše a který byl zrušen až na konci roku 1947. Sem byli odvázeni lidé podezřelí z trestných činů a Němci s asociálním chováním určení k odsunu. Odsud byli často posíláni na práce v těžkém průmyslu do Mostu či Chomutova nebo na zemědělské a lesnické práce do vnitrozemí. Stejně jako v mnohých jiných internačních táborech, i zde docházelo k týrání, znásilňování či okrádání internovaných.¹⁹⁹

7.3 Konkrétní příklady odsunů z Karlových Varů

V této části své práce se pokusím přiblížit problematiku odsunů na konkrétních případech místních občanů, v té době vedených s německým státním občanstvím, kteří byli odsunuti nebo byli z odsunu vyňati. Dané případy popíši dle informací, které jsem získala z archivu města, pokud možno objektivně, bez soukromého posuzování těchto případů.

¹⁹⁸ SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kniha č.1.

¹⁹⁹ SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 41–45.

7.3.1 Žádosti o vynětí z odsunu

Žadatel o vynětí z odsunu musel mít české nebo slovenské rodiče nebo být ze smíšeného manželství. Dále musel prokázat vystudování české či slovenské školy, užívání českého jazyka jako mateřské řeči a při sčítání lidu roku 1930 se musel hlásit k české nebo slovenské národnosti.

Neudert Emil žádal o odsun v případě, že bude odsunuta jeho dcera, která v té době pečovala o svou nemocnou, tudíž i práce neschopnou matku. Dcera byla nakonec z odsunu vyňata, a proto i pan Emil byl dočasně vyňat.

Josef Sedlák nar. 1879 se ve své žádosti o vynětí z odsunu hlásil k českému původu. Tvrdil také, že i jeho manželka je Češka. Roku 1930 při sčítání lidu se ale hlásil k německé národnosti a navštěvoval německé školy, což byl hlavní důvod pro to, že na seznamu pro odsun zůstal i nadále.

Ladislav Weiss byl maďarské národnosti a pracoval jako balič v karlovarské továrně. Přestože pro vynětí z odsunu nevyhovoval pro svou národnost, byl vyňat poté, co se zavázal, že se bude doživotně starat o svou tchyni Terezii Novotnou nar. 1871.

Josefína Baaderová nar. 4. ledna 1887, v době podání žádosti umístěná v hospicu v Karlových Varech, žádala o osvědčení spolehlivosti a vynětí z odsunu. Narodila se ve smíšeném manželství. Její otec byl Němec, proto také navštěvovala německé školy. Živila se jako šička a v osmnácti letech se provdala za Aloise Baadera, lesního úředníka slovenské národnosti. Do roku 1918 žila na Slovensku a poté do roku 1931, kdy zemřel její manžel, žila v Hodoníně. Celkem se jí narodilo devět dětí. Do Karlových Varů se přestěhovala až roku 1945 a vykonávala zde zaměstnání ošetřovatelky. Byla známá jako vášnivá nacistka a členka nacistických organizací NSV, NSF, DRK, BDO a FHD. Dle její výpovědi ale nikdy nebyla politicky organizovaná a německou národnost hlásila pod nátlakem. Členství ve výše zmíněných organizacích během výslechu doznala. Tvrdila ale, že nikdy nikoho neudala a toužila po obnovení Československa. Nakonec byla z odsunu vyňata, stále byla ale vedena jako Němka.

Karel Geyer pracoval jako kuchař v hotelu Krásná královna. Karel se narodil 2. listopadu 1888. V minulosti pracoval v Mariánských Lázních jako číšník, poté odešel do Velké Británie. Jako číšník poté pracoval také na lodi při cestě z Velké Británie do New Yorku, ve Spa v Belgii, v Nice, Monte Carlu a Paříži. V době lázeňské sezóny se vracel na práci do Karlových Varů. Zde převzal podnik, který se stal střediskem místních Čechů. Údajně pod nátlakem vstoupil do NSDAP. Prokazatelně byl ale pouze pasivním platícím členem a zabránil předání českého zaměstnance, který dal facku

německé kuchařce, gestapu. Tato žádost byla nakonec vyhodnocena jako bezpředmětná a Karel Geyer zůstal na seznamu pro odsun.

Arnoštka Strašková byla českého původu a navštěvovala českou školu v Rybářích. Pracovala v závodu Škoda. Matka byla Němka a sama byla vedena jako říšskoněmecká příslušnice, a to byl hlavní důvod pro její odsunutí.²⁰⁰

7.3.2 Specialisté

V otázce odsunu specialistů²⁰¹ Ministerstvo vnitra nechalo okresní národní výbory rozhodovat samotné. Zde opět uvedu několik případů žádostí o vynětí z odsunu tzv. specialistů.

Dr. Bartoň se svou ženou žádali o vynětí z odsunu pro svou služebnou Terezii Michlovou, která byla německé národnosti a žila s nimi deset let v jedné domácnosti. Šlo o svobodnou katoličku, která se zdržovala politického života. Přesto ale nebyla vyňata z odsunu s vysvětlením, že není s Bartoňovými v příbuzenském vztahu.

Johana Buzcechová se narodila v Polsku, kde navštěvovala německé a polské školy. Roku 1916 byla provdána za Josefa Buzcecha. V její rodině se mluvilo česky. Manžel pracoval ve vojenské německé autodílně a prokazatelně vstoupil do NSDAP. V důsledku toho zažádala i paní Buzcechová o německé občanství. Její syn vstoupil do Wehrmachtu a ona sama vstoupila do nacistické organizace NSF. V roce 1945 se tato rodina přestěhovala do Karlových Varů, kde při bombardování zemřel syn Buzcechových. Po osvobození města se hlásili jako Češi a žádali o národní spolehlivost. Nakonec byli oba odsunuti.

Jana Spitzerová nar. 1904 žádala o dobrovolný odsun. Jde o zvláštní případ ženy, která navštěvovala české školy a byla proti fašistickým nařízením a loajální k Čechům. Zaměstnávala antifašisty. Po osvobození získala jako jedna z mála československé občanství. Ona ale chtěla začít nový život v Německu, které pro ni představovalo vhodnější podnikatelské prostředí, a tak zažádala o dobrovolné odstěhování.²⁰²

²⁰⁰ SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kart. 320, ev.č. 170.

²⁰¹ Označení specialisté patřilo kvalifikované pracovní síle. Šlo o zaměstnance nutné k udržení výroby. V pohraničních závodech textilních, sklářských či chemických šlo o 410 000 osob, z toho 290 000 Němců. (STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*. Praha 1991, s. 125.)

²⁰² SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kart. 320, ev.č. 171.

7.4 Současná národnostní situace v Karlových Varech

Od oficiálního ukončení vysídlování Němců z pohraničí se jejich počet v československých a později českých obcích neustále snižoval. V dnešní době je nejvíce občanů nahlášených s německou národností v Praze a Opavě. Co se příhraničních regionů týče, je nejvíce Němců v Ústeckém a Karlovarském kraji.²⁰³

V Karlovarském kraji při sčítání lidu roku 2001 bylo nahlášeno celkem 304 343 obyvatel. Z toho 266 054 občanů národnosti české, 439 moravské, 25 slezské, 14 079 slovenské, 357 polské, 753 romské, 651 ruské, 1177 ukrajinské, 3159 vietnamské a v neposlední řadě 8925 občanů s německou národností. Pokud se zaměříme na tři největší města karlovarského kraje, tedy na město Cheb, Karlovy Vary a Sokolov, pak nejvíce Němců s celkovým počtem 4349 žije v Sokolově, poté 2931 Němců žije v Karlových Varech a nakonec 1645 Němců žije v Chebu.²⁰⁴

7.5 Spolupráce Karlovarského kraje s německou stranou

I přes minulost spojenou s odsuny se v dnešní době podílí mnoho německých investorů na řadě projektů v rámci rozvoje tohoto regionu. Tato spolupráce je nejvýznamnější s Bavorskem a Saskem.

Nejprve si přiblížíme projekty schválené pro rok 2010 podporované Bavorskem. Zde lze hovořit například o výstavbě stezky pro cyklisty a chodce v Teplé ve spolupráci města Teplá a Markt Konnersreuth, projekt Sdružení Ašska a Stadt Rehau Poznej svého souseda či spolupráci obce Královské Poříčí a Gebietsausschuss Fichtelgebirge im Tourismusverband Franken e.V v projektu Česko – německé naučné centrum řeky Ohře.

V rámci spolupráce se Saskem bychom si měli jmenovat mj. projekt výstavby sportovního areálu v Lubech, modernizaci areálu krytého koupaliště v Sokolově pro rozvoj přeshraničních sportovních aktivit či projekt Odmalička – Von klein auf, který se zaměřuje na česko–německou spolupráci předškolních zařízení.²⁰⁵

²⁰³ Český statistický úřad Karlovarský kraj [online]. 2010 [cit. 2010–03–23]. Dostupný z WWW: <[http://www.kvary.czso.cz/csu/2003ediciplan.nsf/t/C2002EA6AD/\\$File/Kapitola3.pdf](http://www.kvary.czso.cz/csu/2003ediciplan.nsf/t/C2002EA6AD/$File/Kapitola3.pdf)> .

²⁰⁴ Český statistický úřad Karlovarský kraj [online]. 2010 [cit. 2010–03–23]. Dostupný z WWW: <[http://www.kvary.czso.cz/csu/2003ediciplan.nsf/t/C2003170D4/\\$File/41140315.pdf](http://www.kvary.czso.cz/csu/2003ediciplan.nsf/t/C2003170D4/$File/41140315.pdf)> .

²⁰⁵ Karlovarský kraj: informační portál Karlovarského kraje [online]. 2010 [cit. 2010–03–23]. Dostupný z WWW: <http://www.kr-karlovarsky.cz/REGION/preshran_prog/> .

V rámci přeshraniční spolupráce bylo v letošním roce schváleno mnoho projektů. My jsme si zde jmenovali pouze některé. Veškerý seznam schválených projektů je k dispozici veřejnosti na informačním serveru Karlovarského kraje.

Kromě spolupráce zprostředkované úředníky je důležité zmínit také aktivitu jednotlivců německé národnosti, kteří velmi často finančně podporují udržování památek nebo jejich rekonstrukce. Tyto aktivity ale nebývají medializovány a vděk investorům je prezentován pouze děkovnými destičkami na zmíněných památkách.

VIII. NÁSTIN NOVÉHO OSIDLOVÁNÍ

Proces osídlení pohraničí českým obyvatelstvem byl zanesen v dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. o národní správě a č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku. Za první fázi osidlování je vnímán návrat Čechů, kteří zde žili před zábořem Sudet, a noví zaměstnanci státních podniků, mj. železnice a pošty, státní úředníci, vojáci či učitelé. V dalších fázích můžeme hovořit o osidlování československého pohraničí zemědělském či nezemědělském.

8.1 Zemědělské osidlování

Po osvobození následovalo období konfiskací asi 2 000 000 hektarů zemědělské a lesní půdy především Němcům a Maďarům určeným k odsunu. Tyto půdy poté byly přidělovány novým majitelům: *„Přednostní právo na přiděl mají osoby, které se vyznamenaly a zasloužily v národně osvobozovacím boji, zejména vojáci a partyzáni, bývalí političtí vězňové a deportovaní a jejich rodinní příslušníci i zákonní dědicové, jakož i rolníci poškození válkou.“*²⁰⁶

V rámci pravomoci Ministerstva zemědělství v Československu vzniklo na 70 osidlovacích komisí. S nimi spolupracoval národní pozemkový fond. Bylo rozhodnuto, že v oblasti zemědělského osidlování, bude přidělován pozemek o velikosti 13 hektarů (2 hektary byly málo a 20 hektarů již nebylo povoleno přidělovat) pro výkonné zemědělce za nejnižší cenu. První zemědělství osídlenci do pohraničí přicházeli hned po osvobození. Ještě v roce 1945 se uvažovalo o skupinovém osídlení ve třech fázích. První fáze měla probíhat do října 1945. V této fázi šlo o zkonfiskování majetku. Zároveň do pohraničí přicházelo také nejvíce osídlenců, ale neorganizovaným způsobem. Tito osídlenci si zabrali ty nejlepší usedlosti a pozemky. Druhá fáze trvala od října 1945 do léta 1946. Zde již šlo o organizované osidlování pohraničí. Poslední, třetí fáze, byla ukončena v létě 1947. V tomto období šlo ale spíše o odchody osídlenců, především z řad zlatokopů, kteří sem přišli pro majetek zbylý po odsunutých Němcích a poté se vraceli zpět do vnitrozemí, než o nově příchozí.

²⁰⁶ ČAPKA, František. SLEZÁK, Lubomír. VACULÍK, Jaromír. *Nové osídlení pohraničí po 2. světové válce*. Brno 2005, s. 37.

V rámci národního výboru byl vždy jeden národní správce, který spravoval konfiskovaný zemědělský majetek. Tito správci zpočátku přidělovali majetek dle svého uvážení. Brzy proto bylo nutné učinit prověrku národních správců. Do nejméně prověřených oblastí pohraničí patřily Dubá se 30 % neprověřenosti, Liberec s 21 %, Karlovy Vary s 20 % a nakonec Krnov se 14 %.²⁰⁷

8.2 Organizovaný osidlovací proces

Celkem šlo asi o 1 500 000 hektarů půdy určených k osídlení. Již v říjnu 1945 se zpracovávaly přihlášky zájemců o tuto půdu. V téže době v Československu propuká kampaň v tisku a rozhlasu o nutnosti znovu osídlit pohraničí a obnovit tak zdejší ekonomiku. Do února 1946 přišlo do pohraničí 33 000 osídlenců. Na jaře již doznívá přesun zemědělských osídlenců. V této době již v pohraničí jsou všichni, kteří byli ochotni osídlit, a to ještě neskončily odsuny. Do pohraničí nechtělo tolik lidí, kolik se původně předpokládalo. V rámci nového osídlení se počítalo asi s 900 000 příchozích do pohraničí, nakonec ale přišlo pouze 220 000 a mnoho zlatokopů, kteří se po ulovení kořisti vraceli zpět do vnitrozemí.²⁰⁸

Proto se začalo uvažovat o přesunu Maďarů z jižního Slovenska do těchto lokalit. Na páté schůzi vlády 16. července 1946 bylo rozhodnuto o přesídlení 50 000 maďarských zemědělců. Šlo o násilné přemístění celých rodin. Tito lidé byli přesouváni na nucené práce v doprovodu Bezpečnosti za morálního ponižování i fyzického násilí. Jejich pracovní povinnost měla skončit za jeden rok, poté byla ale prodloužena. 5. března 1948 Ministerstvo vnitra v Československu vypracovalo osnovu vládního nařízení, které umožnilo navrácení československého občanství právě těmto Maďarům, pokud se nebudou vracet na Slovensko a usadí se zde. Ti, co se rozhodli v pohraničí zůstat, nakonec dostali také 80 % podporu obecné ceny za zemědělský majetek, který museli nechat na Slovensku.²⁰⁹

²⁰⁷ Tamtéž, s. 33–55.

²⁰⁸ JIŘÍK, Václav. *Kupředu levá. Historické epistoly z nejzápadnějších Čech*. Praha 2008, s. 60.

²⁰⁹ ČAPKA, František. SLEZÁK, Lubomír. VACULÍK, Jaromír. *Nové osídlení pohraničí po 2. světové válce*. Brno 2005, s. 59–70.

8.3 Poslední etapa

Poslední etapa osidlování byla spíše formální záležitostí. V této době se osidloval zbytek usedlostí a došlo k zaknihování nových majitelů pozemků. Určitou oblastí nového osidlování bylo i osidlování nezemědělské. V dubnu 1946 již mohou noví osídlenci žádat o konfiskovaný majetek nezemědělského charakteru po odsunutých Němcích. Mnoho z těchto osídlenců začalo pracovat v místním průmyslu, tj. sklářském či textilním. Na Fond národní obnovy již v této době, kdy docházelo k rozprodávání německých konfiskovaných majetků typu svršků či automobilů, přišlo až 130 000 žádostí na přidělení konfiskovaných nemovitostí. Největší zájem byl o domy, činžáky a také sanatoria.²¹⁰

8.4 Osidlování v oblasti Karlových Varů

Během prvních odsunů bylo v Karlových Varech jen asi 4000 Čechů. V březnu roku 1946 je v Karlových Varech již 12 000 obyvatel. Osidlovací komise v Karlových Varech rozhodla o nutnosti sloučení města s přilehlými obcemi, protože jediné tak šlo, dle názoru místní správy, vytvořit jednotný celek pod vlastní samosprávou. Většina přilehlých obcí, kromě již výše zmíněných Rybář, souhlasila. 21. září 1946 tedy pod záštitou Ministerstva vnitra vzniká prozatímní společná správa pro Karlovy Vary, Bohatice, Březovou, Doubí, Drahovice, Dvory, Olšová vrata a Rybáře.²¹¹

Slučování obcí pokračovalo i v dalších letech. V roce 1949 byly sloučeny obce Nové Hamry a Jelení, Srní a Boč, Dvory a Nadlesí a mnoho dalších. Sloučení vždy probíhalo v rámci společného místního národního výboru, přičemž v katastru se nic neměnilo.²¹²

V rámci osidlování Karlovarska sem přicházeli volynští Češi, Slováci a Romové. V roce 1947 při předběžném sčítání lidu bylo na Karlovarsku díky novým osídlencům již 62 096 osob, z toho 30 812 mužů a 31 284 žen. V oblasti zemědělského osidlování měl důležitou úlohu, jak jsme již řekli výše, národní správce. V karlovarském okrese bylo 212 národních správců, z toho jen 169 prověřených. Karlovarsko tedy patřilo ke čtyřem nejméně prověřeným.

²¹⁰ Tamtéž, s. 93–335.

²¹¹ SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 60.

²¹² SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary II, ev. č. 297.

V době poslední etapy osidlování, kdy ve většině pohraničí šlo již jen o formální záležitosti, měl okres Karlovy Vary ještě velké množství volných usedlostí a zemědělských půd, o které ale nikdo neměl zájem.

Po roce 1945 v pohraničí obecně dochází k masivnímu zániku obcí, především těch, ve kterých dosud žili Němci. Po jejich odsunutí se mnoho z obcí již znovu neobsadilo. Navíc docházelo k ničení místních kostelů, božích muk, kaplí a hřbitovů. To zároveň znamenalo i konec domácích tradičních výrobků, například ruční vyrábění perleťových knoflíků nebo paličkování.²¹³

Zaniklo asi 3000 obcí, do kterých se nepřestěhoval dostatek obyvatel. Doupov v západních Čechách měl málo obyvatel již před rokem 1945, z toho pouze 1 % byli Češi. Po nuceném vystěhování Němců byla zdejší obydlí obsazena pro vojenské účely. Z Doupovska bylo vyhnáno 17 000 obyvatel. Krušné hory byly do roku 1947 nejobydlnějšími horami. Mnoho lidí z Evropy se zde usazovalo pro těžbu zdejších rud. Záhy zde ale zavládl hladomor a až 25 % obyvatel zde bylo bez práce. Asi jediná výroba, která se v této oblasti pohraničí udržela, byla výroba hudebních nástrojů.²¹⁴

V době zanikání obcí, vznikaly vojenské újezdy a dle Hradeckého programu ze 4. dubna 1947 začaly být vydávány dekrety na půdu. Největší nedostatek práceschopných lidí, po prvních fázích osidlování, pocítilo zemědělství v pohraničí. Na Karlovarsku poměrně brzy vznikl centralistický systém JZD a pracovní tábory v Horním Slavkově a Jáchymově. Zde byli nejčastěji v období let 1945 – 1954 umisťováni němečtí váleční zajatci, ale později i českoslovenští političtí vězni, např. představitelé české hokejové reprezentace či bývalí letci RAF.²¹⁵

Dosidlování pohraničí a migrace obyvatel mezi vnitrozemím a pohraničím trvaly až do 60. let, ale dodnes tam místy zůstávají neobydlené a zaostalé budovy, i když řada takovýchto objektů byla v průběhu desetiletí zbořena. Předválečného počtu obyvatelstva nebylo v českém a moravském pohraničí nikdy dosaženo.

²¹³ BURACHOVIČ, Stanislav. Když odešli Němci. In: *Historický sborník Karlovarska: č.1.* Karlovy Vary 1993, s. 176–183.

²¹⁴ MIKŠÍČEK, Petr. *Zmizelé Sudety.* Domažlice 2003, s. 12–70.

²¹⁵ BERAN, Jiří. BURACHOVIČ, Stanislav. KLSÁK, Jiří. ŠEBESTA, Pavel. VAICOVÁ, Romana. *Dějiny karlovarského kraje.* Karlovy Vary 2004, s. 157.

ZÁVĚR

Závěrem bychom měli shrnout přínos této práce. U diplomové práce s touto tematikou, ve které jsem neměla ambice nalézt nová zjištění či teorie, je právě tento úkol poměrně složitý. Téma konce druhé světové války bylo již v minulosti popsáno mnohokrát a já věřím, že i v budoucnu se jím budou historici zabývat.

Domnívám se ale, že tématem osvobození Karlových Varů se dosud zabývalo velmi málo autorů a pokud ano, pak se potýkali se stejnými problémy jako já. K této problematice v rámci regionální literatury lze nalézt velmi skrovný počet titulů a i v archívních materiálech osvobození města není popsáno. Zde lze nalézt informace až z období po osvobození, kdy ve městě začala fungovat československá správa. Proto jsem se pokusila z dostupných materiálů regionální literatury s ohledem na historický kontext a osvobozovací akce v celém Československu zrekonstruovat osvobození města v širším pohledu. Zde bych také zmínila již řečený rozpor v názorech historiků. Existují dvě teorie. Dle první lze říci, že město bylo osvobozeno za spolupráce americké a sovětské armády. Druhá zastává názor, že město osvobozeno být nemohlo, jelikož správa města přešla z německé správy na českou bez bojových akcí. Já osobně se dle dostupných zdrojů domnívám, že by k předání správy města nemohlo dojít bez pověření americkou stranou. I pak ale místní správa vyčkávala na příchod Rudé armády, aby mohlo být město oficiálně považováno za osvobozené. Proto se přikláním spíše k první z těchto teorií.

V otázce vysídlení Němců jsem se nezaměřila pouze na směrnice a průběh vysídlení jako takového, ale také na konkrétní případy vysídlených či vyňatých z odsunu. Tuto část diplomové práce jsem se pokusila pojmout objektivně, přesto jsem ale nucena vyjádřit svůj osobní názor. Uvědomuji si, že jsem v dané době nežila a neumím si představit hrůzné události, které se zde děly. Proto si nejsem jista, zda vůbec mohu problematiku vysídlování hodnotit. Pod dojmem dostupných materiálů jsem ale dospěla k názoru, že bych sama za sebe s vysídlením Němců souhlasila pouze v případě, že by se dodržel prvotní plán, kdy měli být vysídleni pouze aktivní nacisté či ti, co se prokazatelně provinili. Bohužel se tak nestalo a z původně spravedlivě plánovaného vysídlení se stala forma pomsty na mnoha nevinných lidech, kteří nikdy nikomu neublížili. Asi nejsilněji na mě zapůsobily žádosti o vynětí z odsunu, které byly velmi často z pro mě nepochopitelných důvodů zamítány nebo vyřízeny kladně až v momentě, kdy byl žadatel odsunut. Právě pod dojmem těchto konkrétních případů vysídlení Němců odmítám jako nespravedlivý čin tehdejší československé vlády.

Zpracovávání této diplomové práce se mě nejvíce dotklo při bádání v archivních materiálech. Již záhy jsem ale zhodnotila, že není možné obsáhnout toto téma maximálně do hloubky, tak jak by si zasloužilo. K tomu by bylo nutné dlouhodobé zpracovávání materiálů a především spolupráce s pamětníky, kterých již v dnešní době není mnoho. Já osobně jsem se s několika z nich setkala. Většina z nich se ale již nechtěla vracet k minulosti a odmítli se mnou hovořit. Ti, kteří k tomu byli ochotni, si ale přáli, abych jejich vyjádření k problému nezveřejňovala. Přestože jsem tedy v této práci neuvedla žádná svědectví pamětníků, bylo mi jejich vyprávění obrovským přispěním pro pochopení událostí odehrávajících se v tak složité době.

Domnívám se, že tato práce má svůj přínos především v tom, že je podle mého názoru, jedna z mála prací charakterizujících osvobození Karlových Varů v květnu 1945 a událostí následujících let v širším kontextu, než se dělo doposud.

CONCLUSION

The aim of this conclusion is to summarize a certain acquisition of this paper. I haven't had an extra ambition to bring new findings or theories to the theme of this paper. It is a quite difficult task because the theme of the end of the Second World War has been already many times described and I also hope that many others historians would be concerned with it in the future.

On the other hand, not many historians have dealt with the theme of liberation of Karlovy Vary. If they do, they have to face the same problems as me. There are not many serious sources in archives, even in literature relating to the liberation of the city. There can be mainly found some information relating to the period after the liberation when the czechoslovak administration came into operation. That is why I have tried to reconstruct the liberation of the city in wider national historical context with using accessible materials from regional literature. Sometimes there can be found a certain clash among historians' opinions. In general, two theories exist. According to the first one, there is said that the liberation of the city took place in cooperation of the American and Soviet army. The second one says that the city wasn't liberated in fact, because the city's administration passed from German on Czech without a combat. In my opinion it could not be possible to pass the city's administration without an American commission. Nevertheless, the city's administration had to wait on the arrival of the Red Army. After that the city could be officially considered as liberated. I rather move towards the first theory.

As regards the question of German expatriation, I haven't focused not only on particular directive and the process of expatriation himself, but on concrete cases of expatriates or on cases taken off the expatriation. I have tried to be objective in this part of the paper, nevertheless I would like to express my own opinion. I did not live in this time, so I can hardly imagine the gruesome events regarding the end of the WWII. On one hand I am not in capacity to evaluate the question of German expatriation, on the other hand my opinion is quite obvious on the strenght of studying accessible materials. I would agree with German expatriation in case that the original plan was being kept. According to the original plan only active Nazis should have been expatriated or demonstrably guilty people. Unfortunately, it did not happen. This originally rightful plan was misused for an obvious form of revenge that afflicted many innocent people too. The worst cases can be seen in some requests for exemption from expatriation. Some of these requests were unreasonably rejected or paradoxically endorsed after the

execution of expatriation. Thanks to these concrete cases I find the execution of German expatriation as an unjust act of then Czechoslovak government.

I find the research of archive materials as the most beneficial for me and this paper. Unfortunately, the theme is very broad and time-consuming so that it would be almost impossible to comprehend it deep. I also used some personal observers' pieces of knowledge from that time, very valuable for me. They did not want to published their testimonies, nevertheless it was very beneficial for me to hear their telling regarding to these hard times.

From my point of view, the main acquisition of this paper is in an attempt at reconstruction of liberation of Karlovy Vary in wider context than it has been written so far.

IX. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

Literatura:

AUGUSTIN, Milan. *Konec 2. světové války v Karlových Varech: Pokus o rekonstrukci*. Karlovy Vary: Úřad města, 1995, s. 61.

AUSKÝ, Stanislav. *Vojska generála Vlasova v Čechách*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 275. ISBN 80-7021-154-7.

BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945*. 1. vyd. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, s. 204.

BENEŠ, Edvard. *Odsun Němců*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1995, s. 103. ISBN 80-901733-4-9.

BERAN, Jiří. BURACHOVIČ, Stanislav. KLSÁK, Jiří. ŠEBESTA, Pavel. VAICOVÁ, Romana. *Dějiny karlovarského kraje*. 1. vyd. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004, s. 207. ISBN 80-239-3477-5.

BIMAN, Stanislav. CÍLEK, Roman. *Poslední mrtví, první živí*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1989, s. 244. ISBN 80-7047-002-X.

BRÜGEL, J. Wolfgang. *Češi a Němci*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008, s. 415. ISBN 978-80-200-1637-9.

ČAPKA, František. SLEZÁK, Lubomír. VACULÍK, Jaromír. *Nové osídlení pohraničí po 2. světové válce*. 1. vyd. Brno: CERM, 2005, s. 360. ISBN 80-7204-419-2.

FALTYS, Antonín. *Karlovarsko proti fašismu a válce*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1976, s. 189.

FALTYS, Antonín a kol. *Kronika 1944/1945*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1976, s. 280.

FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Sefer, 1992, s. 200. ISBN 80-900895-1-8.

FRAJDL, Jiří. *Protektorát Čechy a Morava 1939 – 1945*. 1. vyd. Moravská Třebová: DIATEXT, 1993, s. 59.

FRANK, Hanuš. *Fučíkovi němečtí soudruzi*. 1. vyd. Karlovy Vary: Okresní osvětový dům, 1961, s. 23.

GLOTZ, Peter. *Vyhnání. České země jako poučný případ*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2006, s. 222. ISBN 80-7185-705-X.

HAHN, J. Karl. *Křišťálová noc v Karlových Varech*. 1. vyd. Praha: Vitalit, 1998, s. 108. ISBN 80-85938-50-2.

- HOŘÁK, Martin. JELÍNEK, Tomáš. *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí*. 1. vyd. Praha: Galém, 2006, s. 80. ISBN 80-7262-393-1.
- HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty Sudetské otázky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 546. ISBN 80-246-1007-8.
- HUGHES, Matthew. MANN, Chris. *Hitlerovo Německo: život v období třetí říše*. Praha: Columbus, 2002, s. 224. ISBN 80-7249-123-7.
- JAKL, Tomáš. *Boj za svobodu 1938 – 1945: obrazová kronika*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb, 2005, s. 111. ISBN 80-7278-309-2.
- JIRŮ, Václav. *Kupředu levá. Historické epištoly z nejzápadnějších Čech*. 1. vyd. Praha: Epoque, 2008, s. 356. ISBN 978-80-87027-43-1.
- KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990, s. 245. ISBN 80-7038-193-0.
- KOCOUREK, Josef. *Osvobození Karlovarska Rudou armádou*. Karlovy Vary: Okresní výbor Komunistické strany Československa, 1985, s. 20.
- kol.aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník I*. 1. vyd. Praha: Academia, 1980, s. 971.
- kol. aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník II*. 1. vyd. Praha: Academia, 1981, s. 960.
- kol. aut. *Ilustrovaný encyklopedický slovník III*. 1. vyd. Praha: Academia, 1982, s. 976.
- KUČERA, Jaroslav. *Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946*. 1. vyd. Praha: H&H, 1991, s. 39. ISBN 80-85467-32-1.
- KURAL, Václav. ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *České národní povstání v květnu 1945*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008, s. 232. ISBN 978-80-246-1376-5.
- KURAL, Václav. RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem: Alois international, 2002, s. 547. ISBN 80-86067-66-1.
- MACHÁČEK, Pavel. *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*. 1. vyd. Praha: Aventinum nakl., s.r.o., 2002, s. 152. ISBN 80-7151-199-4.
- MIKŠÍČEK, Petr. *Zmizelé Sudety*. Domažlice: Český les, 2003, s. 180. ISBN 80-86125-41-6.
- NESVADBA, František. *Za svobodu Prahy*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1980, s. 256.
- NĚMEČEK, Jan a kol. *Cesta k dekretům s odsunu Němců*. 1. vyd. Praha: Litera Bohemica, 2002, s. 152. ISBN 80-85916-21-5.
- NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 240.

- OLIVOVÁ, Věra. KVAČEK, Robert. *Dějiny Československa od roku 1918 do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, s. 583.
- PÁTEK, Jaroslav. *Československé dějiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974, s. 124.
- PROCHÁZKA, Jaromír. *Poválečné Československo 1945 – 1989*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlovy, 1991, s. 227. ISBN 80–7066–437–1.
- SEDLÁK, Miroslav. *Historický průvodce Karlovarskem*. 1. vyd. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1962, s. 187.
- SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. 1. vyd. Karlovy Vary: Krajské muzeum, 2005, s. 110. ISBN 80–239–4843–1.
- STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích (1948 – 1989)*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku Panevropa, 1993, s. 282. ISBN 80–85241–29–3.
- STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 536. ISBN 80–200–0328–2.
- STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996, s. 231. ISBN 80–85241–99–4.
- ŠKRÁBEK, Josef. *Včerejší strach*. 3. vyd. Olomouc: Vyšehrad, 2002, s. 414. ISBN 80–7021–838–X.
- TOMS, Jaroslav. *Od Mnichova po osvobození: přehled dějin Čechů a Slováků v letech 1938 – 1945*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 1994, s. 148. ISBN 80–7043–137–8.
- VODIČKA, Karel. CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 374. ISBN 978–80–7367–337–6.
- ZÁMEČNÍK, Stanislav. *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 2006, s. 293. ISBN 80–206–0812–5.

Prameny:

- SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kniha č. 1.
- SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kniha č. 66.
- SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kniha č. 67.
- SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kniha č. 68, kart. 170, ev. č. 320.
- SOKA KV, fond ONV Karlovy Vary, kart. 166.

SOkA KV, fond ONV Karlovy Vary, kart. 320, ev. č. 170.

SOkA KV, fond ONV Karlovy Vary, kart. 320, ev. č. 171.

SOkA KV, fond ONV Karlovy Vary II., ev. č. 297.

SOkA KV, fond MNV Karlovy Vary, kniha č. 1.

Muzeum Karlovy Vary, soukromá sbírka S. Burachoviče.

BREITFEDER, Miroslav. Vytváření sudetoněmecké župy dle dokumentů a záznamů kanceláře vůdcova zástupce v období mezi Mnichovem a 15. 3. 1939. In: *Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945: č. 5*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1999, s. 5–26.

BURACHOVIČ, Stanislav. Když odešli Němci. In: *Historický sborník Karlovarska: č.1*. Karlovy Vary: Okresní státní archiv, 1993, s. 176–183.

BURACHOVIČ, Stanislav. Židé a Karlovy Vary. In: *Historický seminář Karla Nejdla: č. 10*. Karlovy Vary: Karlovarské muzeum, 2001, s. 58–62.

HÁČEK, Libor. Udělení československého občanství Němcům z okresu Karlovy Vary v roce 1945. In: *Dějiny Karlovarska v pracích učitelů. Sborník regionálních historických studií*. Karlovy Vary: Státní okresní archiv, 2000, s. 143–165.

HANZLÍK, František. Benešovy dekrety, odsun sudetských Němců a zápas o moc v poválečném Československu. In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha: Rodiče, 2003, s. 246–259.

HEUMOS, Peter. Mnichovská dohoda a počátky emigrace z Československa. In: KOKOŠKA, S. OELLERMANN, T. *Sudetští Němci proti Hitlerovi. Sborník německých odborných studií*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 2008, s. 61–74.

HOLÁ, Dagmar. Pochody smrti přes Karlovarsko. In: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku*. Karlovy Vary: Okresní národní výbor, 1978, s. 169–171.

KOBESOVÁ, Miluše. Třicátá léta v Karlových Varech. In: *Historický seminář Karla Nejdla: č. 7*. Karlovy Vary: Karlovarské muzeum, 1998, s. 26–28.

KOCOUREK, Josef. Osvobození Karlovarska Rudou armádou. In: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku*. Karlovy Vary: Okresní národní výbor, 1978, s. 189–202.

KOCOUREK, Lubomír. Nacistické organizace v Říšské župě Sudety. In: *Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945: č. 12*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 9.

Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci. Praha: Erika, 1992, s. 5–120.

MAREK, Jindřich. Vytržený list z učebnice dějepisu (historie, která se zapomíná). In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti.* Praha: Rodiče, 2003, s. 82–93.

MAREK, Jindřich. Z pláže Omany do Karlových Varů (Karlovarsko ve vzpomínkách amerických vojáků a jejich přátel). In: *Historický sborník Karlovarska: č. 8.* Karlovy Vary: Státní okresní archiv, 2000, s. 151–187.

MOULIS, Miloslav. Soužití bylo možné. In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti.* Praha: Rodiče, 2003, s. 239–245.

NEDBÁLEK, František. Železniční transporty a pochody smrti vězňů koncentračních táborů a válečných zločinců přes české země – zima a jaro 1945. In: *Historie okupovaného pohraničí: č. 9.* Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2005, s. 15–27.

RADVAKOVSKÝ, Zdeněk. K otázce uprchlíků z pohraničí českých zemí po Mnichovu 1938. In: *Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945: č. 2.* Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1998, s. 5–55.

RICHTER, Karel. Ve stínu hákového kříže. In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti.* Praha: Rodiče, 2003, s. 104–128.

ŘEHÁČEK, Karel. NSDAP v Karlových Varech, její struktura a někteří její představitelé v letech 1938 – 1945. In: *Historie okupovaného pohraničí: č. 7.* Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2003, s. 173–196.

SEDLÁK, Stanislav. Karlovarské jaro 1945. In: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku.* Karlovy Vary: Okresní národní výbor, 1978, s. 221–229.

SCHNEIDER, Uwe. Němeští antifašisté v ČSR v roce 1945, jejich situace na konci války a vysídlení do sovětské okupační zóny v Německu. In: KOKOŠKA, S. OELLERMANN, T. *Sudetští Němci proti Hitlerovi. Sborník německých odborných studií.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 2008, s. 144–166.

SCHÖNBACH, Rudolf. Jaro 1938 v Karlových Varech. In: *Historický sborník Karlovarska: č. 8.* Karlovy Vary: Státní okresní archiv, 2000, s. 241–253.

SCHÖNBACH, Rudolf. Nálety na Karlovy Vary v roce 1944 – 1945. In: *Historický sborník Karlovarska: č. 1.* Karlovy Vary: Státní okresní archiv, 1993, s. 145–175.

- SLABOTÍNSKÝ, Radek. Osudy karlovarských soch a pamětních desek po roce 1945 aneb Radikální očista lázeňského města v oblasti hmotných památek. In: *Historický seminář Karla Nejdla: č. 15*. Karlovy Vary: Karlovarské muzeum, 2006, s. 63–65.
- Slyšme i druhou stranu. Dokumenty k vyhnání Němců z českých zemí*. České Budějovice: Infocentrum Šumava, 1991, s. 181–184.
- STRÁNSKÝ, Rudolf. Karlovarsko v roce 1938. In: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku*. Karlovy Vary: Okresní národní výbor, 1978, s. 120–126.
- STRÁNSKÝ, Rudolf. Okupace a léta válečná. In: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku*. Karlovy Vary: Okresní národní výbor, 1978, s. 133–140.
- ŠAMBERGER, Zdeněk. K problematice česko – (sudeto) německých vztahů před rokem 1938. In: *Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945: č.10*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2005, s. 7–99.
- TOMÁŠEK, Dušan. Jak vznikaly dekrety. In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha: Rodiče, 2003, s. 227–238.
- TRAUTNEROVÁ, Jaroslava. K problematice odsunu Němců z Karlovarska v letech 1945 – 1947. In: *Dějiny Karlovarska v pracích učitelů: sborník regionálních historických studií*. Karlovy Vary: Státní okresní archiv, 2000, s. 165–187.
- Z bojů o dnešek*. Karlovy Vary: OV KSČ Karlovy Vary, 1985, s. 7–36.

Internetové zdroje:

<http://cs.wikipedia.org>

<http://www.fofifo.cz>

<http://www.kvary.czso.cz>

<http://klempera.tripod.com>

<http://www.kr-karlovarsky.cz>

<http://www.rozhlas.cz>

X. SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1** Národnostní složení v Československu ve 20. letech 20. století.
- Příloha č. 2** Sjezd SdP 24. dubna 1938 v Karlových Varech.
- Příloha č. 3** Karlovarský program.
- Příloha č. 4** Mapa Československa po záboru Sudet.
- Příloha č. 5** Výsledky voleb v letech 1929 a 1935 v Karlovarském kraji.
- Příloha č. 6** Karlovarská synagoga.
- Příloha č. 7** Příjezd Adolfa Hitlera do Karlových Varů.
- Příloha č. 8** Výstup Adolfa Hitlera z městského divadla.
- Příloha č. 9** Koncentrační tábor Nová Role.
- Příloha č. 10** Dolní nádraží po náletech.
- Příloha č. 11** Zahradní ulice po náletech.
- Příloha č. 12** Pomník obětem pochodu smrti.
- Příloha č. 13** Exhumace obětí pochodu smrti.
- Příloha č. 14** Pomník americkým vojákům před hotelem Thermal.
- Příloha č. 15** Památník vojákům Rudé armády na karlovarském hřbitově.
- Příloha č. 16** Složení Revolučního národního výboru v Karlových Varech.
- Příloha č. 17** Chebský most se závorami.
- Příloha č. 18** Přehlídka Rudé armády na Langdemarkt.
- Příloha č. 19** Vyhláška o volbě volitelů v Karlových Varech.
- Příloha č. 20** Benešovy dekrety zabývající se vysídlením Němců.
- Příloha č. 21** Vyhláška o povinném hlášení všech příslušníků německé národnosti prostřednictvím evidenčních lístků.

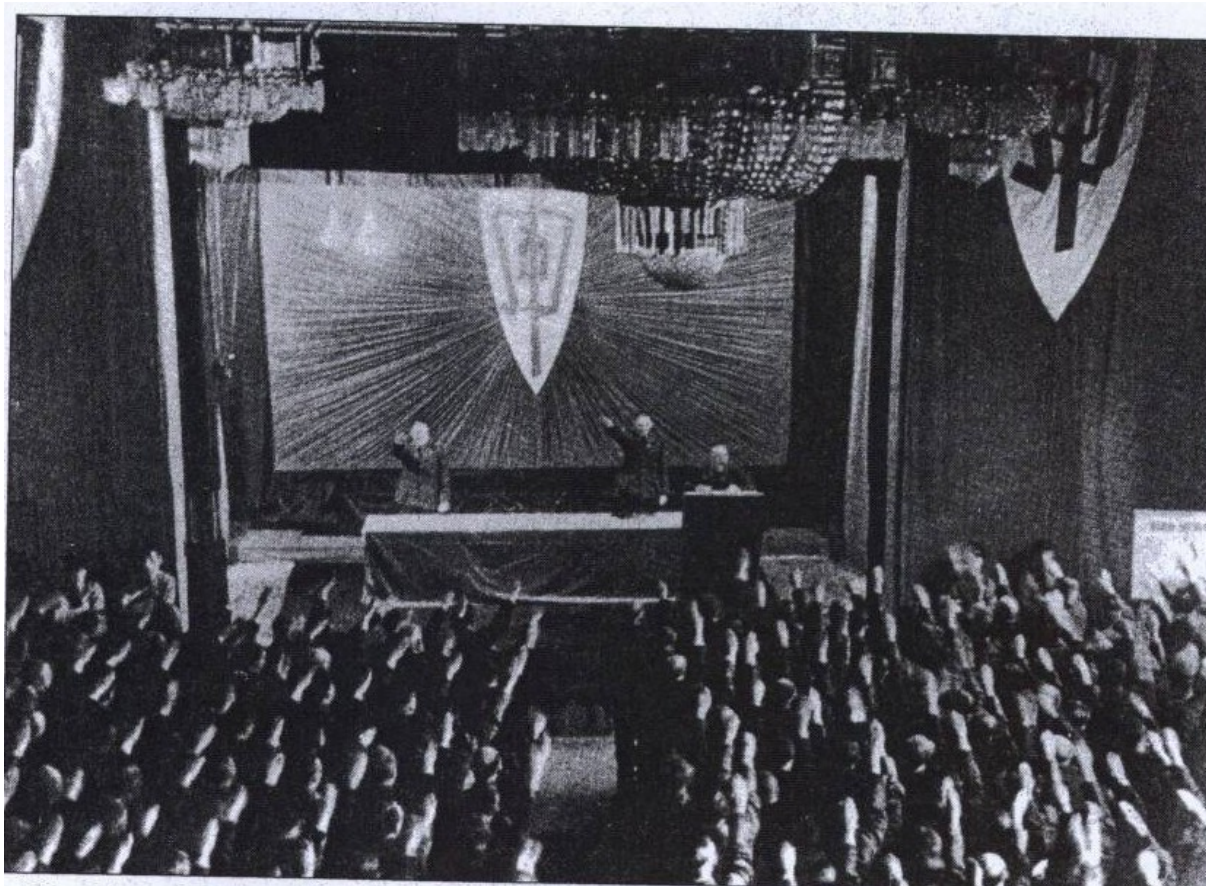
Příloha č. 1 Národnostní složení v Československu ve 20. letech 20. století.

Národnost	Počet obyvatel (mil.)	Počet obyvatel v %
Češi	6,7	50
Němci	3,1	23
Slováci	2,0	15
Maďaři	0,8	5,5
Karpatští Rusové	0,5	3,5
ostatní	0,4	3
celkem	13, 5	

Zdroj: *Wikipedie : Otevřená encyklopedie* [online]. 2002 , 2007 [cit. 2009-09-23].

Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_republika>.

Příloha č. 2 Sjezd SdP 24. dubna 1938 v Karlových Varech.

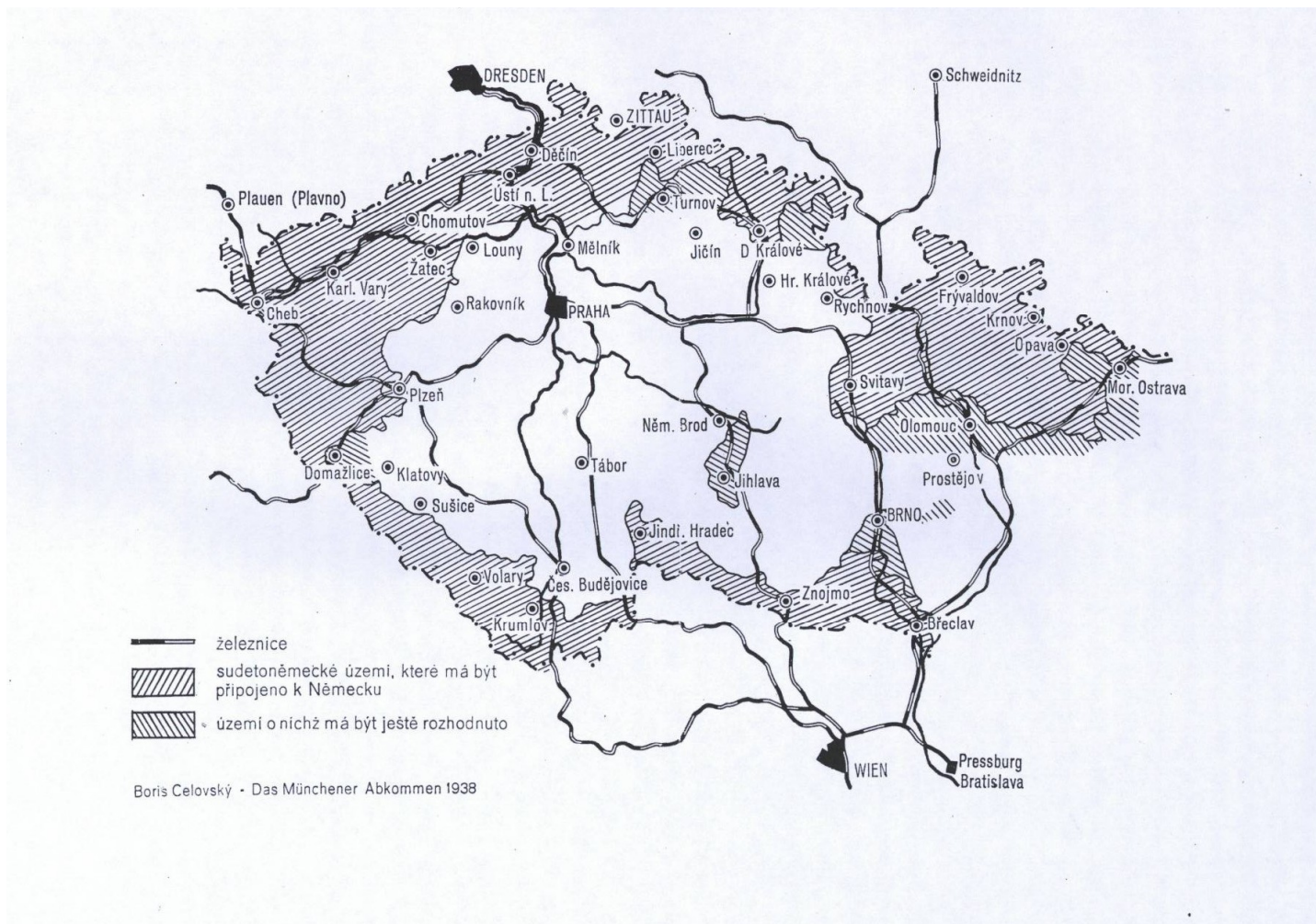

Zdroj: BERAN, Jiří. BURACHOVIČ, Stanislav. KLSÁK, Jiří. ŠEBESTA, Pavel. VAICOVÁ, Romana. *Dějiny karlovarského kraje*. Karlovy Vary 2004, s. 145.

Příloha č. 3 Karlovarský program.

1. Vytvoření plné rovnoprávnosti německé národnosti skupiny s českým národem.
2. Uznání sudetoněmecké národnostní skupiny jako právnické osoby k zajištění tohoto rovnoprávného postavení ve státě.
3. Zjištění a uznání oblasti sudetoněmeckého osídlení.
4. Vybudování sudetoněmecké samosprávy v sudetské oblasti ve všech oblastech veřejného života, pokud se týká záležitostí německé národnostní skupiny.
5. Vytvoření zákonných ochranných opatření pro ony sudetské státní příslušníky, kteří žijí mimo oblast sudetoněmecké národnostní skupiny.
6. Odstranění bezpráví, které bylo sudetským Němcům způsobeno od roku 1918 a náprava škod vzniklých touto nespravedlností.
7. Uznání a uskutečnění zásady: v německé oblasti němečtí veřejní zaměstnanci.
8. Plná svoboda přiznání se k němectví a k německému světovému názoru.

Příloha č. 4 Mapa Československa po záboru Sudet.

Zdroj: OLIVOVÁ, Věra. KVAČEK, Robert. *Dějiny Československa od roku 1918 do roku 1945*. Praha 1967, s. 67.

Příloha č. 5 Výsledky voleb v letech 1929 a 1935 v Karlovarském kraji.

Politické strany	rok 1929	rok 1935
DSAP	106 483	57 115
BdL	49 017	21 542
ChsP	40 963	13 847
KSČ	37 377	20 638
SdP	-	208 005

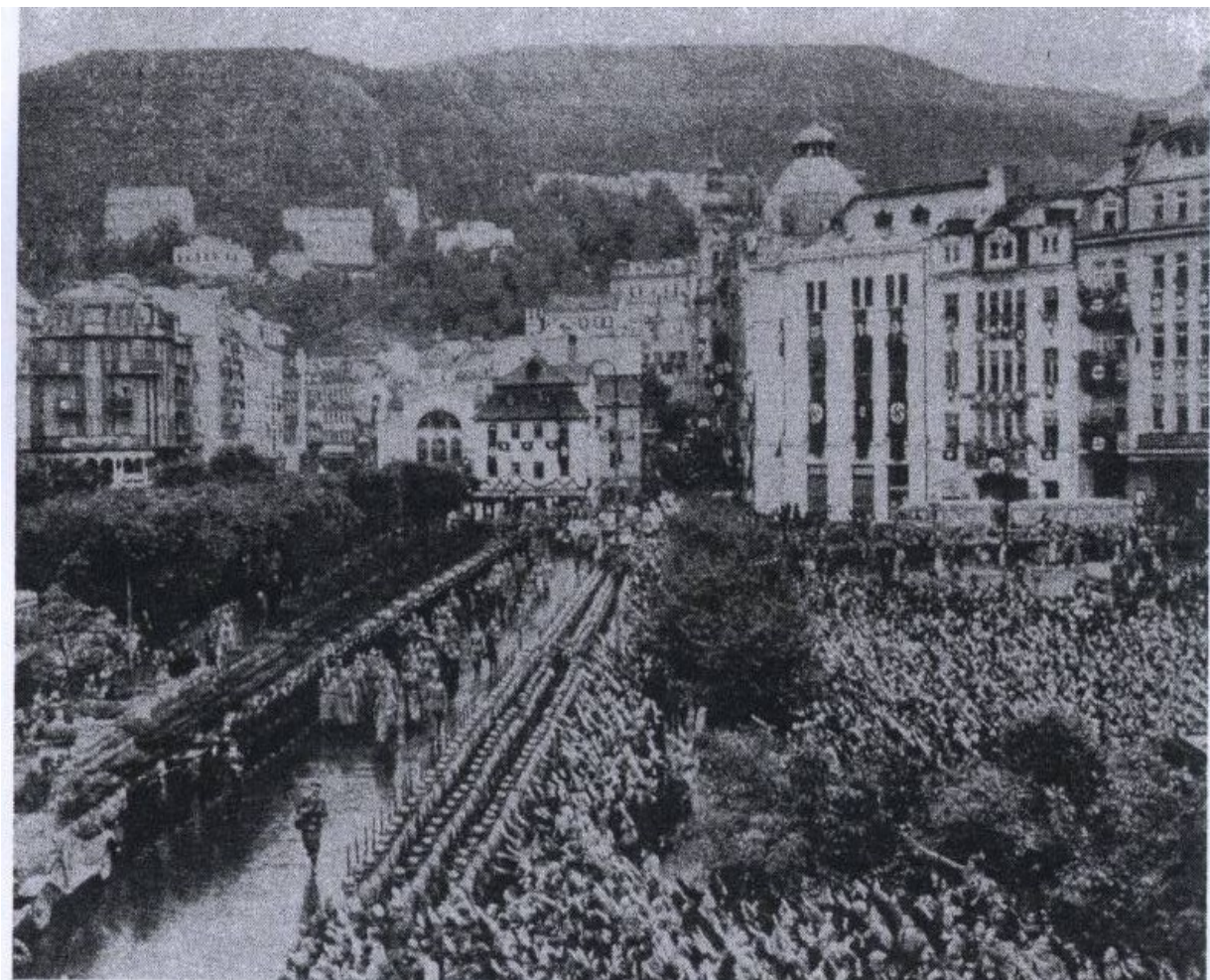
Zdroj: FALTYS, Antonín. *Karlovarsko proti fašismu a válce*. Plzeň 1976, s. 128.

Příloha č. 6 Karlovarská synagoga.

Zdroj: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku*. Karlovy Vary 1978, s. 136.

Příloha č. 7 Příjezd Adolfa Hitlera do Karlových Varů.

Zdroj: *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci*. Praha 1992, s. 111.

Příloha č. 8 Výstup Adolfa Hitlera z městského divadla.

Zdroj: BERAN, Jiří. BURACHOVIČ, Stanislav. KLSÁK, Jiří. ŠEBESTA, Pavel. VAICOVÁ, Romana. *Dějiny karlovarského kraje*. Karlovy Vary 2004, s. 146.

Příloha č. 9 Koncentrační tábor Nová Role.

Zdroj: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku*. Karlovy Vary 1978, s. 183.

Příloha č. 10 Dolní nádraží po náletech.

Zdroj: SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 93.

Příloha č. 11 Zahradní ulice po náletech.

Zdroj: Tamtéž, s. 92.

Příloha č. 12 Pomník obětem pochodu smrti.

Zdroj: soukromá sbírka.

Příloha č. 13 Exhumace obětí pochodu smrti.

Zdroj: *Sborník k dějinám hnutí a KSČ na Karlovarsku*. Karlovy Vary 1978, s. 176.

Příloha č. 14 Pomník americkým vojákům před hotelem Thermal.

Zdroj: soukromá sbírka.

Příloha č. 15 Památník vojákům Rudé armády na karlovarském hřbitově.

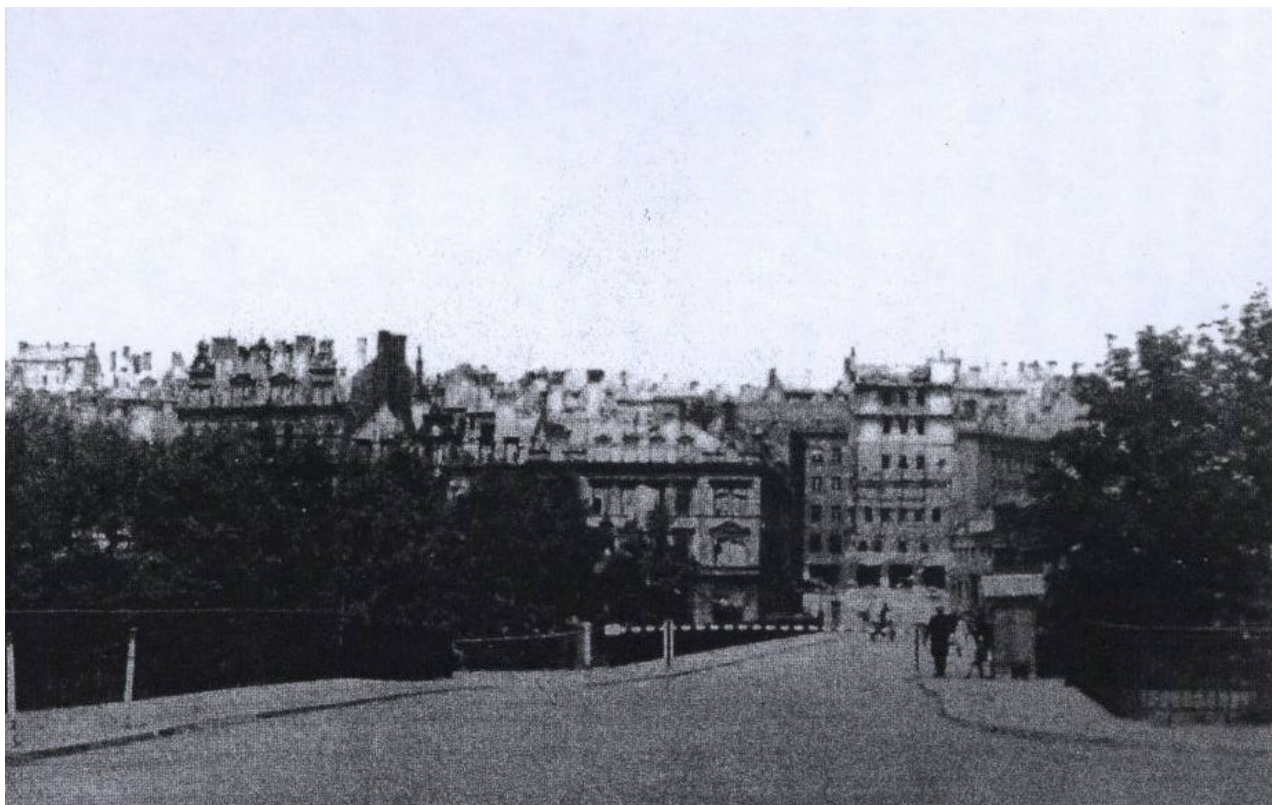
Zdroj: soukromá sbírka.

Příloha č. 16 Složení Revolučního národního výboru v Karlových Varech.

Zdroj: *Konec 2. světové války v Karlových Varech 1945* [online]. 2010 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.fofiffo.com/strana3.htm>>.

Příloha č. 17 Chebský most se závorami.

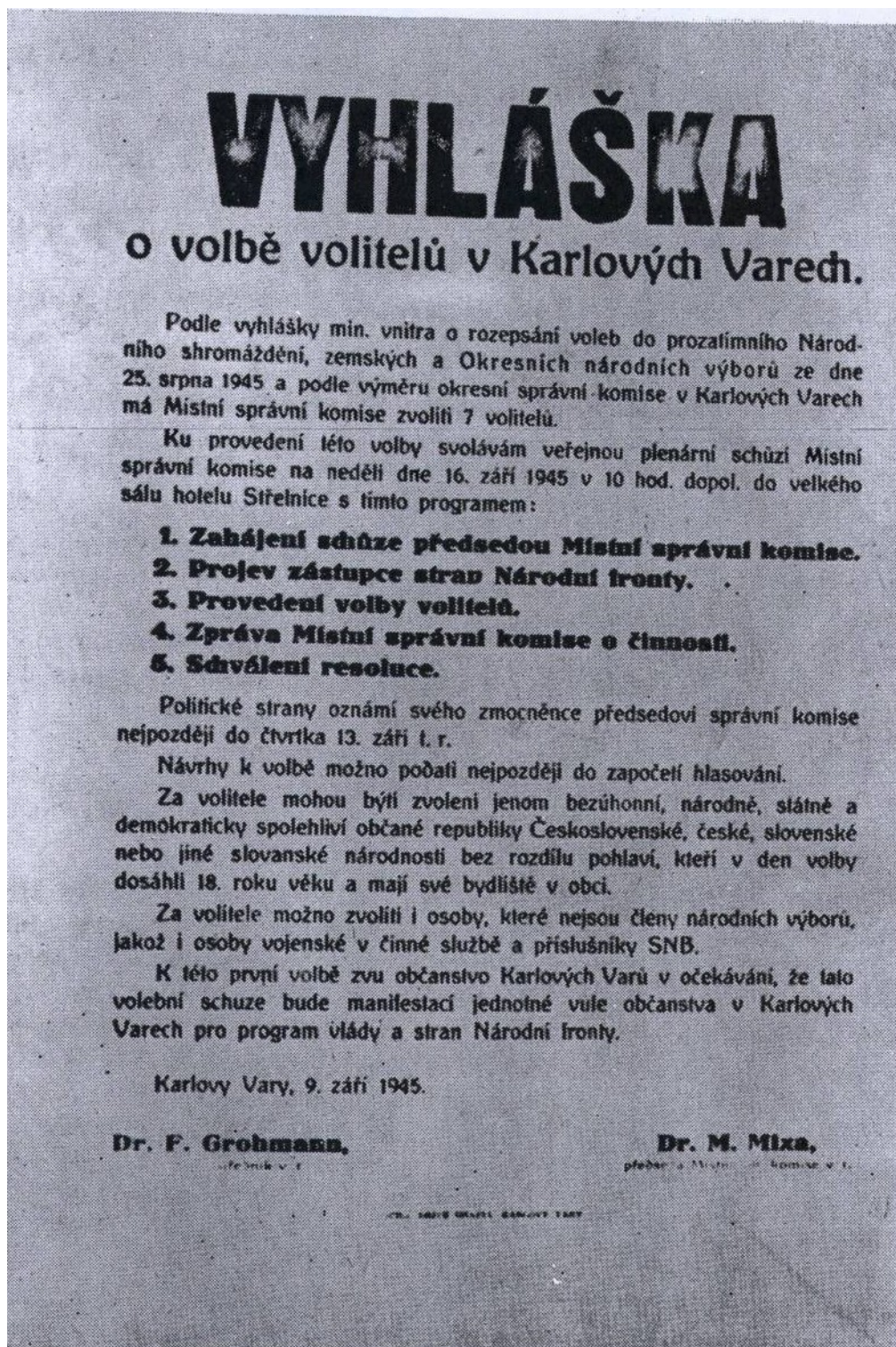

Zdroj: SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 93.

Příloha č. 18 Přehlídka Rudé armády na Langdemarkt.

Zdroj: *Konec 2. světové války v Karlových Varech 1945* [online]. 2010 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.fofiffo.com/strana3.htm>>.

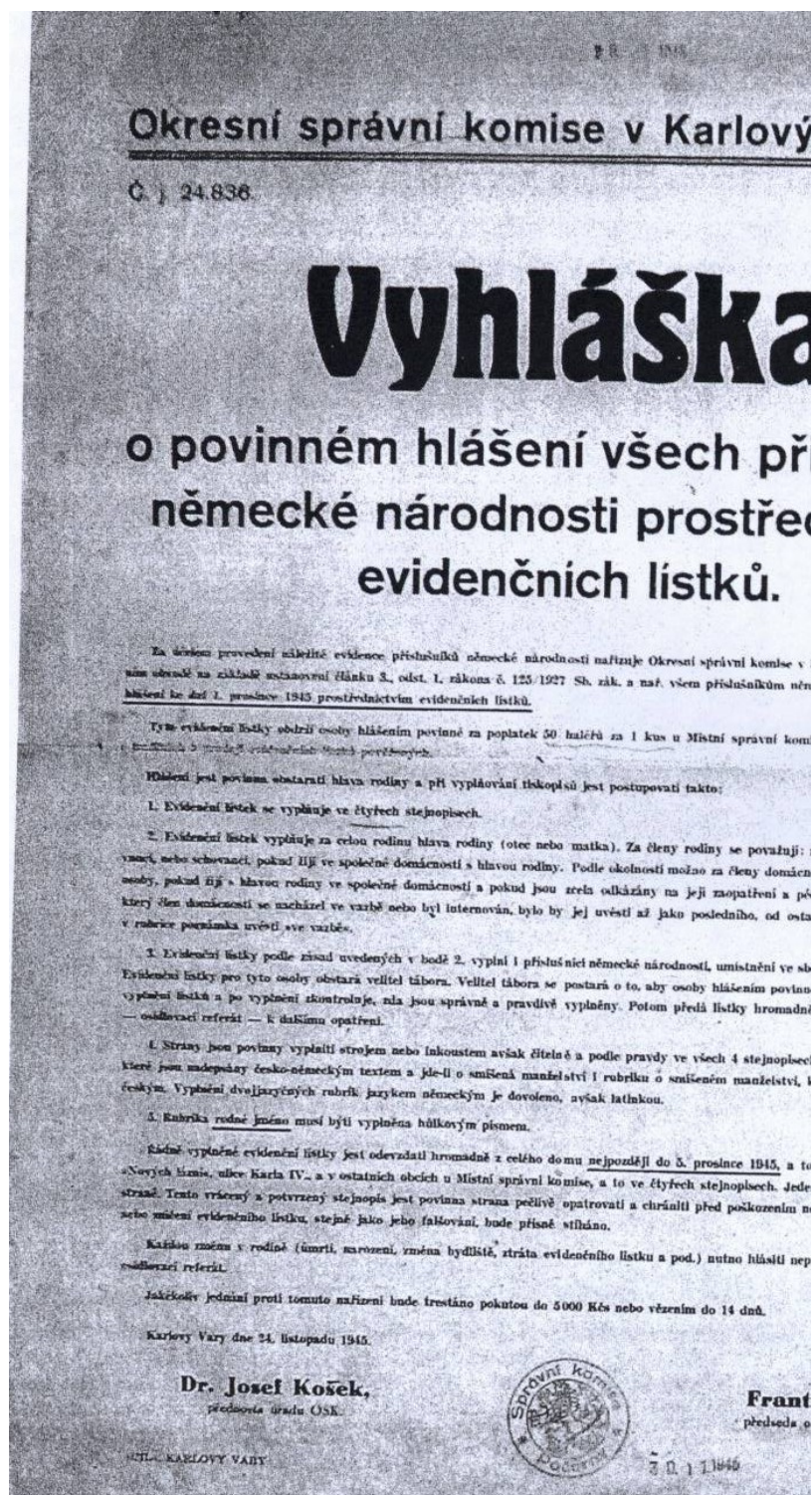

Příloha č. 20 Benešovy dekrety zabývající se vysídlením Němců.

- 1) Dekret prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech č. 16 z 19. června 1945.
- 2) Dekret prezidenta republiky o Národním soudu č. 17. z 19. června 1945.
- 3) Dekret prezidenta republiky o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa č. 12 z 21. června 1945.
- 4) Ústavní dekret prezidenta republiky o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské č. 33 z 2. srpna 1945.
- 5) Dekret prezidenta republiky o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy č. 108 z 25. října 1945 .

Zdroj: HANZLÍK, František. Benešovy dekrety, odsun sudetských Němců a zápas o moc v poválečném Československu. In: RICHTER, K. a kol. *Bez démonů minulosti. Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003, s. 247.

Příloha č. 21 Vyhláška o povinném hlášení všech příslušníků německé národnosti prostřednictvím evidenčních lístků.

Zdroj: SLABOTÍNSKÝ, Radek. *Pod českou správou v nové republice. Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 – červenec 1946)*. Karlovy Vary 2005, s. 80.